

Олена Пчілка

Годі, діточки, вам спати!

ВІРШІ, ОПОВІДАННЯ, КАЗКИ,
ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ

Для дошкільного та молодшого
шкільного віку

Художник ІВАН ЛИТВИН

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1991

ББК 84
П92

Ця книжка — найповніше за радянського часу видання дитячих творів української письменниці Олени Пчілки (1849—1930). Складається вона з двох розділів. У перший увійшли оригінальні твори письменниці: вірші, байки, оповідання та казки. Другий склали фольклорні записи Олени Пчілки: дитячі пісеньки та вірші, казки, сміховинки, ігри, загадки, прислів'я.

Упорядкування та передмова
ОЛЕНИ ТАЛАНЧУК

Редактор
О. С. ЯРЕМІЙЧУК

П 4803640105—049 91.91.
М206(04)—91
ISBN 5-301-00921-4 (2-й з-д)

© Олена Таланчук, упорядкування,
передмова, 1991
© Іван Литвин. ілюстрації, 1991

«ДІТИ — СЕ НАШ ДОРОГИЙ СКАРБ,
СЕ НАША НАДІЯ,
СЕ — МОЛОДА УКРАЇНА»

Ці слова належать людині, яка все життя присвятила справі розвитку української культури, невтомно й самовіддано працювала в ім'я відродження української нації. Звати цю людину Ольга Петрівна Драгоманова (по чоловікові Косач). Псевдонім, який вона собі обрала і під яким найчастіше друкувалася,— Олена Пчілка.

Поетеса, автор прозових та драматичних творів, перекладач, науковець, фольклорист і етнограф, публіцист, видавець, активна громадська діячка — це все вона, Олена Пчілка. А ще — вродлива жінка, ніжна й мудра матір, яка виховала геніальну Лесю Українку, виплекала її талант.

Народилася Ольга Петрівна Драгоманова 29 липня 1849 року на Полтавщині, у місті Гадячі.

Ось як розповідала Ольга Петрівна про місця, де проминуло її дитинство:

«Була та гадяцька садиба на високій, крутій горі і спускалася до річки Псла. Під самим Гадячем впадає у Псьол річка Грунь і разом з водами Псла оточує великий острів з кучерявими вербами, а поза островом розстеляється зелена долина, поки не замика її на обрію великий вічнозелений бір сосновий... Дивлячись з нашого вікна на все те поєднання гір, води і зелених, я завжди думала, що се чи не найкращий на всю Полтавщину краєвид,— а вона ж має так багато чудових куточків».

Олена Пчілка походила з славетного роду Драгоманових, відомого ще за часів гетьманщини. Предки її перебували на дипломатичній службі у Богдана Хмельницького, дядько — декабрист Яків Драгоманов — помер на засланні у Сибіру, батько Ольги Петрівни мав юридичну освіту, захоплювався літературою, писав вірші, оповідання, збирав народну творчість. У своїй юридичній практиці «держав руку «дрібноти», усяких людей козацького роду». Дітей у сім'ї Драгоманових привчали шанувати природу, любити мистецтво. З гордістю за своїх батьків Олена Пчілка говорила, що в той темний, жорстокий час, коли повновладно панувало деспотичне право, в їхній сім'ї ні з кого не знущались, нікого не карали, і діти виростали, не бачивши ніяких диких сцен розправи сильного з підвладним, а наставляло на добрий розум їх лише спокійне і лагідне слово.

Дітей гляділа й виховувала мама. «Українська течія — се було наше природне оточення... Щодо пісень українських,— згадувала Олена Пчілка,— то не знаю, чи ще в якому панському домі співано їх так багато, як у нас». Мама й сама мала гарний голос, знала безліч пісень і співала їх дітям.

А коли діти підростали до «книжної науки», тоді вчив їх батько.

З дванадцяти років Ольга Драгоманова навчалась у Київському пансіоні шляхетних дівчат. Брат Михайло — видатний вчений, літературний і громадський діяч — залучає її до київської «Громади» (культурно-освітньої організації ліберальної української інтелігенції). Тут вона знайомиться з композитором Миколою Лисенком, письменником Михайлом Старицьким, вченими, етнографами і фольклористами Павлом Житецьким, Олександром та Софією Русовими. До «Громади» входив також Петро Косач — тоді студент права Київського університету. З ним познайомилась і в 1868 р. взяла шлюб Ольга Петрівна. Жили Косачі у м. Звягелі, потім у Луцьку та селі Колодязному (Ковельського повіту).

У ці роки Ольга Петрівна веде активну видавничу діяльність.

Разом з Михайлом Старицьким вона підготувала і видала два випуски альманаху «Рада», з письменницею Наталією Кобринською видала жіночий альманах «Перший вінок», завдяки їй побачили світ «Співомовки» Степана Руданського.

У 1886 р. виходить перша збірка поезій Олени Пчілки під назвою «Думки-мережанки», публікуються її оповідання та вірші в українському журналі «Зоря». Тут вперше починає друкуватися і юна поетеса Леся Українка.

Незадоволене існуючою системою педагогіки та шкільної освіти, насамперед відірваністю її від національного та народного коріння, подружжя Косачів виховувало і навчало своїх дітей — а їх було шестеро — самотужки.

Ольга Петрівна багато зробила для розвитку їхніх здібностей, дала їм різнобічні знання: вчила музиці, малюванню, мовам, історії, заохочувала до літератури.

З вдячністю і гордістю називала Леся Українка свою матір найкращою, найрозумнішою, найталановитішою жінкою світового рівня.

У кінці 90-х років родина Косачів переїжджає на постійне мешкання до Києва. Ольга Петрівна завідує літературним відділом «Київського літературно-артистичного товариства», стає редактором і видавцем журналу «Рідний край», виступає з доповідями про українських, російських та польських письменників, пише нариси та спогади про видатних діячів української культури: Т. Шевченка, Є. Гребінку, М. Лисенка, М. Старицького, М. Драгоманова, Б. Грінченка, П. Житецького та ін.

Ольга Петрівна Драгоманова була активною громадською діячкою, для багатьох взірцем мужності,

сили волі, незламності духу. Протягом усього життя вона наполегливо, безкомпромісно боролася за майбутнє відродження національної культури, за право говорити, писати й друкувати книжки рідною мовою. Неодноразово зверталася до царського уряду з вимогою скасувати заборону друку й викладання у школі українською мовою.

Своїм громадянським обов'язком Олена Пчілка вважала просвітительсько-виховну роботу. Багато енергії й таланту віддала справі виховання й освіти українських дітей, «щоб не виростали вони перевертнями, щоб звикали шанувати своє рідне».

«Діти — це наш дорогий скарб, це наша надія, це — молода Україна», — неодноразово повторювала Олена Пчілка.

З 1908 року додатком до «Рідного краю» вона почала видавати щомісячний журнал для дітей, який так і називався — «Молода Україна».

У 1917 році письменниця запропонувала створити при товаристві «Просвіта» комісію, яка б дбала про дітей, бо «чи дитина виросте приятелем, чи ворогом України, це багато залежить від виховання».

Олена Пчілка не була прихильницею революційних методів боротьби за соціальну справедливість, основний засіб перебудови суспільства вбачала в культурі та освіті.

«Мама не була соціалісткою, — згадувала дочка Олени Пчілки Ізидора, — вважала соціалізм утопією, але демократкою вона була і на словах, і на ділі.

Так само, як і ворогом соціальної нерівності мама була все життя і свої переконання висловлювала одверто не тільки в родині своїй чи серед друзів, а широко в громаді, в пресі».

Ліберально-просвітительські ідеї знайшли відображення в творчості Олени Пчілки, найбільше в її драматичних та прозових творах, присвячених змалюванню життя та пошуків його сенсу українською інтелігенцією.

Впровадження нових тем у літературу мало на меті довести цілковиту спроможність української мови в опануванні складних філософських, соціальних та суспільно-політичних явищ (всупереч твердженням деяких діячів російської та української культури, які вважали, що українська мова придатна лише для зображення побуту, природи та кохання).

Ольга Петрівна Драгоманова відома не лише як автор віршів, оповідань, байок, публіцистичних виступів. Вона була визначним ученим-літературознавцем, етнографом, фольклористом.

Їй належать такі праці, як «Українські колядки», «Український народний орнамент», «Українські народні легенди останнього часу», «Українська гумористика», «Очерки национальных типов в украинской народной словесности».

Під час революції і громадянської війни Олена Пчілка жила в Гадячі. Тут вона організувала аматорський дитячий театр, писала п'єси для дітей, редагувала місцеву газету. Потім вона переїздить до Києва,

де в 20—30-ті роки працює в етнографічній та літературно-історичній комісії Академії наук УРСР. У 1928 році за заслуги в розвитку української літератури, науки та культури її обрано членом-кореспондентом АН УРСР.

В останні роки життя, коли почалися сталінські репресії проти української інтелігенції, Ольга Петрівна Косач зазнала переслідувань.

Померла Олена Пчілка 4 жовтня 1930 року в Києві.

Довгий час про неї не писали, не друкували її творів, намагалися викреслити з історії літератури. І лише останнім часом ім'я Олени Пчілки зазвучало в шані (в статтях, телепередачах, на вечорах пам'яті), яку їй давно вже мало віддати суспільство, про оновлення якого мріяла і для якого так багато зробила письменниця.

* * *

Ця книжка — найповніше за радянського часу видання дитячих творів Олени Пчілки. Складається вона з двох розділів. У перший увійшли оригінальні твори письменниці: вірші, байки, оповідання та казки.

Другий склали фольклорні записи Олени Пчілки: дитячі пісеньки та вірші, казки, сміховинки, ігри, загадки, прислів'я.

Більшість творів, що подаються в цьому виданні, було надруковано раніше в журналі «Молода Україна», а також у львівському дитячому щотижневику «Дзвінок» та збірці поезій Олени Пчілки «Думки-ме-режанки». Твори друкуються за сучасним правописом.

Олена Таланчук

Вірші

ЗИМОВИЙ ВЕЧІР

Там, на килимку, хлоп'ятко
Біля груби задрімало,
Гарне сиве котенятко
Край його мурчить помало.

Добре хлопчикові, гоже,
Котик казку каже й гріє,
А надворі — милий боже!
Що надворі там ся діє!

Ох, яка лиха година:

Вітер виє, завиває,
Розходилась хуртовина,
Снігом вікна укриває.

— Пізній час, моє дитятко,
Треба забавки складати:
Поцілуймось, голуб'ятко,
Час вже спатоньки лягати.

Хлопчик встав, а котик Мурка
Глянув — знов собі муркає;
Байдуже, що вітер гурка,
Мало крівлю не зриває.

Не клопочеться й хлопчина:
Най там вітер завиває,

Най там грає хуртовина,
Снігом вікна укриває.

СНІГОВА БАБА

— Ну-те, хто з вас там бистріший?
То ідіть в садок скоріше!
Купи снігу там лежать! —
Хлопці поклик підхопили,
Бабу з снігу враз зліпили,
Очі з вугілля всадили,
Рот із буряка зробили,
От так «баба»! Молодці!
Ну, дивуйтесь, горобці!

З ГРИНДЖОЛЯТАМИ

Що за чудовая днина,
Сніг, наче срібло, блищить!
Вийшов веселий хлопчина,
Швидко з санками біжить.

Ох, ті санки-гринджолята!
Коней не треба до них:
Роблять їх мудро хлоп'ята,
Треба прудких тільки ніг!

Сам у санки упряжешся,
Вже ж не яка там вага!
Стежкою хутко женешся,
Всякий тебе оббіга!

Ось вона й гірка маленька,—
Ой, як униз я спущусь!
Наче та пташка швиденька,
Долі умить опинюсь.

Нуте лишень, хто зручніший?
Швидше котре збіжить?
Кепсько,— мороз все лютіший,
Носик з морозу щемить.

Ей, чи ж морозу боятись
Та отаким козакам?!
Нуте у сніжки гуляти,
Треба зогрітись нам!

Ой, чи заходить вже сонце?..
Пізня така вже пора?..
Стукають мати в віконце,
Треба рушати до двора!

«НЕ ХОВАЙСЯ,
МІСЯЧЕНЬКУ!»

Виплив місяць із-за хмари та й став серед неба,
Мов людей спитати хоче, чого кому треба.
Під вікнами хуртовина виє та голосить,
До хатини убогої стежечки заносить.
Засмутився срібноногий, в хмароньку сховався,
Наче лиха, що побачив, він і сам злякався.
А зіронька в чистім небі місяця спиняє:
«Не ховайся, місяченьку, хай світло осяє
Те життя, гіркую долю, занесені хати,
Бо не можна у темряві порадоньку дати!»

* * *

Новину сьогодні зранку
День вчорашній нам приніс:
Білі стріхи, білі призьби,
Біле поле, білий ліс.
Ліс стоїть такий поважний,
Мов дідусь, старий та сивий,
Погляда на шлях широкий,
На просторі білі ниви.
Темні сосни та ялини
Простягли далеко віти

І поблискують на сонці
Снігом-інеєм укриті.
Сніг глибокий привалив їх,
Темні сосни та ялини,—
Ледве можна простувати
Крізь байраки та долини.
Між дерев не обізветься
Ні звірина, ані птаство,
Та кортить узять grindжолки
І піти в зимове царство.
Там бадьорістю подихать,
Побродити свіжим шляхом,
Чи з пагорчика спуститься,
Пролетіти бистрим птахом.
А після у теплу хату
З мандрювання повертати
І матусі любій-милій
Всі «пригоди» розказати!

* * *

Вертаються школярики
Із школи додому.
Скільки втіхи, скільки щастя
Малому й старому!

Тато, мама дожидали,
А кого й бабуса,
А як хто, то, може, й втішив
Старого й дідуса.
Зустрівають, оглядають:
«Чи великий виріс, чи не схуд?
А що з науки
Наш хлопчина виніс?»
Може, став за цюю зиму
Дуже вже письменний,
Може, став і гордувати,
Що занадто «вчений»?
Ні, ні, ні, цього немає!
Онде, подивіться,
Як він з меншими своїми
Всюду метушиться:
Треба все йому оглянуть
В хаті і в коморі;
Он grindжолята маленькі
Десь найшов надворі.
Ой, та й ловко ж так спускатися
З гірки снігової,
Або й вуличкою мчати
Стежкою крутою!
Ну, сідай, мала сестричко,
Та не плакати тільки,

Як і падать доведеться,
Може, разів скільки.
От санки летять, і шапка.
Й теплі рукавиці,—
Так дзвенить же й сміх веселий!
Тее ж все — дурниці!
Прийдуть в хату — пиріжечків
Зараз дасть матуса,
Може, й ще «чогось такого»
Відшука бабуса.
Сміхи, жарти та балачки,
Всякі розповідки —
Не сказав би, де кінець їм,
І беруться звідки!
Ох, як тяжко було в осінь
З домом розлучатись,
Так тепера з любим святом
Мило зустріватись.

ШКОЛЯРИК НА ВИЇЗДІ

«Завтра!.. Кажуть би то, завтра
Вже напевне виїздить...
Треба всі свої манатки
В скриньку власную вложити.
Позбирати книжки та зшитки...
Так одразу й не збереш!

Що куди поділось дома —
Усього і не збагнеш.
Де граматика скажена?
Мов би лизень той злизав.
Ось вона... Ось навіжена!
А, здається, скрізь шукав...
Арифметика тепера ж
Де поділась, бачив хто?
Ну, вже звісно, як шукаєш,
То тоді «не зна» ніхто!
Осьде — есть! Уже матуся
Десь на шаховці знайшли,
А задачник, а всі зшитки,
Всякі інші шпаргали?
Ох-о-хо! Куди ж покласти
Ще й гостинці із садка?
Мабуть, випрохать торбину,—
В мами знайдеться така...
Хто там? Павлик та Микола?
Ні, вже, братця,— не пора!
В гай не підем по горіхи,
Не піду вже я з двора!..
Вже ті гулянки на потім
Нам зостануться нехай...
Як приїду знов додому,—
Оживе й зимою гай!

Як ухопим grindжолята,
Як покотимо з гори!
Ох, коли б хутчій діждати
До коханої пори!»

СОН

Приснився сон малій Марусі,
Що вже у білому кожусі
Прийшла сама
Бабусенька зима —
І рукавами в полі має,
Замети сипле-насипає.
Садки у інеї стоять,
Доріжкою санки риплять...
Маруся з братиком у хаті,
Тепер на волю не багаті,
Лиш ту собі потіху мають,
Що дивні квіти розглядають —
Ті квіти білі на шибках,
Мов у якихось дивних снах,
Химерне листя розстилають.
І тільки всього... Сумно з хати
Марусі в вікна виглядати.

ЗАЙЧАТКО Й ХЛОП'ЯТКО

Зайчик сірий плиг та скок
З поля чистого в лісок.
Через пенъ, рівчак, колоду;
Ненароком якосъ в воду,
Спотикнувшись, зайчик — бух!
Де не взявся тут пастух:
Невеличке те хлоп'ятко
Пасло в лісі десь ягнятко.
Отже, скинувши торбинку
Та полатану свитинку,
Хлопчик кинувся в озерце.
А в зайчатка з жаху серце,
Як та пташка, в грудях б'ється!
Та хлоп'я собі сміється:
— А, попався, небораку!
Ще не вмер ти з переляку? —
Бідні сіренькі зайчата!
Небезпечно їм гуляти!
Хто що хоче з ними робить:
Б'є з рушниць, псами гонить,
А до того ще й глузує,
Бо ніхто не зна, не чує,
Як ті зайчики вмирають,
Скільки мук вони приймають!..

Ухопив зайча за вуха,
Хлопчик потім скільки духу
З ним на берег випливає,
Де зайча подіть шукає.
Бідний зайчик, як билина,
Весь тремтить — лиха година,
Як на світ він народився,
Краще б був він утопився!
Тут замислилось хлоп'ятко:
«Що, як був би я — зайчатко?
Чи то й я б так всіх лякався,
Доки в руки не попався?
Та й з мене б так глузували?
Вбили б, шкурку теж зідрали?..
Як тужила б моя мати!»
У хлоп'яти оченята
Заблищали, мов россою,
Несподівано — сльозою.
— Ну, мій зайчику, на волю!
В ліс біжи по чистім полю!
Плигай знов собі та грайся,
Од людей гаразд ховайся! —
Крикнув хлопчик, а зайчина
Плигнув з рук, як хуртовина,
Що не зміг би й пес догнати —
До своєї біг він хати.

СНІГОВИЙ ДІД

Гляньте! Що за чудасія!
Штука це уже німецька:
Онде з снігу прекумедна
Постать зроблена мистецька:
Се не «баба» — дід носатий;
Капелюх на ньому панський,
У руках держить брязкала
І в жупан убраний хватський.
Все то так дітки моторні
Впоряжають, видумляють:
Он біжать уже на лижвах,
Привітання посилають:
«Будь здоровий, білий діду,
Та постій ще нам довгенько!
Поки з неба весняного
Сонце гляне веселенько!»

ЗГУБА

«Мамо, дивись!.. Тії квіти,
Що на шибках тут були,
Срібним морозом вибиті,
Дивні такі, — вже зійшли!

Вже їх нема! Ясний племінь
З печі по їх так заправ,
Ранішній сонечка промінь
Їх ще хутчіше забрав!..
Що ж то у нас, моя мамо,
Та не ведуться квітки?
Все ж в квітничкові пропало —
Голі zostались грядки!
Квіти морозом побіло
Ті, що в садочку цвіли,—
Сонечко ясне згубило
Ті, що з морозу були!..»

ПІСНІ МИНУЛОГО

Пророчисті тії читаю скрижали
Народних пісень. І надії, і жалі
Свої тут народ положив у піснях,
Лунає та мова у дрібних листах.
І мертвії ті ватаги із могили
Говорять, торкаючи душу і сили,—
Та речі в пустині німій гомонять,
Та люди живії мовчать!

ЗАГРАВА ЯСНА

Заграва ясна, зоря світова
Доню збудила мою!
Любка малесенька плакати готова,
Маму гукає свою.

Ні, моя доненько! Світло червоне —
Радість денную несе:
Стане тим світлом около все повне
І звеселиться усе!

Зоря ж і нам зайнялася яскрава —
Нове життя нам прийшло:
Згинула сутінь, годинонька млява,
Щастя уповні зійшло!

ВЕСНЯНІ КВІТИ

Весна чарівниця,
Неначе цариця,
Наказ свій послала,
Щоб краса вставала.
І проліски, і травка,
Й зелена муравка,

І кульбаба рясна,
Й фіалочка ясна —
Всі квіти весняні,
Веселі, кохані,
З-під листя виходять,
Голівки підводять
Од сну зимового
До сонця ясного!
Ті квіти дрібненькі,
Мов дітки маленькі,
Розбіглись у гаю,
Я їх позбираю
В пучечок докупки —
Для мами-голубки!

ЧАРІВНИЦЯ

(Щорічна загадка)

До пастухів в убогім домі
Приходить з роком молодим,
Як в'ється жайворонок в полі,
Дівчина з видом чарівним.
Не в тій долині народилась,
Ніхто не знає — звідки йде,
І стежки, де б вона поділась,

Ніхто з людей тих не знайде!
При ній коханії хвилини,
У серці радість виграє,
Край ясновидої дівчини
Сама відрадість устає!
Несе дівчина овоч, квіти,
Що в іншому вирости краю.
В яснішій, щасливішій світі
Вони знайшли красу свою.
Своїми ж красними дарами
Всіх наділя дівчина та —
Юнак чи старець ветхий — днями
З дарунком в хату поверта.

* * *

Хто ж чарівниця тая мила,
Для всіх привітна така,
Що всіх людей тих наділила
Її ласкава рука?
Не хочу мучити вас, діти,
Навіщо нудитися вам!
Не буду довго я таїти,
Відгадку зараз вам подам:
Та чарівлива дівчина —
То то ж прекрасная весна!

Прийшла та милая година —
І зацвіла краса рясна.
Як стало сонечко світити,
Як ogrіва около все!
Дитя мале зриває квіти,
Бабуся зіллячко несе...

ДІТОЧКАМ

Гайда, дітки, у садок!
Любо там та мило!
Скільки всяких там квіток
Сей рік уродило!
Повна рожа, мак чубатий,
Між кущами м'ята,
І барвіночок хрещатий
Стелеться до хати.
Там метелики і бджоли,
Пташки-щебетухи,
А в травиці скрізь навколо
Кузки-стрекотухи.
Сонце з неба світить, гріє,
Сяє, мов сміється,
І, як вільна пташка, мрія
До небес несеться.

ДО ДІТОЧОК

Годі, діточки, вам спати!
Час давно вже вам вставати!
Гляньте: сонечко сміється,
В небі жайворонок в'ється,
В'ється, радісно співає,—
Він весну вам сповіщає!
А весна та чарівниця
Щиро вам несе гостинця;
Пташка, рибка, звір на волі,
Божа пчілка, квітка в полі,—
Всі весною оживають,
Весну красну прославляють.

* * *

Доки мені, неборачку,
Сидіти в запічку?
Я великий, я вже можу
Погасити й свічку!
Що пальчика спекти можна,
Тее добре знаю,
Вже тепер отак на «жизу» —
Губки надимаю:
— Фу!

ВИШЕНЬКИ-СЕРЕЖКИ

— Ой вишеньки-черешеньки!
Чи великі гроші
Заплатила за вас мама?
Такі ж ви хороші!
Іздалека вже вас видно,
А як стільчик взяти,
Отоді-то вже вас можна
Добре пильнувати! —
Бере стільчикок Галюня,
На його злізає,
Та вишеньки-черешеньки
Любо розглядає.
— Чи не взяти б ягідочку,
Або пару, може?
А як, може, сваритиме
Матуся! Ох, боже!..
Каже нянька, що варити
Хотіла матуся...
«Варитимуть», «сваритимуть!» —
Міркує Галюся.
Та хіба вже так багато
Отам позначиться,
Як одною ягідкою
Хтось полакомиться?..

Тільки трудно розрізнити
Вишеньки гарненькі,
Бо докупочки зрослися
Хвостики міцненькі.
— Ну, дарма! Ще буде й краще, —
Думає Галюся, —
Я візьму собі дві пари,
Тепер не боюся.
Як повішати на вушка
Сережки неначе,
То сварить не буде мама,
Хоч уже й побаче;
Лише любо засміється,
Любо поцілує,
Та ще більше тих «сережок»
Галі подарує!

ПІСЕНЬКА

Гоп, скок, веселенько,
Одиначка я у неньки;
Мене ненечка пестує
Та смачненьким все годує;
Я ж матусю поважаю
І слухняна виростаю.

Гоп, скок, руки в боки,
Прилетіли три сороки,
Сіли вони на тинок,
Мене кличуть у танок.
У зеленому віночку,
На жовтенькому пісочку,
Як та кізка я стрибаю
І матусю звеселяю.
А сороки-цокотухи
Напилися варенухи,
Біля мене теж стрибають,
Різне птаство звеселяють.

ЗМИСЛЕНИЙ КОТИК

Ну й розумний же наш котик!
Де такий і взявся,
Чи у школі де навчався,
Чи такий вже вдався?
Казку хоч яку вам скаже,
Про жар-птицю, змія,
Пісню всяку заспіва вам,—
Чиста чудасія!
Всякі загадки він знає —
І арифметичні,

Коли хочете, розкаже
Дроби десятичні!
Звідки ж котик теє знає? —
Він книжки читає;
І читає, й розбирає
Та на ус мотає.

ЗАЙЧИК-ДЖИГУНЧИК

Чи ти бач, як умудрився
Зайчик наш убратись?
Бо схотілось йому дуже
Паничем здаватись.

Капелюшок і убрання,—
Все як слід, вважайте!
Але як упорав ушка? —
Теє угадайте.

* * *

Котик-мурчик
Мій голубчик!
Він удвох зі мною,
Як риба з водою!
Кашку смачненьку

В мисочку новеньку
Матуся поклали,
На сніданок дали.
Я ту кашку виїдав,
Котик — мисочку лизав.
Коли б мама теє знали,
Були б котика нагнали!
А тим часом він наївся,
Коло мене уместився,
Стиха казочку муркоче,
А я слухаю охоче!

МУДРА КИЦЬКА

У збаночку молоко,—
Ох, то штука ловка!
Та як його скуштувать?
Не влізе головка!...
Наша киця дуже мудра —
Способу добрала:
У той кухличок вузенький
Хвостика вмочала.
Отже кухлик не звалила,
Зробила обачно,
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно!

СПІВАКИ

Кицьки Нявки іменини
Швидко, швидко надійдуть;
Віншувати до хатини
Всі котяточка прийдуть.
Віншувальну пісню учать
Щонайкращі голоси,
Бас і тенор вже м'ячуть,
І сопрано для краси.
Їх учитель навчає;
Але треба пильнувати! —
Бо смичка він в лапі має,
Може враз почастувати!..
І котяточка пильнують:
Ноти в лапочки взяли,
Так виводять, так статкують,
На всю школу завели!
Бас поважно тягне гучно,
Тенор — звисока лящить,
А сопрано — милозвучно
Та солодко верещить.
Так артисти в три особи,
Заспівали хоч куди!
Та кому не до сподоби —
То собі із хати йди!

СУСІДИ

Сусіди близькії
Не завжди бувають «вороги тяжкії»,
Мир, згода частенько між ними бувають,—
Сусідоньки любо собі розмовляють.

Та краще, як пужка,
Не буде у ручках маленьких,—
Бо може зостатися смужка
На плечках сусідських біленьких!

ХАТНІ МУЗИКИ Й СЛУХАЧІ

Майстер грає, виграває,
Вірний цуцик вислухає.
Не потрібні майстру ноти,
Грає й так він для охоти!
Слухай, цуцику, втішайся,
Тільки сам не озивайся!
Не потрібно твого гласу —
Дожидайся свого часу.

Майстер грає, виграває,
Вірний цуцик вислухає!
Вміє котик наш співати,

Вміє казочку казати.
Та тепер наставив уха,
Дудочку пильненько слуха.
Добре хлопчик виграває,
Котик казку забуває;
Мишка десь в кутку шкребеться,
Він сидить, не ворухнеться!
Хай там мишка хоч і скаче —
Він не чує і не баче!

МАМА Й ДОНЯ

Погляньте на двох їх:
Он з донею мати.
Чи можна ж маленьку
Ще більше кохати?!

Впадає матуся,
Дівчатко милує,—
І рученьки й ніжки
Маленькі цілує!

ІВАНКО

Біля струмочка, біля калини
Дудку Іванко зробив з вербини;

Гра-виграває в дудку Іванко,
Голос по гаю іде щоранку...

МЕТЕЛИК

Діти бігають, стрибають,
Далі — весело гукають:
— Ах, метелик!.. подивіться!..
Ось він, ось він метушиться!
Та який же гарний, гожий!
Наче квітка, прехороший!

СЕСТРИЧКА Й БРАТИК

Єсть у мене люба лялька,
Хорошая дуже!
Може, в кого є ще краща,
Та мені байдуже!
Граюсь лялькою гарненько,
Гарно убираю;
Пограюся та і знову
Її заховаю.
А як дуже забажає
Братичок маленький,

Даю йому погратися —
Стане веселенький!

Таке втішне! Ось на ніжку
Мені примостило;
І всі троє ми радієм,
Всім так любо-мило!

Прийдуть, мама, попитають:
«Добре доглядала?»
Скажу: «Як же ж, навіть ляльку
Гратися давала!»

ПОВОРІТ

— Ой ти, буцоле недобрий!
Нащо ж нас ти покидав?
Чи щось кращеє, ніж тута,
На чужині там стрівав?
Ми ж і колесо поклали
На стодолі для тебе,
Щоб ти склав гніздо вигідне
Для діток і для себе!
Ти ж і склав; було так гарно
Подивитись, як ти там
Так високо на стодолі
Клекотів щось діточкам.

Потім знявсь і десь полинув...
Ну, скажи ж ти нам тепер,
Як велось там на чужині?
— Ох, я мало там не вмер!
Ні притулку, ні привіту,
Все чуже... Та що й казати!..
— А! Либонь же й на чужині
Не завадить побувати.

ПОКУТА

— Що, небоже, прикрутило?
В ліжку вже паничик?
Кепська справа!.. Дай лиш лапку,
Побачу, як живчик.

Так і є... температура
Підхопилась добре...
А все тее полювання
Дуже вже хоробре:
Ситі миші, пташенята,
Що душа бажала!
А найгірше — та ковбаска
Та вишкварки з сала.
Ну, тепер лежи, небоже!
Одпокутуй трішки.

Про м'ясце уже й не думай,
Ситості — ні кришки!
— А сметанки мені можна
Трішечки зажити?..
— Боронь боже! Лиш пісенький
Кулешик варити!
Лежить котик засмучений,
То кавкне, то ахне;
Мама варить десь кулешик —
Йому ж мишка пахне...

ДІТВОРА

Бігла Галя по водичку
Через перелаз
Та новесеньку спідничку
Порвала в той час!
Зустріва її Оріся:
— Ой, яка біда!
Бач — зі мною не сварися!
Де ж твоя вода?
Дома битиме ще мати!
Втіха хоч куди!
Ба, вже й сльози розпустила!..
— Годі, схаменись! —
Мовить Галя. — Сестро мила,

Подруго, дивись,
Як я плачу та журюся!
Годі, не глузуй!
Я з тобою помирюся,
А ти помандруй
У село, моїй бабусі
Все ти розкажи,
Все... Що матері боюся,
Все! Біжи ж, біжи!
В нас бабуся, бач, заможна,
Дасть шагів¹ із п'ять,
А мені самій не можна.
Отже, я стоять
Тут, Орісю мила, буду.
Ти ж мене прости!
Вік того я не забуду!
Часом заплести
Або що потрібно буде — я допоможу.
Поміж себе й старі люди
Сваряться... — Біжу! —
Одказала їй Оріся.
І як вітерець
Полетіла. — Не журися!.. —
А який кінець

¹ Шаг — дрібна розмінна монета
вартістю півкопійки.

Був — то можна догадатися:
Буде гоже все

У тих діток, що бояться
Сварки, бо несе

Тая сварка всяке лихо!..
Треба так робить,

Щоб без сварки любо й тихо
Діткам в світі жити!

ІВАСИК

(Дідове оповідання)

У садочку під хатою пасічник Микита
Сидить собі на сонечку та латає свиту.
А онуки, як квіточки, як божії бджоли,
Так і вкрили старенького дідуся. Ніколи
Він не гримав на дітвору, а любо та тихо
Розказував старовину та про людське лихо.
— Дідусеньку, — цокотіла онучка Параска, —
Ви ж давно нам обіцяли розказати казку. —
Дід тихенько усміхнувся: — Бач, яка ти ласа!
Ось я краще розкажу вам дещо про Івася.
— А хто ж, діду, той Івасик? — дітвора питає
Та цікаво в старі очі діду заглядає.
— Ось слухайте, козенята, наставляйте вуха,
Цитьте ж мені, неслухняний нехай і не слуха.
На Вкраїні над ставочком стояла хатина.

Гарнесенька, білесенька, як мала дитина.
В тій хатині жив рибалка, всяк з ним, діти, знався.
Мав він жінку, мав і сина — син Івасем звався.
Взяв він якось жінку й сина та й подався зрана
На човнику аж угору з рибою до пана.
День був теплий та сонячний, річка мов заснула,
Наче й риба кудись ділась, як на дно пірнула.
Пливе човен, рибалонька все з сином жартує:
Плюсне веслом, потім витре, щиро поцілує.
Пливе собі рибалонька і гадки не має
Про те, що вже в його очі лихо заглядає.
Став одразу буйний вітер воду каламутить,
Хвиля вітру суперечить та човника крутить.
Чорна хмара пеленою ясне небо вкрила,
Хвиля човен з рибалкою сердито вхопила,
Розгойдала, як дитину, вдарила об кручу,
Розтрощила і кинула в безодню кипучу
Рибалоньку молодого і його дружину.
А їх милу, як сонечко, любую дитину
Викинула геть на берег, біднеє хлоп'ятко.
Воно сидить, ручки склавши, мов те янгелятко,
Та дивиться кругом себе, в воду заглядає,
Чи не вирне часом човен — та човна немає...
Тільки чайка над водою, літаючи, в'ється,
Наче з жалю над малою сиротою б'ється.
Вітер хмару розганяє, сонечко, здається,

Усміхнулось сиротині, і хлоп'я сміється,
До веселки простягає мокрі рученята
Та все кличе, дивуючись, своїх «неньку й тата».
А з-за кручі москалі йдуть, весело співають.
Із далекого походу в село поспішають.
Тільки вийшли із-за кручі, зразу зупинились,
Змовкла пісня веселая, всі перехрестились.
Що за диво! Ненароком спіткалась дитина.
Чия ж вона і звідкіля! Може, сиротина?
Москалики обступили Івасика: — Чий ти?
— Мамин, — каже хлоп'яточко, — мама зараз
прийде.
— А де ж мама? — питаються. — Там! — і рученята
Простягає аж до хвили; карі оченята
Заволокло слізеньками. Дивляться: весельце,
Човен плаває розбитий, хустку несе хвиля...
— А де ж тато? — знов питають; і мала дитина
Одмовляє: — Там і тато!

— Я візьму за сина! —
Старший каже; взяв Івася — той схиливсь на груди;
Діти серцем розуміють, хто їм добрим буде...
Старший хлопчика цілує та щиро вітає,
Як рідного, а хлоп'ятко усіх розглядає.
Взяв на руки та цілує, як рідну дитину.
— Не цурайся мене, — каже, — не лякайся сину. —
Натішились, помолились москалики богу

Та й рушили, співаючи, з хлоп'ятком в дорогу.
З того часу вже чимало води втекло в море.
Ріс Івасик у розкоші, не знаючи горя.
Виріс в приймах він за сина, військом тепер править
Та за батька названого щиро Бога хвалить.

ЛЮЛІ, ЛЮЛІ...

Спи, моя доненько, спи, моя доленько!
Я колишу на руках:
А як заснеш, моя ясна зоренько, —
Сяду в тебе в головах.
Ласка ж та пильная, чула, прихильная
Буде твій сон стерегти;
Мати глядить тебе, квітко похильная, —
Щиро впевняйся їй ти.
І все життя твоє буду, дитя моє,
Серцем тебе пильнувать,
І спочування повік таке саме
Буду тобі уділять.
Як не вграватиме, світлом сіятиме,
Радістю серце моє, —
Горе голубки його розбиватиме,
Радість журбою пов'є!..
Вгляджу ж в очах твоїх щастя блискучее,
З любкою я обіймусь,

І задавлю в собі горе пекуче,
І до тебе усміхнусь!..
Спи ж, моя доненько! Спи, моя зоренько!
Спи, моє щастя ясне!
Хай обмина тебе лихо і горенько,
Ти на грудях у мене!

ВОЛИНСЬКІ СПОГАДИ

Волинь незабутня, країно славутня!
У пишній красі ти красуєш!
Здавен твою бачу українську вдачу,
Здавен мою душу чаруєш!
Я рідную мову, ту люблю розмову
В краях твоїх всюди вчуваю,
Те слово живе — віки невмируще —
Я скрізь в тобі серцем вітаю.
Із словом жаданим та з людом коханим
Єднаєш ти в серці моєму
Гі спогади ясні про милі та красні
Куточки в обширі твоєму.
Я іншу місцину, як люблю годину,
У думці ніколи не втрачу;
В бездушнім просторі, у мертвім околі,
Живе своє серце там бачу.

У блисканні річки, в ясній невеличкій,
Обличчя ввижаються явні;
У гомоні гаю, в зеленому розмаю
Розмови вчуваються давні...
Ви, Звягеля скелі, узгір'я веселі!
Ми з вами пак довго живали!
Найкращії літа з життя сього світа
Мої проміж вас пролітали!
Ти, Случе ігриста! Вода твоя бистра
Багацько умчала з собою
І щастя ясного, і суму важкого
Мого, — утекло за водою!
Ти, Луцьк стародавній, що досі слід явний
Ховаєш старої давнини,
Й тебе я спізнала, й тебе пильнувала, —
Були то хорошії днини!
Старезний твій замок, дідизни останок,
Навік в моїй думці зостався.
І повідь весняна широка, і давня
Та церковця, в котрій прощався
Мій дух із тобою!.. Не жалем-журбою
Хотіла б тебе спом'янути,
Волинський куточок, де мов в сповиточку
Години ті сплять незабутні!

ВЕСНА-КРАСНА

(З поеми «Козачка Олена»)

Віє легким духом, вільним —
Прийшла весна-красна,
Із-за моря, з ластівками,
Прилинула ясна!
Забриніли стави, ріки
В берегах зелених,
Залунали всі улоньки
Од співів веселих.
Всміхається ясне сонце
У небі блакитнім
Хмаринонькам кучерявим,
Біленьким, лагідним;
Обізвався соловейко
У лузі, в ліщині,
Пограває козаченько
В сопілку дівчині.
Сади рясні вишневії
Білим цвітом сяють,
Вишитими рукавцями
Дівчаточка мають.
«Будь здорова, челядонько! —
Мовить весна-красна. —

Гуляй, радій, молоденька,
Доки пора щасна!..»

* * *

Діброва смутная все листячко ронила,
Додому у журбі клонилася чолом;
Зима, скрадаючись, повіяла крилом
І снігом-біллю білою її покрила.

Дібровонька тоді, шумлячи, зголосила:
«О зимо! Не лякай безрадіним кінцем!
Не покривай мене холодним тим вінцем,
Нехай моя пишає ще краса і сила!

Най гордим поглядом іще я подивлюсь,
Нехай у світлі багряниці ще палає,
Най світлом сонячним востаннє я нап'юсь
І пташка хоть одна ще заспіває!»

І перший сніг на вітті розтопивсь,
Неначе слізьми гіркими поливсь...

ДІТИ

(З Віктора Гюго)

Ось і дитинка ввійшла. Вся родина гукає,
Кличе, радіє! Те світло, що в оченьках сяє,

В очах старіших заграло усіх;
І найсмутніші обличчя яснішими стали,
Як те дитятко мале увидали,
Любеє, повне утіх.

Часом собі край багаття свого сидимо
Та про поважнії справи все річ ведемо
Або читаєм якеєсь письмо;
Прийде дитинка — геть набік поважнії речі!
Всі ті писання величні — теж не до речі!
Все вже на усміх зійшло!..

Ти ж бо, дитинонько, — любая ніжна краса!
Ще ж бо душа твоя чиста, як рання роса,
Зла ще не віда вона!
Оченьки світ пізнають, розглядають його,
Ніженьки зважить не вміють ще кроку свого.
Рученька вчинку лихого не зна.

Гарна дитинонька — усміх її чарівний,
Щирая віра і погляд, як небо, ясний,
Мова її золота,
Все вона хоче сказати, мов веселочка грає,
Ангол прекрасний! Він душу життю віддає,
А поцілункам — уста!

Боже! Не дай мені бачить, мені і усім
Любим моїм, навіть тим вороженькам лихим,
Що утішаються лихом моїм,
Боже, не дай ти їм бачити літо без квіток,
Тихі гніздечка без пташок, улик без пчілок,
Хату спустілу без діток!

ЯК ШВИДКО ЛІТО ПРОМИНУЛО!

Як швидко літо проминуло!
Прийшла осіння пора.
Немов на крилах полинуло
Кохане літечко з двора!..
Садок марніє потихеньку,
Пожовклі падають листки,
Вітрець не віє вже тепленько, —
Жене понурії хмарки.

Посох горошок на городі,
Мачок вже цвіт давно згубив,
Високий соняшник на грядці
Журливо голову схилив.

ЗМІНИЛОСЯ ВСЕ...

...Вже ж у любому куточку
Змінилося все!..
Он кучері з верби рясні
Вітерець несе
По узгір'ю на змокрілий
Холодний пісок;
Зажурився, засмутився
Унизу й ставок:
Похмурую, невеселу
Думоньку гада,
І здіймається під вітром
Темная вода;
Хитаються очерети,
Лози самотні
Ронять в воду, наче сльози,
Листочки дрібні...

Оповідання та казки

УВІНЧАНІЙ СПІВЕЦЬ

I

Колись давно, віків шість тому назад, жив собі співець у далекій від нас стороні. Зручних¹ співців називали тоді в тій стороні трубадурами: «трубадур» — значить, вигадник, перебендя, бо то ж, власне, ті співці складали пісні з своєї голови, ходячи з одного місця в друге, співали вони свої пісні на послухання убогим і багатим.

Той співець, про якого я хочу вам розповідати, звався Артур Вродливий. Він мешкав у великому стольному городі, де жив сам король, але часто Артур ходив і в інші місця, від більшого до меншого, від города до села. Складав він прехороші пісні і, пригравуючи хороше на кобзі, співав їх то по вулицях, то по дворах.

Часто заходив Артур до одного знатного двора, де жила графиня Еліза, правдива красна панночка, вродлива напрочуд. Артурові здавалося, що ку-

¹ Зручний — тут: вправний, майстерний.

чері у неї як «сонячне проміння», очі як «небо весняне», личенько як «біла лілея», уста як «розквітлая рожа». Хороші пісні співав Артур панночці Елізі, і вона охоче слухала його, дуже охоче! Припав їй до вподоби і замислений вродливець Артур-перебендя, і вона часто навіть так думала: «Яка шкода, що він тільки убогий співець! Чом би йому не бути графом або князем — тоді я стала б йому за дружину!»

Так, убогий Артур-перебендя був нерівня графині Елізі — куди там!.. Хутко пройшла чутка, що вона заручилася з найвельможнішим і найбагатшим у цілому панстві князем Тибальтом.

Тож саме під той час, як справлялися ті заручини, прийшовся в тому городі й співецький турнір. Турнір — значить, герець, перемагання; на турнір часто сходилися рицарі, один проти одного, хто дужчий та зручніший, і билися на конях у цілій рицарській зброї; отак часом збиралися й співці на співецьке перемагання, вони приходили зі своїми кобзами й співали прилюдно кожен свої пісні; хто співав найкраще, тому була слава і давано було вінок з лаврів та квітів.

От на такий-то співецький герець покликано було співців у двір до графа, до батька панночки Елізи. Урядилося правдиве свято: зібралося бага-

то вельможних гостей, убрано було розкішно подвір'я й світлицю; всюди був рух, гомін, музика.

Вступили до свого місця співці, а між ними й Артур той Вродливий. О! Хто не глянув, то сказав би, що недарма його так прозвано: сам стрункий, як явір, золоті кучері спускаються на плечі, очі, як у сокола винозора, дивляться сміливо та ясно перед собою, аж промінням грають, а з хороших уст готова злетіти пісня.

Проспівав один співець, проспівав другий, далі вийшов наперед Артур. Вийшов, поглянув — не вперше йому було бачити вельможне панство: сяє добірна зброя, сріблянії лати, сяють розкішні шати, ясні сяєти, квітчасті адамашки² та золотом шиті дорогі оксамити, мигтять самоцвіти і ковані цепки, — дарма, оте все не здивує Артура! А між гарними дамами шукав він бистрим поглядом Елізу — і знайшов; та не гарний її убір зупинив його око, не тая срібная сукня, гафтована³ дивно, не перли в косах, не діаманти, що сяяли, запинаючи білий великий, штучно плетений комір: ні, Артур бачить у Елізі тільки золото її кіс, рубіни

² Адамашка — гатунок шовкової тканини.

³ Гафтована — гаптована, вишита шовковими, вкритими тонким шаром золота або срібла нитками.

її уст та діамантовий проріз її очей, що пильнують його.

«А хто ж то такий сидить біля неї, отой суворий, поважного віку рицар? — подумав Артур. — А се ж, певно, її наречений, вельможний князь Гибальд».

Загомоніли струни, і почав Артур свою пісню. Отак він співав:

— Кажуть, князь єсть багатий, вельможний
В краю цілому володар він можний,
Всякий боїться його.
А хіба ж і співець — не багатий?
Чи ж не має він красні палати?
Панства не має свого?
По полях, по ланах його погляд вітає,
У палаті-діброві співець спочиває,
В милій країні рідній;
Там міжгір'я — розкішні світлиці,
Там кришталями грають криниці,
Перли в траві росяній!
Інших скарбів співець не збирає —
О, бо скарбів доволі він має:
Духом він, серцем багач!
Не хова ж своїх скарбів у скриню,
Свого серденька чисту святиню,
Всім віддає той дукач⁴:

⁴ Дукач — срібна, а потім золота монета, що була поширена у ряді європейських країн.

Ви ходіте усі, послухайте,
 Ви ходіте усі, привітайте
 Думку та пісню співця!
 Йому ж більшої плати не треба,
 Як, почувши ту пісню, мов з неба,
 Погляд блисне молодця.
 Так, не треба співцю нагороди,
 Як між гуртом у дівчини-вроди
 Мило всміхнуться уста;
 Як громада його вислухає,
 Як його і дитина вітає,
 Серденьком чиста, свята!
 О, співцю утішання ті милі —
 Так, як рибці — глибокій хвилі
 В морі просторім її,
 Так, як місяцю — зіроньки гожі,
 Соловейкові — пахощі рожі,
 Соколу — рясні гаї.
 І як сокіл високо літає,
 Вільним оком весь світ оглядає,—
 Так і співець на крилах
 Своїх буйних пісень, своїх думок,
 Своїх мрій, сизокрилих голубок,
 Вільно літа по світах.
 Ні, не князь щасливіший за нього!
 О, співець йому щастя свого
 Не проміняє повік,—
 Одного він благатиме в бога,
 Щоб не зрадила кобза-небога,
 Вільним щоб був він навік!

Скінчив Артур пісню. Після нього співали інші співці, а далі й знов прохано було, щоб заспівав ще Артур. Отож герольди⁵ викликали його, а сама графиня Еліза дала йому почесну нагороду: вона встала з свого високого різьбленого крісла і, коли Артур підійшов, то графиня положила на голову співцеві чудовий вінок із лаврів і рож.

Пішла луна від покликів горожан: «Слава, слава співцеві Артурові!» Пішов утішний гомін, гримнула музика...

О, який був радий Артур з своєї заслуги! Ось він вертається додому з тим преславним рожевим вінком на своїх кучерях. Той прекрасний вінець слави сяє далеко — і всі перестрічні говорять: «Ось іде співець Артур, що своїми піснями переважив усіх на співецькому герці!» Вступив увінчаний співець у свою вулицю. Жив він далеко, і вулиця його була дуже бідна. Там жили робітники, ремісники, що перебивалися з дня на день своєю працею. Однак всі вони знали свого співця: він співав свої пісні на вулиці, на базарі, і ті убогі люди не раз чули, «свого Артура», власне, бо він і виріс серед них. Тепер, бачивши, що їх співець іде увінчаний, бачивши, що то він дістався пере-

⁵ Герольд — глашатай, оповісник при дворах феодальних правителів, монархів.

можцем на співецькому герці, його сусіди, тая сірома, дуже тішились і сердечно вітали його. Старі й малі оточили його, провадили далі вулицю, розпитували (бо вони не були на пишному подвір'ї у графівни), — співець охоче відповідав, пограваючи на струнах та даруючи приспівками.

Так ішов він проміж гуртом сіроми, коли це підійшла до нього одна маленька дівчинка й промовила, показуючи на його рожевий вінок: «Дай мені квітку!» Усміхнувся співець, зняв свого вінчені квітку! Побачивши те, інші діти оточили його і теж просили: «Дай і мені квіточку! Дай і мені квіточку!» Мусив співець роздати одну по одній мало не всі рожі з свого вінка, і йому досталася тільки одна квітка. І ту єдину милу пам'ятку-квітку ніс він в руках, тішачись нею. Аж от з темного закоморка близько його воріт вийшла маленька дівчинка, така маленька та худесенька, й мовила, несміливо просягаючи ручку: «Дай і мені цяцьку!» Вона показала на його рожу.

Шкода стало співцеві тієї єдиної квітки, і він відказав:

— Ні, моє серденько, не можу я тобі дати цієї квітки, — бачиш, вона одна у мене зосталась!..

Відступилась дівчинка, закрила рученятами очка й гірко так заплакала вголос: «Всім дав цяцьки, а мені нема!..»

Жовнір штурхнув дівчинку, промовивши:

— Іди, іди геть, чого лізеш!

— За що кривдиш бідну сирітку! — озвалась одна жінка. — Вона нічого не зробила: просила квітки, як і інші діти, — ну, а не дали, то й не дали!

Оглянувся тоді співець на дівчинку, і жалко йому стало її, що вона плакала.

— Ну, — сказав він, — ходи сюди, мала! Візьми уже цю квітку останню та знай, моя пташко, що віддаю тобі найдорожче, що маю у себе!

Взяла дівчинка рожу та так-то вже втішилась нею! Ще сльози не висохли на очах, а очки ті вже так весело сяють, дивлячись то на рожу, то на співця.

Так закінчився для співця день його слави, його щастя. Минали дні, минали місяці, роки. Співець все складав та співав убогим та багатим свої пісні. Однак пісні його дедалі все менше подобались вельможним людям, і не злюбили його ті люди. А далі... далі прийшло до того, що співця за ті прикрі пісні посадили в тюрму.

Сидить співець у темниці за ґратами не рік і не два, а цілих сім літ. То зима, то літо настава,

а співцеві у його в'язниці все одна тільки журба та нудьга. Помарнів він, змінився, а все мусить сидіти!

Раз була весна уповні, та така-то вже хороша, що співець Артур аж у темниці почув її, і блискуче золоте проміння, розливаючись по світу, зазирнуло і в його темний куток, а легесенький весняний вітрець приніс і через його ґрати пахощі молодого листу, відгук пташиного співу.

О, який був би радий співець хоч годину побути на подвір'ї, подивитися вільним оком, як сяє весна-краса!

Та ба! Мусить сидіти у вежі...

Коли це прийшов наказ вести в'язнів на роботу — копати землю. Між іншими повели на роботу і співця Артура; він був дуже радий з цього — бо все ж, ідучи, дихав вільним повітрям, бачив сонечко святе, міг поглянути в лице весни-краси! Привели в'язнів аж на ту улицу, де колись-то жив наш співець: там малося будувати нову вежу, і в'язням наказали копати рів під тую вежу. Копають вони, уже глибокий рів викопали; коли чує Артур, мовби хтось голосніше гомонить улицею. А то йшло весілля: старших кілька душ і молодий робітник з своєю молодою; та молода була теж робітниця, дуже бідно одягнена — єдиною оздо-

бою її убогого вбрання був вінок на голові із невеличких свіжих рож. Однак молода була весела — щебетала й сміялась. Молодий її теж був радий. Вони довго збирались, поки змогли взяти шлюб — і тепер були щасливі, хоч знали вони, що цілий вік будуть тяжко працювати, але й знали те, що, яка б не судилась їм доля, вони від цього часу будуть вкупі, вкупі!

Весело розмовляють молоді, не вважають і на те, що почала зриватися негода.

Коли це як повійне дужий вітер, — зірвав у молоді з голови вінок і покотив його улицю, а далі аж у рів, якраз під ноги Артурові. Підняв співець того вінка, держить у руках, і так йому пригадався його колишній рожевий вінок, що було йому дано на співецькому святіві... От цею самою улицю ішов він тоді увінчаний, веселий та щасливий! Зітхнув співець, похитав головою і подав молодій її вінок. Молода подивилася на його бліде, смутне обличчя, постерегла його чулий погляд, немов заволочений сльозима, мовчки одірвала одну рожу від свого вінка і подала в'язневі.

— Спасибі!.. Спасибі, — промовив співець. — Я так давно не бачив рож!

Молода усміхнулась і сказала:

— А ти думаєш, що я часто їх бачу? О ні! То вже я тільки для свого великого свята купила собі цих рож! Скажу тобі, що до цього дня я тільки раз на віку мала в своїх власних руках живу рожу, давно, як ще була малою, це було перший і останній раз до цієї пори! Але ж бо то й рож була! Мені дав її наш славутній співець Артур, — останню з свого вінка, що дали йому на співецькому герці за найкращі співи. О, яка ж я була йому вдячна, як я тішилася тією квіткою! До того часу я не мала в своїх руках ніякої живої квітки — і мені здалося, що я стала якоюсь княжною!.. Потім знов не доводилось мені мати таких квіток, але, вже ладнаючись до шлюбу, я сказала собі, що конечно, конечно, хоть на останні гроші, куплю собі віночок із рож!..

Молода щебетала, а співець увесь затремтів і перепитав її:

— Так то тобі дав Артур останню рожу з свого вінка?

— Мені, мені, — проказала втішно молода, — милий, бідний співець! Кажуть, його посадили в тюрму і він досі перебуває в неволі та в кайданах! Не знаю, чи правда цьому.

— Правда, — тихо промовив співець. — Це він перед тобою!..

Молода зумілася покрикнути:

— Це ти?!

Пошанувала ж вона його ще добрим чулим словом, а відходячи, промовила:

— Хотіла б я тебе чим подарувати, нещасливого нашого в'язня-співця, але не маю нічого! Однак даю тобі найдорожчу річ, яку тепер маю. Візьми мій рожевий шлюбний вінок!

З тим словом молода опустила до нього свій вінок, одщипнувши собі тільки одну квітку, й промовила:

— Це буде мені на спомин про мій щасливий день і — про тебе!

— Вінок за вінок, — прошепотів співець, беручи вінок, що спускався до нього, і сльози, як роса, упали на хороші квіти. Весілля пішло далі, а в'язнів незабаром повели назад у їх вежу. Увінчаний знову, співець поніс свій рожевий віночок з собою в темницю.

II

Співець сидів у темниці, а тим часом навколо його в місті все йшло своїм ладом.

Раз у самого короля був бенкет. Бавився король, бавилися придворні й гості — пані, рицарі.

Однак щось-то сам король не дуже щиро бавився, — видно, ті придворні забави йому надокучили, дарма, що він королював ще недавно. Старшому царедворцеві було це прикро, бо він дбав про те, щоб приподобитися молодому королеві, догодити йому упорядкуванням всього при його дворі. Тим часом бенкет ішов далі. От вийшов придворний співець і почав співати нові пісні, які він зложив для короля. Король прослухав і не сказав співцеві нічого, але старшому царедворцеві він промовив з негодою:

— Зовсім не має здібності твій новий співець! Він так же само складає свої пісні, як і ті два, що були перше. Так уже мені обридли їх думки та співанки, — все те саме, без серця, без щирості: все тільки лестки мені та вихваляння без кінця, — це все я чув уже давно, як складено було прославні пісні ще моєму батькові! Ні, не до сподоби мені твої співці! Рад би я послухати чогось правдивішого та свіжішого. Кликнув би ти мені ще якого незвісного співця, такого, щоб не знав, що то треба співати королеві...

Задумався царедворець, далі поклонився королю, мовлячи:

— Слухаю, ясний пане! Я тобі кликну ще одного співця... О, здатний співець! Він був провинився

і тепер сидить у тюрмі, але його можна закликати. Не повинен би він забутися свого хисту. О, то вже так перебендя!

Ну, послали до в'язниці, — або ж довго послати, та ще по охоті самого короля, — і привели співця Артура, так як він був, у його кайданах. На голові він мав вінок з помарнілих рож. Привели його в світлицю і кажуть співати для прослухання величного товариства, — дали й пак йому кобзу. Всі з цікавістю й жадобою дивились на нього, настожилися слухати славетного митця.

Поважний блідий співець стояв стурбований, мовчазний, глибока дума склонила його чоло; далі він підвів свій погляд на товариство й почав:

— Згадали, панове, співця у неволі!
Та давньої втіхи вам з мене доволі!
Що маю співати, як думка не вільна?
Хіба про свою заспіваю вам долю:
Не злота, не срібла шукав я у світі,
Не влади великої, — думав, що волю
І щастя найбільше знайду в своїй пісні,
Як серцем отвертим⁶ співають її буду,
Співають, вимовляти душі на утіху,
На втіху своєму коханому люду;
А вийшло, що й сее небеснеє щастя
Здолає та сила земна відібрати

⁶ Отвертий — відкритий.

В співця, коли схоче... і вільнії крила
У ластівки-думки приборкать, зв'язати,
Нехай же в неволі — і співам кінець! —
Не хоче співати в кайданах співець!

З тим словом співець кинув кобзу об землю. Всі ахнули, зумілися..⁷ Старший царедворець скочив з місця і гукнув співцеві:

— Геть, зухвальцю! Як ти міг одважитися поводитися так у цьому місці! Я просив дозволу у ясного короля кликнути тебе сюди, щоб ти показав свій співецький хист, а ти мені завдав сорому перед всім світлим товариством! Геть звідси! Геть, ведіть його назад, звідки привели! Хутко!

Тюремна сторожа повела співця назад у в'язницю.

Старший царедворець по тій справі підійшов до короля і мовив:

— Ясний пане, не гнівайся на мене, що перебув еси прикру хвилину через того безрозумця! Чи міг я сподіватися такого? Гадав я розважити тебе, а тим часом вийшла несподівана прикрість. Прости, з своєї ласки великої!

Молодий король не слухав тих слів, він сидів мовчки, вражений душею, задуманий.

⁷ Зумітися — здивуватися.

Тим часом знадвору почав доноситись якийсь гомін, гамір: то зібралася і почала гвалтувати міська юрба: бачили бо перше городяни, як їх співця Артура вели з в'язниці, та ото й положили собі, що його випускають на волю; коли ж тепер побачили, що його, блілого, понурого, тюремники вели знов у в'язницю,—затурбувалася юрба, стала гукати, що сама доступить до короля, щоб не попустить дальшої зневаги своєму співцеві Артурові.

Отож юрба, оточивши співця, гукала, не давала його вести далі.

Почули про те царедворці, збентежились, стали міркувати; найпаче заметушився старший царедворець, що то з його причини сталася вся пригода; думав собі: що він скаже королеві, як той попитає про гук надворі. Як розв'яжеться вся справа? Підступив же він до короля, щоб самому бути коло нього та краще відповідати, коли той попитає про гамір надворі. А король озвався до нього з таким словом:

— Шкода, шкода, що Артур не схотів співати, здатний він співець! Зручно орудує словом, не дарма прославився! Так, це не те, що мої придворні співці, котрі мені так обридли: цей говорить од душі! Шкода, що не судилось мені милуватись

його співецьким хистом! А що це за гамір надворі? — попитав король наостанку, бо гомін ставав усе більший та більший.

Царедворець збентежився ще більше. Що тут казати? А однак треба щось казати!..

— Ясний пане, то люд турбується,—почав царедворець.

— Люд? Чого? — попитав король здивований.

— З поводу співця!.. Нарікає на те, що його знову ведуть у вежу...

Почав придворець розповідать, аж бачить у вікно, що юрба рушила до королівського замку, дехто сперечається з замковою сторожею, либонь, з'явилася думка між людом доступитись до самого короля. «Кепська пригода — і все через того співця!» Раптом у царедворця прокинулась така думка:

— Величний пане,—мовив він королеві,—тобі так сподобались співи Артура, одважуся порадити тобі одну річ: даруй йому волю і zostав у себе за придворного співця! Буде з того спільна догода: матимеш вподобного собі співця, він теж буде тобі вдячний, буде статкувати повік, пам'ятаючи твою ласку,—а тим і городяни втішаться... Чуєш, який гамір! Ох, я чую брязкіт зброї! Хутчій, мій пане! Вели завернути співця?

— Велю! — мовив король. — Скажи завернути і об'яви йому мою волю, що наставляю його моїм придворним співцем!

Кинулись герольди чинити королеву волю і завернули співця.

І знов став на порозі ясної світлиці той блідий співець з помарнілими рожами на високому чолі.

— Дякуй величному добросердному нашому королеві! — мовив до Артура старший царедворець. — Його милість не тільки прощає твій безрозсудний вчинок, а ще дарує тобі велику честь — наставляє тебе своїм придворним співцем, і ти більше не підеш у темницю, зостанешся тут, при дворі. Тільки ж гляди: шануйся! Дбай об тім, щоб не втратити панської ласки, — лиши свої химери! Ну, дякуй же ясному королеві! Ось тобі й кобза: тепер співатимеш не в кайданах — зараз їх з тебе здіймуть.

Вклонився співець королеві і, підвівши знов голову, промовив, опустивши руку на струни:

— Спасибі за ласку, величний владарю!
Я радий темницю свою занедбати,
Де й сонечка світа ніколи не бачу,
Сльозами кроплю тільки темнії ґрати,
У тузі та в смутку літа свої трачу!
Я рад визволінню... Та тільки гадаю,

Що в тім не знайду собі світлого раю
І повної втіхи, коли я темницю
Тепер проміню на ясну світлицю

В палатах у тебе!

Чи тут я для себе

Вигоду знайду найдорожчу для серця?

Ні! Буду невільцем, як перше, мій пане.

Ні! Щирої волі я тут не зазнаю:

Хоч з мене і здіймуть залізні кайдани,

Та інші — на душу співцеві наложать!

В'язниця та сама зостане, хоч краща...

Хоч в злоті, в єдвабах⁸ — та воля пропадає!

Спитайся у пташки, чи буде їй втіха,

Коли її з меншої клітки в міцнішу,

Окутую злотом, навіки посадять?

Чи знайде собі в тому долю милішу?..

Тож так, мій владарю, коли мене візьмеш

В свій царський будинок, для втіхи царської, —

Я мушу співати тоді тільки теє,

Що скажуть співати!.. Ні, долі такої

Не прийме душа моя! Краще в темниці

Останок життя мого марно загине,

Ніж пісню продам свою, дану від бога!

Нехай же про мене та слава не лине,

Що я для нещасного лакомства того —

Навік відступився від співу свого!

Іду я, мій пане, назад у темницю,

І знову там думку свою жалібницю

⁸ Єдваб — сорт коштовної шовкової тканини.

За ґратами стиха собі заспіваю;
Тим бучної слави собі не придбаю,—
Але й не бажаю вінків тих розкішних
Із ручок зрадливих, від пань тих препишних;
Коли ж я умру, то на грудях зомлілих
Вінок оцей ляже із рож помарнілих,
Вінок, що убога до мене спустила,
Коли у кайданах співця свого вздріла.
Прощайте, панове! Лишаю світлицю,
Ясню неволю,— іду у темницю!..

«Божевільний!.. Божевільний!» — пішло поміж
гуртом придворним: «Таку честь відвернув!..»

— Що хотіти з божевільного,— мовив теж
найстарший царедворець до короля.— Бачиш,
ясний пане, сам: зовсім збожеволів неборака!..

— Ні,— відказав король,— він не божевільний!
Він тямить те, що каже... Гей, слухай, стій! —
гукнув далі зворушений молодий король до спів-
ця.— Ти не маєш іти в темницю, ти вільний!
Я дарую тобі волю, і не з тим, щоб ти zostався у
мене: іди, куди хочеш, співай, кому хочеш... Тільки
візьми у мене оцю кобзу на спомин.

— Гей, подайте йому кобзу, оздоблену пер-
лами!

Принесли кобзу, побивану злотом, цвяховану
перлами; чудова була та кобза: її струни бриніли,
як голос дівчини.

— До сподоби тобі ця кобза? — спитав король.
— Дякую,— відповів кобзар.— Чудова кобза!
Але знай, мій пане, що дорожче цих перлів для
мене — ті чисті перла, що блищать тепер в очах
у тебе! Бувай здоров, щастя тобі боже! Коли
забажаєш почути пісень вільного співця, то клик-
неш мене — я буду до тебе приходити!

Незабаром, вийшовши з королівського будинку,
з'явився співець на майдані. Коли народ побачив
його вільного, без сторожі, без кайданів, то вельми
зрадів. Дізнавшись про всю справу, люд почав
гукати: «Слава, слава нашому мудрому королеві,
слава!»

Пішов співець на свій давній куток; його про-
водила велика юрба, гукаючи: «Слава нашому
співцеві Артурові, слава, слава!»

А діточки бігли попереду та й собі гукали:
«Слава нашому співцеві Артурові, слава, слава!»

СОСОНКА

Недалеко від лісу стояла хатка. В тій хаті жив
чоловік Максим з сім'єю; було в нього четверо
дітей,— найстаршому хлопчикові Івасеві було
десять літ.

Ліс був такий гарний, навіть зимою не здавався смутним, бо проміж чорноліссям було там чимало й сосон, а вони завжди веселять око тим вічно-зеленим убранням!

Недалеко від Максимової хати була одна сосонка — така-то вже хороша! Була вона не дуже велика, але й не маленька, саме мірненька та така зграбнесенька, круглесенька, зелені глиці аж сяють, а молоді пагонки, як свічечки, стремлять, прості та ясні.

Красує сосонка. Прийшла осінь смутна, прийшла зима люта, а сосонці байдуже! Сусідки її, берези та липки, стоять такі сумні та бідні, листячко з їх геть облетіло, а сосонка мов би ще кращою здається поміж смутних товаришок.

Отож і запишалась вона, каже берізкам та липкам:

— А що? Де ваші кучері гарні та рясні? Стоїте деркачами! Ох, що то за хороша річ, як хто шляхетного роду! Нема в світі як ми, сосни! Ой світе мій, яка ж я гарна та велична!

Величається сосонка, аж тут прилетіла сорока. Сіла в неї на гілці та й каже:

— Че-че-че! Чекай, чекай!..

А чого чекати — не каже...

Тим часом сорока таки знала, що казала: вона,

бачите, була на подвір'ї в дядька Максима й бачила, як Максим сани ладив; чула й те, як Максим говорив Івасеві, що поїде зрубає сосонку та повезе на продаж.

Так воно й сталося. Запріг Максим коня, під'їхав до тієї сосонки, зрубав її, бо вона була сама найпридатніша, та й повіз на торг.

І синок Івась упросився з ним (бо то не дуже далеко було). Одягся Івась, мати дала свої чоботи й онучки добрі; сидить Івась у санках, добре йому, і сосонку рукою придержує на гринджолах. Нічого не знає сосонка, куди це її везуть, тільки гілочками стріпує, як підскачуть де санки дорогою.

Прийїхали в гóрод і стали там, де й інші люди стояли з ялинками та з сосонками; багато там їх, тих деревців було, бо то саме Різдвяні святки були (якраз проти нового року). Багатші пани купували ті зелені деревця, щоб становити їх у хаті та вбирати на втіху дітям. Чи то ж не втіха справді? Тут зима біла, все снігом укрите, а тут тобі зелене деревце стоїть у хаті, убрате та освічене — зеленіє!..

Еге ж! Ото з такою думкою, щоб купити деревце, підійшла й до нашої сосонки якась-то підстаркувата жінка, либонь, нянька, з двома паненятами.

Щебечуть дітки; а нянька тільки глянула на господаря, та й гукає:

— Чи се ви, куме Максиме?

— Та я ж,— каже Максим.

От розговорилося нянька та зараз і сосонку купила. Сказала потім везти деревце до її панів. Приїхали. Сосонку внесли в горниці, а Максим заїхав у двір. Нянька, бачите, закликала Максима в кухню, трохи погрітися, чаєм його заходилась приймати. Бо хоч вона вже й городянка була, та колись у сусідньому селі жила, так ото й кумою була Максимові. Таки ж не подоба цуратися! Приймала нянька, як могла: Івасеві дуже доброго бублика дала.

Поснідали трохи. Тоді Максим, подякувавши за хліб та сіль, подався в город деякі справи справляти. А хлопця свого Івася в куми залишив.

Коли вже надвечір приходить Максим та й журиться.

— Все,— каже,— справив, купив, що треба було, а тільки з чобітками лихо: ще перед святками дав шити, а вони й досі не пошиті! Сказав швець, на завтра будуть нехибно готові; та чи то ж не досада — завтра знов по їх приїздить? Хотілось би на новий рік дома побути!

Нянька й почала вмовляти Максима, що вона

попросить панів, щоб дозволили йому переночувати у їх у дворі.

— Вам, куме,— каже нянька,— вигідніше так буде. А Івасеві ж то яка втіха буде! Я попрошу панів, щоб пустили його в горниці подивитись на сосонку,— сьогодні ж її вбиратимуть.

Зосталися наші.

Сидить Івась та й думає: «Як там вони ту сосонку вбиратимуть?.. Що то за диво таке буде!..»

Аж і справді «диво» предивне побачив Івась! Як повела його ввечері нянька в покої, та як став він на порозі тієї панської світлиці, та як глянув він на ту сосонку, то аж оторопів!

Світе мій ясний! Івась навіть не пізнав своєї сосонки! Вся вона сяє свічечками, ліхтариками, все гілля обчіпляє яблучками, якимись цяцьками, червоними, синіми, золотими, аж у очах мигтить! Під сосною, на примості, стоять ляльки, коники, щось таке ще... А ось кругом сосонки почали ходять такі дивні діти — чи, може, то живі ляльки? Такі гарні, кучеряві, так штучно повбирані... Що се таке?.. Чи сниться, чи справді діється?..

А сосонка стоїть, сяє — як зоря в небі! Ну, й тішилася ж вона!

— От,— каже,— моє щастя прийшло! Я таки знала, що не проста доля мені судилася!.. Боже, як же гарно, як любо! Як усі вихваляють! От коли б то липки побачили!

Та не довго втішалася гарна сосонка: ще свічечки не догоріли доостатку, а вже їх погасили (боялися, щоб не було чадно, як почнуть курити недогарки). Далі почали здіймати з сосонки її покраси. Все, все поздймали — ласощі, цяцьки, забавки!.. Зосталося тільки те, чого не зауважили або щось нікому не потрібне більше: якісь ланцюжки з паперу та деякі дрібниці...

Стоїть сосонка, розібрана, темна, дивується, ради собі не дасть: що се таке?.. Її розібрали? За неї зовсім не дбають?!

Се була правда — за неї ніхто більше не дбав. Всі зайнялися тими лакоминками та цяцьками, що здіймано з неї. Все те було поділено поміж дітьми. Навіть Івась добув, з ласки няньчиної та малої панночки, кілька золотих горіхів, червоних яблук, цукерків у кошичку маленькому, солодкого коника і паперову золоту рибку! Боже мій, чи то ж не втіха?

Аж уночі снилось Івасеві те свято та осяяна сосонка — все те диво, що він бачив.

Другого дня вийшов Івась на подвір'я до батька,

а батько вже коня запряга. Бачить Івась — виволокли слуги з будинку сосонку й кинули її надворі, біля дровітні; сказали, що вдень багато гостей буде, то не потрібно, щоб таке чепіраadlo в світлиці стояло. Лежить бідна сосонка, розчепіривши те обдерте гілля... Вчора вона була така велична, а тепер?.. Глянув Івась та аж йому шкода стало. Не знав він того, що й з людьми часто так буває!

Дививсь, дививсь Івась, та й заманулось йому взяти додому тую сосонку; на ній пак були ще недогарки, стреміло кілька золотеньких цяцьок, обривків ланцюжків паперових. «Можна дома показати, а як ще те почіпляти, що пани дали, ото-то здивуються наші! — думає Івась. — Куди пак! Яблучка та золоті горіхи на сосні — аж п'ять,— чи в хуторі таке бачили?»

Спитали в двірника, чи не можна б узяти сосонку?

— Та можна,— каже,— нащо вона тепер здалась? Тепер вона нікуди не годна!

Як то було сосонці слухати отаке?!

Поїхали наші, повезли сосонку до свого двора. От уже й до лісу під'їхали; всі дерева так дивуються: що се таке з сосною сталося? Стовбурець управлений в перехрестя, на вершку золота зізда

стремить!..— Подивіться,— каже берізка,— які на ній ланцюжки рожеві!

— Ет,— цвірінкнув снігирчик,— не хотів би я й ланцюжків, хоч би й рожевих! Нема в світі, як воля!

Приїхали наші, втягли сосонку в хату. Гомін такий знявся! Івась розповідає, показує цяцьки, діти всі щебечуть, дивуються!.. А ввечері Івась таки почепив на сосонку все, що мав, ще й недогарків кілька позосталих запалив. От так утіха була малим.

Та не довго й тут була шана сосонці: через день діти витягли її на двір і поставили її коло порога. Нічогісінько вже на ній не було!.. Єдину втіху мала вона в тім, що розповідала горобчикам, які сідали їй на гілочки, яка то їй честь була у панів того вечора!..

А згодом побачила сосонка, що стала вона сохнути, жовкнути...

Одного дня Іван і каже батькові:

— Тату, порубайте вже сосну на дрова, бо вже вона пожовкла!

А батько одказує:

— Нащо її рубати! Краще я поставлю її замість віхи, отам, на дорозі, бо тепер раз у раз метелиця дорогу замітає; вже нащо я дорогу знаю, і то вчора

блудив. Нехай хоч сосонка для прикмети на дорозі стоїть.

Поставили сосонку на полі, при дорозі. Стоїть вона, людям дорогу показує.

Одного разу їде Івась у санках з батьком та й каже їй:

— Бувай здорова, сосонко! Уже я з дому від'їжджаю! Прощай!

«Що се таке? Чого він прощається?» — дума сосонка.

А воно й справді те було, що Івась від'їжджав. Приїхала якось до них Максимова кума, ота нянька, та й почала казати, що її пани шукають хлопця до послуги в горницях і що добре було б віддати в ту службу Івася; намовляла, що він собі одержі й грошенят заслужить та й в люди потроху вийде. Як почала вмовляти, то й одвезли ото Івася, за яким часом, на службу до панів.

Та щось не дуже-то йому на тій службі повелось. Не сподобалось йому... Перше всього ймення йому перемінено: був він Івась, а то став уже «Ванька»; потім дали йому таку вузьку та тісну одержину, посадили в прихожій, а часом пошлють куди. Туряють Івася пани, штурхають у потилицю слуги. Одно слово, за попихача в усіх. Одного разу старший слуга так побив Івася за якісь панові

чоботи, що Івась довго плакав... А другого разу горнична за ножі набила...

— Ні, годі сього! — зважив сам собі Івась і задумав утекти. Була масниця, був у панів великий бенкет; в будинку знявся такий шарварок, що ніхто й не зауважив, як зник Івась. Огледілися потім: «Де Ванька? Покличте Ваньку!» А «Ваньки» вже й сліду нема — за містом уже!

Іде Івась; уже він далеченько в полі опинився, вже не боїться, що ось-ось наженуть!.. І так йому любо, що то він на волі, навіть не холодно здається, дарма що й сніжок іде. Просторо так навкруги, повітря таке чисте, та біло, біло так усюди!..

Але ж от погано, починає смеркати, та й сніг дедалі більший та більший віє, та ще й вітер його крутить, аж іти тяжко. Мете... Ох, боже мій, та де ж вона та дорога? Лишенько! Збився Івашко з дороги! Кидається він то в той, то в той бік, сльози рвуться з очей, бо нічого не вдіє! Не знає вже, де він і що... Може, воно недалеко від дому, а може, — зовсім не туди він іде, куди слід! «Боже мій! — плаче Івась, — що ж се зі мною буде? Замерзну я в полі!» (А вже й так ноги дуже померзли!) Плаче бідний Івась, крізь завірюху нічого перед собою не баче. Коли се дивиться — щось

мріє... Перше злякався, — думав, що вовк; коли ні: то дерево... Боже мій, та се ж та сосонка, що батько Івасів поставив; он і друга віха!.. Зрадів Івась, де в нього й сила знов узялася. Бреде через замети. О, тепер він вже знає, куди йому держатись! Тепер він доб'ється додому.

Добився! Ось і хата його. Дома ще не сплять, у хаті світиться — вечеряють, либонь. Підійшов Івась під двері, боїться й у хату йти, щоб не сварили, що втік. Почула мати:

— Цитьте, — каже, — діти, мовби щось плаче чи що!

— Та то вітер у комені, — каже батько.

— Та ні, бо такі не вітер...

Коли відчинили двері, аж то Івась у сінях!.. До нього, питають:

— Що се таке?.. звідкіля се він?..

А він ледве промовляє за слізьми:

— Я покинув, я не можу там бути, там мене б'ють усі!.. Я не можу!

Що ти будеш казати дитині, як воно отаке бідне, плаче, тремтить, руки подубли!..

— Моя доленько! — скрикнула мати, роздягаючи Івася та придивляючись до нього при світлі. — Та яке ж ти худе стало! Яке ж то тобі лишенько було!..

Відігріли Івася, нагодували, положили спати на печі.

Другого дня встав Івась, виспаний, та такий радий, що то він дома, на волі! Ніхто його не ганяє, ніхто стусанів не дає!.. Побіг з братом Андрійком надвір, а далі в лісок та на поле. А за околицею вже й дорогу свіжу протерто — саме на торг люди їхали. Побігли хлоп'ята з гринджолями тією дорогою. Ось і сосонка знакомита!

— Спасибі тобі, сосонко! — каже Івась, — адже якби не ти, то я був би замерз!

— А бач, — каже сосонка, — а ти казав, щоб мене на дрова порубали! А от якраз я тобі в пригоді стала!.. Та й двірник помилився; казав, що я ні на що не здатна, — а ось дарма що я пожовкла, проте здаюся на користь!

Похитується сосонка, думоньку гадає... Прилетіли до неї пташки, вона й каже їм:

— Полетіть до моїх сестричок та розкажіть їм про всю пригодоньку мою!..

МАЛИЙ МУЗИКА МОЦАРТ

Славутній німецький музика Моцарт¹ почав грати на фортепіано, ще будши зовсім малим. Про його великий хист дійшла чутка аж до короля. Оповідано королеві, що малий Моцарт може заграти чималу річ (сонату) навіть тоді, як накрити клавіші хусткою. Забажав король почути Моцарта.

— Приведіть мені, — каже, — того хлопця, коли він такий митець! Хочу його послухати.

Взяв Моцартовий батько свого сина-музику й повів у будинок до короля.

Приведено їх у велику світлицю; вийшов король, зібралися й всі його прибічні. Тоді привели Моцарта до фортепіано, накрили клавіші хусткою й казали грати.

Моцарт грає, всі дивуються та хвалять, що який то він зручний. Потім король і каже:

— Ну, грай іще що-небудь, уже без хустки. Я чув, що ти там із своєї голови щось компонуєш!

Ну, король слухав, а потім щось таке почав говорити з своїми прибічними; пішла розмова,

¹ Моцарт Вольфганг Амадей (1756—1791) — австрійський композитор.

далі вже й сміх чути — щось там веселе розпо-
відали...

Малий музика тоді, бачивши, що на грання його
вже не вважають, як схопиться зі стільчика,
як грюкне накривою від фортепіано, — та й побіг
із світлиці. За ним погнався батько і дехто з ін-
ших, і кажуть йому:

— Що це ти? Як же можна так поводитись у
королівській господі? Не скінчив, не вклонився
королеві, не подякував за ласку.

— За яку ласку? — каже малий Моцарт. —
За те, що король просив мене грати, а потім не
слухав? Це теж зневага для мене! Коли просив,
повинен слухати!

— Але ж то король! — кажуть хлопцеві.

— То що! — каже музика. — Королів багато,
а Моцарт-музика — один.

Минув час. Моцарт виріс та став славутним
музикою по всіх краях. Приїхав він раз у свою
столицю давати концерт. Ох, так-то вже пильно
слухали його вся громада присутня і король з
своїм товариством.

НА ХУТОРІ

У хаті в селянина Остапа та його жінки Ган-
ни — радість: найшлося телятко теї ночі. Вони
внесли його в хату, бо мороз був великий, і воно
могло й замерзнути в хліві...

— Минічка, миня! — примовляла Ганна, гла-
дячи телятко. — Яке ж воно гарненьке! — додала
молодиця, весело дивлячись на чоловіка.

— Ото вже тішитиметься Івасик, як проки-
неться!

Ганна поглянула на піл, там спав її первен-
чик — гарненький, білоголовий хлопчик Івась.

Телятко ледве держалося на ногах та дивилось
карими добрими оченятами, поводячи вухами.
Остап сів на лаву, уперся руками в коліна і погля-
дав то на теля, то на піл, на Івася. На молодому
виду в Остапа сяяла втіха, сірі очі наче сміялись,
одсвічуючи в собі щасливу думку. Ганна побігла
і через якусь хвилину вернулася з оберемком
соломи в руках.

— Ти ж гляди, потихеньку! Не роздави телят-
ко, — пожартував Остап.

— Отаке й вигадась, — засміялась Ганна. По-
ложила коло печі солому, нахилилась до телятка,
а воно підняло мордочку і стиха заревло.

— Еге, бач яке! Уже й за матір'ю скучило! Минічка, миня! — ласкаво говорила Ганна та гладила по голові телятко.

А ось прокинувся Івасик.

— Вставай, синоньку, вставай, — мовила йому мати, — у нас уже миня є!..

Білява голівка з заспаними сірими оченятами цікаво нахилилась уперед, і зразу рожеве личко Івасикове неначе промінням сонячним освітілось. Івасик хутко спустив ніжки на долівку і побіг до матері.

— А де ж вона та миня? — пита хлопчик.

— Онде, серденько, під печею, — показувала мати, — бачиш, яка маленька! Ось я тобі завтра молозива зварю.

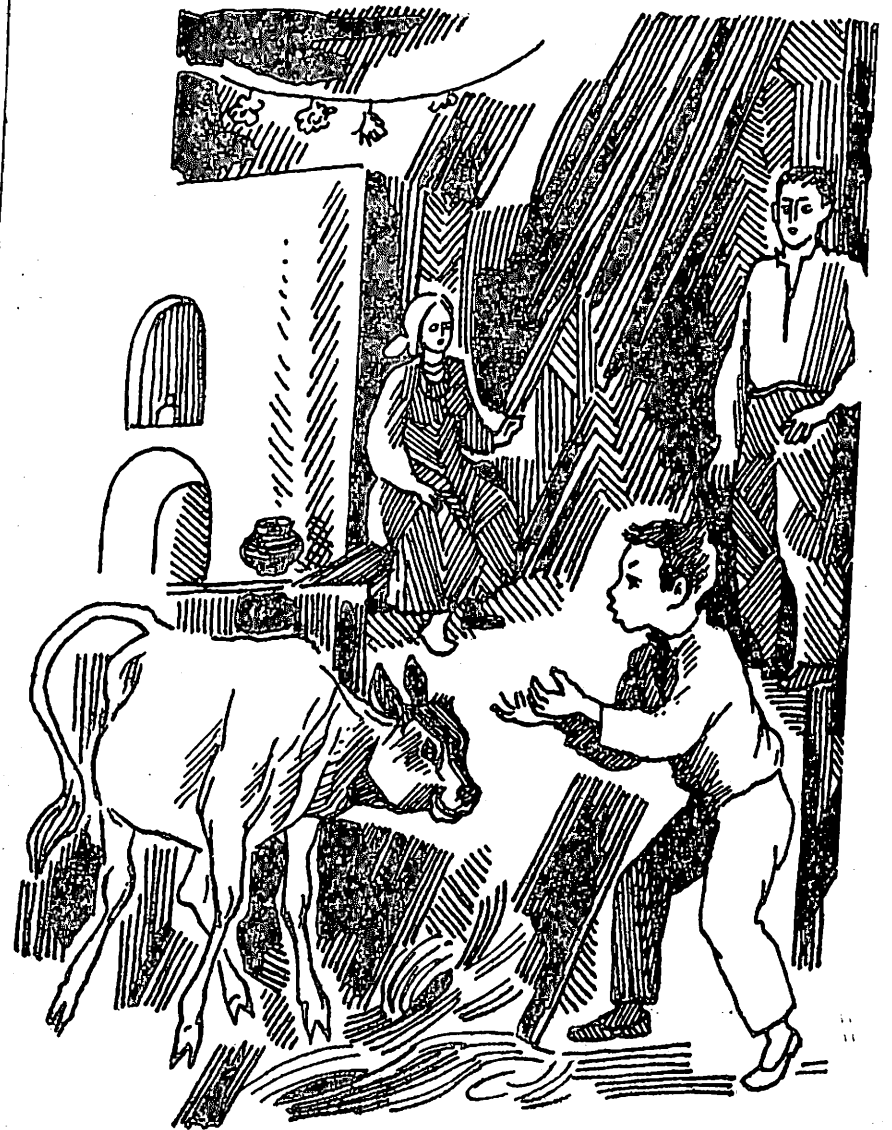
Ганна вибиралася до корови, а Івасик усе заглядав до телятка.

— А я буду телятко в череду гонити? — питав Івась.

— Будеш, сину! — обізвався Остап. — Я ж тобі на літо бриля сплету, а мати пошіє торбинку на хліб — і будеш пастухом.

— А щоб ти на полі не скучав, то батько виріже тобі з очерету дудочку, то ти будеш грать, — додала усміхаючись Ганна.

— А миня не б'ється? — спитав Івасик.

— Попробуй, сину! — Остап взяв ззаду за рученята Івасика й стиха штовхнув до телятки, промовляючи: «Баран-баран — буц!»

Івасик наставив своє маленьке чоло, злегка доторкнувшись до чола теляткового, і по хаті, як дзвінок, залунав срібний сміх.

Телятко трохи злякалось, повело вухами й заревло.

— Му-у-у! — передражнив Івасик телятко, а потім, присівши коло його, взяв соломинку й почав водить по мордочці телятковій.

— Тепер годі, Івасю, — сказав Остап, саджаючи на коліна до себе сина, — миня, бач, боїться тебе; нехай вона лежить на соломці, гріється. А ти вмийся, богу помолися, — он швидко куліш звариться, то снідати будемо!

— Мамо, я хочу перепічки, — сказав Івась. — Буде, мамо, перепічка?

— Ні, Івасю, — сказала Ганна, ставлячи до полум'я горщик з водою, — завтра буду хліб пекти, то завтра й перепічку спечу.

— А молозива коли дасте?

— І молозива завтра.

— Ага! Мені мама завтра молозива зварять, — прицмокнувши язичком, сказав Івась, повернувшись до батька.

— Ні, то мені буде молозиво, — дражнячи сина, пожартував, усміхаючись, Остап.

— Ні, мені!

— Та кажу ж тобі, синку, що мені буде молозиво, а тобі тільки перепічка.

— Мамо, що то тато кажуть? Що їм буде молозиво! — промовив Івась уже мало не крізь сльози.

— Та то, Івасю, тато так собі говорить, жартами тебе хоче трошки подратувати! — заспокоїла Ганна Івася. — І навіщо, справді, дратувати дитину, — докірно додала мати, — так наче й сам маленький!

— Мені молозива, а Івасеві перепічка, — все-таки дражнився Остап.

В сірих оченятах Івася блиснули сльози; він якось жалібно подивився на батька, далі на матір і, тихенько злізши з колін Остапових, кинувся до матері, ухопився рученятами за спідницю, уткнув голівку матері в коліна і заплакав на всю хату.

— От-таки додратувався, — палко сказала Ганна Остапові, насупивши чорні, тоненькі брови.

— Івасю! Та то ж я умисне це сказав, хотів трошки тебе подратувати. Я ж думав, що ти вже великий «парубок»! Ну, годі ж, годі, синочку,

цить! Ти не плач-бо, а то, дивись, і миня плаче.

Івась, хлипаючи, з-під лоба подививсь мокрими оченятами на телятко, потім якось несміливо на батька, що стояв уже в свиті, з шапкою в руках на дверях, налагодившись подивитися до снідання на своє хазяйство. Остап покивав Івасикові весело головою й вийшов з хати, а Ганна пригорнула до себе Івася і почала цілувати та заспокоювати щирими словами любу дитину:

— Ось цить, ось не плач, буде тобі й перепічка, й молозиво!

Умовк Івасик, як на те умовкло й телятко. Чи знало воно, скільки втіхи принесло в ту хату?

Знов тиха радість сяяла в хаті.

ХЛОПЧИК ТА ВЕДМІДЬ

Надворі був мороз лютий. А хлопчик сердешний плентається по улицах, тремтить. Де йому подітися? Батько-мати повмирали, рідні немає, а чужі не пускають... Ходить бідолашне та й зазирає у вікно, що там світло сяє, діти гуляються та сміються — ото, либонь, там тепло, ото гарно! А попроситися хоч погрітися, так де там — усі туряють, а то ще й вилають, а пожалувать — ніхто не пожалує...

Отак доплентався хлопчик туди, де вже городів край. А там з поля вітер свище, а там пориває! Та за комір задуває, а руки мерзнуть, аж зашпори заходять, а сльози на очі набігають. Ото бідне хлоп'ятко! Воно ж таке маленьке, таке плохеньке, то всім про нього байдуже! Сіло воно собі, скулившись на сіні, до якоїсь повітки притулилось та й заплакало.

Аж ось чує — щось стугонить. Що за причина? Озирається — аж то двері в повітці розчинені, і вітер ними тарахкає. Ото добре! Іде хлопчина всередину, двері зачиняє, а там поночі, хоч око виколи. Та дарма! Добре, що хоч вітер отак наскрізь не проймає, як надворі.

Сунеться хлопець уподовж стінки напоначки, аж налапав щось здорове таке та волохате. «Ну се, либонь, собака такий здоровенний!» — думав собі хлоп'я. Взяв та й притулився до того хутра теплого, до теї ніби собаки, та й заснув так.

А то в повітці був не собака, а ведмідь такий здоровий. Його пан держав там прив'язаного собі на потіху. Ну, ведмідь того хлопчика не займає, сплять собі обоє цілу нічку, одно до одного притулилися.

Прокинувся хлопчик уранці, роздивляється на ведмеда — чудно йому стало. «Ну й здоровен-

ний,— дума собі,— оцей собака, і де такий узявся?» А про те й гадки нема, що то така страшна звірюка,— він і зроду не чув, що то за ведмеді бувають. Устав хлопець, пішов собі милостини прохати по горі, а ввечері знову туди, до ведмедя, та й знову вкупі сплять.

Отак і повелося між ними. А тому ведмедю щодня їсти приносили у великому такому цебрикові; так ото хлопець як вернеться з вулиці, то й повечеряє тим, що ведмідь не доїв.

Одного разу якось забули принести ведмедеві їжі. Ну, нічого, послули голодні ведмідь і хлопчик. Аж увиходить у повітку слуга з їжею, ліхтаря великого в руці держить. Що за диво! Бачить, той хлопець щільно до ведмедя притулився та й спить собі міцно, сердешний. Кинув слуга ліхтаря, а сам біжить до пана розказать, що бачив.

А в того пана, що його ведмідь був, саме тоді гості були. Як почули, що слуга розказує, так усі повставали, ідуть до повітки того дива побачити.

Збудилося хлоп'я, дивиться. «Ну,— думає,— тепер уже годі, побачили мене, певне, виженуть!» Шкода стало йому, що вже не можна буде до свого приятеля-ведмедя приходити. Та як обхопить рученятами ведмедя за шию, як заплаче гіркими слізьми! А ведмідь і собі заворушився

та й собі став того хлопчика голубити, як уже там уміє,— спиною до хлопчика, а на гостей тих непроханих так люто поглядає, зуби вищиряє, гарчить. Ото було диво всім тим людям! А хазяїн розпитався, як те бідне хлоп'я туди попало, та зглянувся на його, взяв до себе, став годувать та вчити, та й до розуму довів. І вийшли з того хлопчика люди.

РЯБКО

(Полтавська приказка)

Літом, як тепло та гарно, Рябко вивернеться та витягнеться й примовляє:

— На ката хата! Мені й так добре!

А як прийде зима, холод та лиха година, то Рябко тоді зігнеться, скулиться та каже:

— Коли б мені хатонька — хоч манісінька, хоч отакісінька!..

Отже, як є в вас у дворі Рябко, або Сірко, чи який інший собака, то ви вже йому напніть хоч яку-небудь хатку, щоб він не пропадав холодом,— напніть «хоч манісіньку, хоч отакісіньку»!

КУЛИКОВЕ БОЛОТО

Як настала холодна осінь, журавель збирався в інший край та й каже куликові:

— Ось ну лишень, куличе, рушай і ти! Коли б ти знав, які хороші сторони є на світі! Тепло там та гарно, та всячина росте й плодиться.

— Дарма,— каже кулик,— мені й тут добре! Нема в світі над моє болото! Не бійсь, і тобі закортить вернутись до нього.

МИШАЧА РАДА

Зібралися раз миші й почали гомоніти: що таки треба щось думати з тим котом,— бо далі вже видержати не можна! Відколи господиня стала заперати його в хижі та в коморі,— настало чисте горе: то того, то другого в мишачій громаді не долічишся! Та ще ж такий проклятий той кіт, що хоч би ж нападав так, щоб його заздалегідь було чути, а то ж підкрадається так тихесенько, що його й не чути, та й заляже десь у закамарку так щільненько, що його й не побачиш! А сам же, звісно, і вночі бачить! Тільки заглядить яке мишення — плиг і зцупив пазурами своїми.

— Ну що ж би йому зробити? — міркують миші далі.

Одні кажуть: «Отруїти». «Та як же його отруїти? — говорять інші: — Трутизни, що господиня — з ласки своєї! — для нас порозкладала, він не їсть (десь-то знає, проклятий, що воно таке), а іншої отрути в нас нема...» Дехто каже: «Устрелити його!» А на сее інші: «Як? Чим? Нема ж у нас такої зброї!»

Аж тут обізвалася одна миша:

— Знаєте що, панове громадо? Давайте ми йому почепимо на шию дзвіночок, то хоч будемо чути, як він наблизатиметься, та й будемо стерегтись! А дзвіночок єсть,— ось тут у коморі коло кінської зброї малесенькі такі дзвіночки, та голосні дуже! Можна одгризти одного — й почепити!

— От розумно придумано! — загукали інші миші.— Ну, та й дотепно ж! Отже, так і зробим! Навтішалися миші тією вигадкою, а потім і кажуть:

— Ну, добре: дзвіночок, то дзвіночок, і одгризти його від шнурка — не штука! А хто ж його котові на шию повісить?..

— Еге, хто ж повісить?

Зглядаються миші одна на одну — ніхто не озивається. Далі й розлазитись почали, посумував-

ши... А та мишка, що прираяла ту штуку з дзвіночком, вже й давно втекла.

Ото ж то й ба! Радити спосіб на напасника — не штука, а самому поткнутися супроти лиха — то інша річ!

НАЙГІРШІ ВОРОГИ

(Народна приповідь)

Стояла велика діброва. Були там і дуби широкочолі, і липи запашні, і ясені-красені, й тремтячі осики, і всяке інше дерево, скраю, понад лукою, була й білоцвітна черемшина, і червона калина.

Стояла діброва, пишалася; купалася в промінні сонця, з вітром гомоніла. Пишалася, красувалася.

Аж ось одного дня прийшли люди, а з ними вози. На тих возах лежали сокири; вони були ще без топорищ, та були нові, блискучі, страшні.

Побачила ті сокири діброва й стурбувалася, збентежилася. Зашуміла берестина дебелим віттям, затрепетав осокор білим листом, мов роняючи сльози, захитався в турботі і клен веселий, зажурилася тяжко й червона калина.

— Лем! — гомоніли всі дерева, — смерть, погибель наша прийшла! Пропаші ми... До ранку

поляже наша сила; не красувати нам більше, не пишатися! Горенько ж наше!

І побиваються, тріпочуться всі. Та озвався старий, найвищий велетень-дуб. Нерухомо стояв він, задуманий, тепера ж озвався до братерства:

— Ні, братове, — сказав він, — не турбуйтеся ще так вельми! Не прийшов ще наш кінець! Сокири лихі, вони гострі й холодно-жорстокі, та вони самі нічого не вдіють з нами. А от як прийдуть їм до помочі наші (топорища), отоді... отоді згуба наша прийде!

ПРЕМУДРА ПРИПОВІСТЬ

Оповістив раз премудрий Соломон¹, що буде казати мирові своє казання-навчання. Людей по-сунуло — сила! Подумайте тільки: сам премудрий Соломон навчатиме! Певне ж, мовляв, там щось дуже мудре можна почути. Зійшовся мир, вийшов премудрий Соломон.

І господи! Кожне хоче ближче досягнути, щоб не впустити й слова з премудрого казання. Штовхотнява та сварка!.. Аж ось втихомирились. Почав премудрий Соломон казати.

Соломон — цар Ізраїльсько-Іудейського царства в 965—928 рр. до н. е., славився надзвичайною мудрістю.

— Слухайте, люди добрі, що я вам казатиму: як маєте що шити, то перше вузлики зав'яжіте!

Повернувся і пішов — кінець науці.

Ви, певне, думаєте: «Отсе! Що ж це таке? Оце тільки й всього сказав премудрий Соломон? Та що ж тут такого мудрого?» Отже, так вам здається! А воно й тут мудрої науки багато: ось нуте лишень почніть шити та не зав'яжіть вузлика, то що з того буде?.. Та й не тільки в шитті, в кожній справі, — як не зав'яжеш перше вузлика, то нічого й не буде!..

Чи ж то не мудра була Соломонова наука, хоть і коротенька?

МАР'ІНЕ БАГАТІННЯ

(Французька приповідка)

Молодиця Мар'я несла молоко на торг. Несла вона чималі глечики, вставивши їх у кошик. Се перший раз несе молодиця молоко після того, як корівка отелилась — перша корівка на Мар'їному господарстві! Як ішла Мар'я заміж, то на весіллі батько теличку подарував: оце ж тая теличка виросла й отелилась.

Молозиво вже зійшло. Добре було — страх!

А се вже таке молоко, що й продавати можна. Призбирала Мар'я — вечірнього глечик та сього ранку надоїла два. Коли б дав бог добре вторгувати — на почин!

Далеченько трохи йти до міста... Мар'я втомилася. Вона сьогодні так рано встала, бо треба ж було на торг зібратися. А й вночі ж так мало спала — дитинка не давала... Тепер дитинка спить, а Мар'ї ж треба було вставати...

Мар'я сіла трошечки відпочити під ліском. Кошика з молоком поставила при боці, та все думала про його.

Хороше молоко! Скільки-но за його дадуть?

Мар'я загадалась, навіть на руку схилилася, спершися ліктем на травицю. А травиця така зелена та м'якенька — саме ж воно місяць май був уповні!

«Оце я продам молоко, — гадає Мар'я, — то тільки буханчик хліба куплю на торзі, а то всі гроші сховаю, і другий раз сховаю, і третій... Та так все ховатиму, ховатиму... А потім восени, або, може, перезимувавши чи на ту осінь продам теличку, що оце корівка привела, та як доложу ті гроші, що все ховатиму з продажу молока, то й куплю другу корівку, з телям — шукатиму з теличкою. Ого! З двох корів ще не стільки торгу-

ватиму, бо на ту осінь ця, батькова корівка, буде знов з телям. А там далі вже в купованій — теличка виросте та теж отелиться, от уже й три корови буде. Куди: з трьох корів скільки ж то прибутку буде! Та прямо за скільки років цла черідка розведеться...

Доведеться вже молоко возити. Що ж! Можна купити такі здорові бляшані відра чи збанки з накривками та й возити до якої крамниці. Конячка, звичайно, своя буде та й не одна конячка, — будемо далі вже паркою їздити. Чому ні! Адже ж дедалі все будемо розживатися та розживатися...

А худоби дедалі розведеться цле стадо! Та як розторгуємося добре, то можна і свою крамницю в городі завести — таку хорошу, щоб і корова була намальована над дверима — така гарна, червона або ряба; а біля корови — так, як ото теж малюють, — щоб сиділа ричка¹ й доїла. Мар'я таки й матиме в себе дома, там, на селі, таку ричку, може, й не одну найме, бо при стаді ж хіба можна впоратися самій, усіх корів подоїти? Та й чого ж там Мар'ї самій доїти тоді корів — уже ж вона буде багатою господинею!

Вже й земельки прикупиться... Стане цілий

¹ Ричка — наймичка.

великий хутір — молочна «хверма»! Буде в Мар'ї цле дворище велике, з довгими хлівами, та з повітками, та з стодолами... Хата вже буде зовсім інша — старої вже давно не буде, а буде нова, простора та хороша, під залізом, не іначе, як під залізом!.. Хоч, сказати по правді, чого там тоді й жити на селі, отак забагатівши! Можна ж тоді перебратися в город. На хутір можна тільки довідуватись; можна там посадити когось на господарстві. А в гóроді — самим торгувати в крамниці. Унизу буде крамниця — «молочня», а вгорі буде домівка для життя. Може, потім і не наймана домівка, а свій будинок буде? Чому ні — отак розторгувавшись!

Сказано, буде Мар'я — пані на всю губу! Матиме свої коні, повози, і в горницях буде так хороше! А яке вбрання собі справлятиме — куди тобі! Про свято навіть шовкове вбрання справить! Городянка, багачка — й годі!

А таки колись треба буде й у своє село поїхати у свято, на храм абощо, та до церкви й підїхати паркою коней, в такому хорошому повозі, у тому хвайтоні! Підїде Мар'я, вилізе й піде в церкву. Убрання на їй аж шумить! Всі люде розступаються та думають: «Що це за пані така до нас приїхала?..» А Мар'я все собі йде та йде наперед, та й

стане аж там, де пани стоять. Отам і стоятиме всю службу. Дяк проскуру дасть... Потім люде стануть виходити: піде й Мар'я. І знов на неї всі будуть зглядатися, жінки будуть товпитися та все придивлятимуться до її убрання. Чи пізнають її? О, сусідка Ганна напевне пізнає (там, бач, така цікава), підступиться та ще й скаже:

— Здорова була, сусідонько, чи се ти?!

А Мар'я тільки гляне на неї. А Ганна, чого доброго, знов почне:

— Та здорова-бо була, Мар'є! Чи се ти?!

«А я як гукну на неї,— все собі гадає Мар'я.— Одчепись, яка я тобі Мар'я? Я пані Марія! Та як штурхону її: — Геть, дурна! — Вона так і поточиться. А пані Марія тоді так швидко піде до свого хваїтона...»

Ох, лишенько! Що се таке? Під боком щось таке холодне!..»

Мар'я схопилася, швиденько підвелася, сіла... Що се таке? Чи вона задрімала, чи в своїх думках так поринула? Ох, горенько! Та се ж вона тоді, як штурхнула сусідку Ганну,— кошика з молоком перекинула! Всі три глечики боком лежать, а молоко калюжею поплило...

— Ох, боже мій! Ох, що ж се сталося? Ні панства, ні багатства, ні молока!.. Ох, лишенько ж

тяжке! Ще й одежину збавила — увесь бік у молоці!..

Схопилася Мар'я на ноги, обтріпується та обтирається. Що ж його тепер робити? На торг уже ж нема з чим їхати і нема по що: бо ні молока, ні грошей...

А тут люде зближаються стежкою. Либонь, вже з торгу йдуть... Он якраз і сусідка Ганна йде — вона пак теж ходила з чимсь на торг.

Підходить сусідка Ганна, гукає:

— Що се тобі таке, Мар'є?.. Що ти тут робиш? Що це сталося? — отак питалася Ганна, дивлячись на перекинутий кошик.

А Мар'ї вже сором і казати...

— Та це я,— каже,— ішла з молоком на торг та спіткнулася й упала... Оце ж і молоко перекинулось, і сама облилася...

— Ох, моя годино! — жалує Ганна.— Треба ж такій пригоді статися!.. Ось дай же я тобі хоч пособлю! — та й стала сусідка Ганна обтирати Мар'ю своєю хустиною (Ганна дещо ув'язувала на продаж, а тепер хустка порожня лежала в кошику).

— А тепер ось я тобі глечики поставлю та й підем разом додому. Адже ж на базар уже не підеш? — питає Ганна.

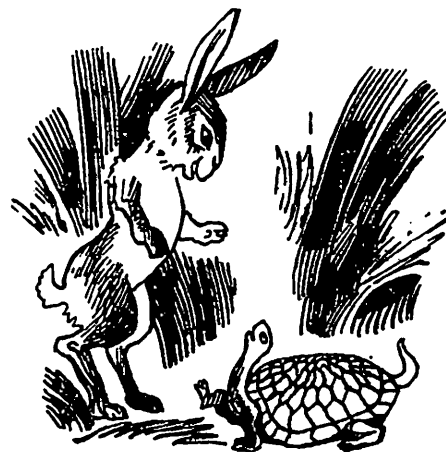
— Та вже ж ні,— каже Мар'я,— хоч не знаю, що його тепер і робити?! Я мала на сьогодні хліб учиняти, бо вже весь із'їли, та за тим торгом і не захожувалась, думала буханець готовий купити; а тепер і без хліба будемо...

— О,— каже Ганна,— то дарма! Хіба ж таки по-сусідському та не допомогти? Я тобі буханець хліба дам — учора пекла. А для дитинки твоєї ось і бубличка дам. На! Я своїм купила на базарі, бо вже ж там гостинця дождатимуть, то й твоєму Івасеві буде! Ось на, бери, положи в кошик.

Бере Мар'я бублика, кладе для дитини в кошик, а в самої аж сльози в очах заблищали — сором їй від того, що в неї ж така думка була проти Ганни, а сусідка ж така добра до неї!..

Зібралися молодиці й пішли разом додому Ганна все розповідає, який торг великий був та як їй добре торгувалося; а Мар'я увесь час мовчить, та тільки думає, де-то її багатство та панство поділося!

Байки

КОТОВА НАУКА

Котик Мурко находився,
Десь там лазив, наморився —
Скочив на диван.
Ох, та й пишно ж як розлягся!
Як розкішненько простягся,
Мов великий пан!
Зирк малий Петрусь на нього,
На пустунчика отого,
І сказав йому:
— Ах ти ж, Мурку, ах, ледащо.
Чи тобі робить нема що
У дворі всьому?
А глядіть в коморі, в хижі
Та ловить шкідливі миші,
Стерегти добра?
Розпустився, розманіживсь,
Тільки спав би все та ніживсь!
Глянь, яка пора! —
Так Петрусик лихословив.
Мурко вислухав і мовив:
— Правда, далебі!

Вже ж, недобре лінуватись,
До роботи не прийматись —
Це скажу й тобі:
Он книжки твої ще в схові,
І завданки не готові,
Що на завтра вчить.
Поки ходиш, гави ловиш,
Та мені докори мовиш,
Міг би все зробити:
Міг би вивчить байку «Хмару»,
Чи зробити задачок з пару,
А хоч би і п'ять.
І що треба написати,
Все гарненько поправляти —
Не байдикувати!

Часто так і в нас буває:
Хтось там судить, дорікає,
Іншого займа;
А на себе озирнутись
Та швиденько схаменутись, —
То цього нема!..

ПОЕТ

Наш Бобко сидить поважно,
Думоньку гадає;
Аж на нього люта квочка
Раптом нападає:
— А ледащо! Ти чого тут
В миску заглядаєш?
То ж моїм курчаткам каша —
Ти цього не знаєш?
Розпустив свої тут вуха,
Аж дивитись бридко!
Не лякай діток маленьких,
Забирайся швидко!
— Одчепися, навіжена! —
Цуцик одмовляє,—
Я собі складаю вірші,
А вона зпає!
Ти того, дурна, не знаєш:
Вірші як складати,
То поетові не можна
Думки розбивати.
Угамуйся, осоружна!
Цитьте й ви, писклята,
Бо якраз у мене гарна
Баєчка почата!

Оступилась квочка набік,
Зрозуміла діло,
Оступились і курчатка,
Дивлячись несміло.
Прочитавши цю розмову,
Може, інший погадав:
«Як це може бути, щоб цуцик
Вірші-баєчки складав?»
Отже — склав: списав гарненько,
Мало й помилок зробив,
Лиш велику чорну капку
На папері посадив.
Та дарма! Бо це ж буває
І не з цуциком самим.
Отже ви з нього не смійтесь,
Не пишайтесь перед ним.
Байка ж ось: як ваша ласка,
Можна зараз прочитать
І дізнатися, що може
Мудрий цуцик вам сказать.

БАЄЧКА ПРО ЦУЦИКА І ПРО ЙОГО ПАНІ

Був собі гарненький цуцик —
Чорний ніс, а білі п'яти:
Ціла пазушка біленька
І панчішки білі знати;
На чолі мав проділь білий —
Отакий то був джигунчик.
З нього й сторож був добрячий —
Цілий день дзвенів дзявкунчик!

Господиня двору, пані,
За все те його любила,
Всім сусідам на всі боки
Свого цуцика хвалила:
— Ох, і песик же у мене!
Подивіться, що за врода:
Хутро чорне, п'яти білі,
Прехорошая порода!
А розумний, а слухняний!
Подає уже й хустинку,
Як чужий хто в двір увійде,
Він почує в ту ж хвилинку!

Так-то пані вихваляла...
Але потім незабаром

Наказала так служниці
Перед ранішнім базаром:
— Слухай! Ти Бобка сьогодні
Забери з двора з собою.
Став він голосно так гавкати,
Що нема за ним спокою!
Та й негарний став — перістий:
Білі п'яти не до речі,
Особливо проділь довгий
І такі широкі плечі!
Цур йому! Віддай комусь там,
Коли він отак змінився.—
Тут, почувши тую мову,
Песик дуже розгнівилося:
— Вибачайте, можна пані! —
Він гукнув.— Я не змінився,
А, мабуть, вам надокучив,
То й негарний вже зробився!

Це ж вам цуцикова байка.
Може, й правда в ній знайдеться;
Може, так воно між людьми
Часто-густенько ведеться,
Що буває хтось «чудовий»,
«Премиленький»! Але згодом
Наче іншим він здається —

Не таким уже «клейнодом»!..¹
Хто тут винний з двох буває —
Дуже трудно розібрати;
Та, судивши, не завадить
Байку Песика згадати!..

МИКОЛА Й ЛИСКА

У нас Микола є, хлопчина,
Отам в селі його хатина.
Була собі в його й собачка,
Тихенька Лиска неборачка.
Така-то вже вдалась плохенька,
Лагідна та смирененька.
Микола вдачу тую знав
І Лиску часто дратував.
Бо все вона терпіла
(Терпіти, бач, уміла!),
Микола вломить калача
Або смачного плескача
І маслом ще його помаже
Та Лисці здалека й покаже:
— Цю-цю! Цю-цю!.. Ось на тобі!

¹ Клейнод — коштовність, самоцвіт.

Бери, бери... бери собі! —
Голодна Лиска прибіжить,
Вертить хвостом та аж тремтить,
Шматочка ласого бажає!
Та хлопець руку одвертає.
А потім знов за штуку цю:
— Цю-цю! Цю-цю!
Ось на, ось на!.. Бери, бери! —
І знов спинатись догори
Почне голодна собачка,
Сердешна Лиска неборачка.
І знов шматочка не здобуде,
Лише свій голод більш розбуде.
А хлопець дивиться, сміється,
Як Лиска біля його в'ється.
Так потішався наш хлопчина,
Та сталась і йому причина!
Одного разу так намучив
Біднячку Лиску, так докучив
Отим дражнінням, що вона
(Якою силою, бог зна!)
Як кинеться вже на Миколу,
Звалила з ніг його додолу,
Штанці новенькі порвала,
До крові литку покусала
І той шматочок одібрала!

От вам і Лиска та плохенька!
От і наука єсть гарненька!
Що і плохого не займай,
Не користай з його терпіння,
Не уживай того дражніння —
Бо є й терпінню край!

ДРІБНЕНЬКІ ГРУШКИ

Галя з мамою в садочку
Груші в кошичок збирає;
Себто — мама більш пильнує,
Доня ж — тільки помагає.
— Що ж ти, Галочко, минаєш?
Он же, бачиш, у травиці
Ще грушок зосталось зо три.
— То, матусенько, гнилиці!
— А оці дві онде, бачиш?
— То, мамусю, дуже дрібні!
Нащо нам грушки такі?
Та хіба ж такі ми бідні? —
Мама вмовкла та в травицю
Все пильненько поглядає,
Нахиляється й помалу
Груші в кошичок складає.

Літо любее минуло!
Ох, недовго пробуває!
Десь лиха зима взялася,
Снігом землю укриває!..
Вже й Різдво якось надбігло,
Ось і Свят-вечір у хаті,
Всі клопочуться, радіють
І убогі, і багаті.
На столі і пиріжечки,
І кутя, й узвар укупці —
Все завдяки чи бабусі,
Чи матусеньці голубці!
Тож і Галя коло мами
Їсть узварець, поживає;
З'їла зо дві, зо три грушки
Та углос і питає:
— Де таких, матусю, добрих
Грушечок оце достала?
— А се тії, — каже мама, —
Що в садочку ти минала!..

КОТИК ТА КУХАР

Якось-то кухар знакомитий,
Обід зваривши смаковитий,
Побіг близенько у крамничку,
Либонь, купить якусь дрібничку
А може, й чарочку смикнуть
(Любив часами він черкнуть!).
А при своїй всілякій справі
Покинув котика на лаві,—
Либонь на тее, щоб стеріг.
А котик зараз і побіг
Та плиг на діл,
Після на стільчик та на стіл;
Сюди-туди він там метнувся,
Аж поки м'ясива дочувсь...
Вернувся кухар за хвилину —
І бачить він таку картину:
Котусь коханий примостивсь,
Голівкою на бік схиливсь
І гарненько курча вминає
(Крильця одного вже немає!)...
Тут кухар наш почав гукать,
Котові дорікать:
— А, харцизяко ти, злодюго!
Ах, капосний же ти котюго!

Ну як же можна так робить,
Так по-зłodійському чинить?
Та я ж на тебе так звiрявсь,—
А ти мерщій на стіл забравсь,
Потяг курчатко щонайкраще!
Ах, безсоромцю, ах, ледащо! —
Тож кухар наш так дорікає,
А котик слуха та вминає...
Поки ж то кухар все довів,
То котик геть курчатко з'їв!..

Гай-гай! Було ж не тратить слова,—
Потрібна тут була не мова!
Узяв би котика за хвіст
Та й скинув швидше на поміст!

ГНІДКО ТА СІРКО

Якось об ранішній порі
В господаря Петра в дворі
Сірко озвався до Гнідка.
— Бач, правдонька яка
На світі божому панує!
Тебе господар як шанує:
Тобі і сіна, і вівса

Дає, хоч ти й не просиш,
 В тебе заплетена й коса
 Із гриви, ще й попону носиш.
 Куди, яка догода!
 А за що? З'їв собі, напивсь
 Та й ляжеш, як колода!
 А я! На лихо я вродивсь!
 Чи хто за мене дбає,
 Чи хто про те згадає,
 Що може б винести Сіркові
 Поснідати гарненько,
 Або налить відро повненько
 Помийок, щоб були готові,—
 Про це ні гадки. Що-небудь
 Сіркові кинуть — от і край:
 Чи кістку, чи сухар дадуть,—
 На краще не вповай!
 Тим часом, хто весь двір глядить,
 За ким господар міцно спить?
 Усе — Сірко! Все я гляжу,
 Усе добро я стережу,—
 У клуні, і в коморах,
 І на току, й в оборах!
 Усе я доглядаю,
 На всю оселю калатаю! —
 Озвавсь на те й Гнідий:

— Який же ти чудний!
Та що ж би ти тут доглядав,
Біля чого б ти калатав,
Коли б то я не працював?
То ж я на полі й сіножаті
Роблю з господарем. І в хаті
Тепленько з тих дровець,
Що я господарю в хлівець
Вожу запряжений, оце
Тобі моє і слово все.
Про те гарненько погадай
І більш мені не дорікай!

СНІГИР ТА ШИГЛИК

Снігирчик бідний у сильце попався,
А Шиглик-молодець,
Той жвавий джигунець,
Дививсь на його та сміявся:
— Оце так мудрагель з тебе!
Ну як-таки не вгледіти себе,
Біди не встерегтись!
Щоб так в лиху попасти штучку,
Як в ятір ловлять ту дурную щучку!
Се бачив я колись,
Такого цілий вік боявся,—

Ось бач, і не попався! —
Так Шиглик промовляє
Та все собі стрибає.
Аж гульк!.. Ох, лишенько тяжке!
Се що таке?!

В якусь-то сіточку Шигол ускочив
(Немов собі наврочив!).
Тепера сіпає і сьак і так,
Не вирве ніжки вже ніяк!
Хоч борсався й мотався,
Та в сіточці остався.

Ото тобі, козаче:
Із лишенька чужого,
Із горенька тяжкого
Не смійся, небораче!

МЕТЕЛИК

Раз метелик мовив так:
— Шкода, мамо, моїх літ!
Полечу лиш я у світ.
Що ж отак тут пробувати
У кущах і не видати
Світа божого ніяк!

А таки ж бо я юнак!
Треба світа повидати
Та й себе десь показати.
Як мене побачать люди,
От-то втіхи з мене буде!
Бо таку хорошу вроду
Ще не бачили ізроду!
— Ох дитино,— каже мати,—
Що тобі про те гадати?
Світ — широкий, всього має...
Він хороший, та — зрадливий;
Хто в його бува щасливий,
Хто нещасний,— він не дбає!..
Краще ж одсторонь держатись,
В світ широкий не пускатись! —
Та шкода було вмовляти!
Хоч казала щиро мати,
Наш метелик не вважав,
Теї ради не приймав.
Він крилечка розправляв...
Полетів у путь простору!..
А якраз на тую пору
Юрба гучная людей,
І дорослих, і дітей,
На луку гулять прийшла
І забаву почала.

Діти бігають, стрибають,
Далі весело гукають:
— Ах, метелик!.. Подивіться!..
Ось він, ось він метушиться!
Та який же гарний, гожий,
Наче квітка, прехороший!
От якби його впіймати
І забрать собі до хати! —
Після втіхи, гуків, скоків
Заходились з усіх боків,—
І метелика зловили,
За крилечка ухопили!..
Уловили, роздивлялись,
Милувались, утішались!
За малу ж якусь годинку,
Впав метелик наш на спинку —
В його ніжки поламані...
А веселая юрба
По луці собі стриба.
За метелика не дбає,
Що на стежці там конає...
Лиш тоді він все збагнув,
Слово щире спом'янув:
— Правда,— мовив нещасливий,—
Світ хороший, та — зрадливий!..

СВИНКА

У пані свинка годувалась.
Ох, тож-то в роскоші кохалась!
В догодонці такій
Жила в маєтці, у якій
Живе не кожна безрога.
Отож Настусенька небога,
Служниця паніна, щораз
Носила свинці тій запас.
А ще до того, що на плечах
Та в цебри Настя доношала,
Сама ще свинка походжала
Та всячину собі збирала.
Вже так — що зналася на речах!..
Тим часом трапилася штучка,
Якої свинка не вживала,
Відколи в пані пробувала.
(Правдива вийшла «закарлючка»!).
Якось до столу щось такеє
Страшенно добреє, смачнее
З мигдалів кухар готував.
Обрав мигдалі й наскидав
Лушпин додолу він чимало —
Притому ж, звісно, що упало
Штук кілька й зерняток самих.

«Ану ж отсе на сміх
З лушпинням і мигдалі вкупці
Оддам годованці-голубці!» —
Про свинку Настя так міркує,
Так, прибираючи, кепкує,
Докупи ж зернята змела,
В хлівець до свинки однесла.
Звичайно, свинка — уминає!
А Настя, стоячи, й питає:
— Ну, чушко, дякуєш мені
За тії зернята смачні?
Чи не гостинця ж ниньки мала? —
А свинка плямкає помалу:
— Чекай-но, розжую,
То й думку вимовлю свою!
Ну от же! Як тобі сказати?
Чи правду щирую мовляти?
— Авжеж не як!
Звичайно так:
По щирості кажи!
— Так знаєш, Насте, що: біжи
Та жолудів, як вчора, мені дай!
От то поживок, просто рай!
— А, на тебе нещастя! —
Мовляє свинці Настя. —
Мигдалі ти на жолуді міняєш?

— Ет, говори що знаєш!
А я тобі скажу слова давніші,
Бо те одно, що більші,
Та таки й смачніші!

Як іншого «знавця» по щирості питаєш,
То відповідь таку частесенько спіткаєш.

МИША-ГОРОДЯНКА І МИША-ХУТОРЯНКА

Вийшла Мишка-городянка,
Прехорошая панянка,
Раз у поле погуляти;
А при тім хотіла взнати,
Як там інші сестри Миші,
Польовнички, серед тиші

Проживають,

Пробувають.

Мишка Мишку миттю взнала —
Як селянка працювала,
Колоски собі збирала.
— Помагай біг! — так гукнула
Городянка. Друга вчула,
Розпиталася і в нору
Городянку запросила

По-простому,
По-сільському.

Там вона, бач, наносила
Колосочків, зернят різних,
Корінців усяких пізніх;
І усім тим частувала,
Городяночку приймала,
Городянка призволялась,
Дечому то й дивувалась:
— А се що у вас таке?
Що ж, воно собі смачнее...
Зветься як? — І городянка
Набік голову схиляла
Та стекольце, як панянка,
До очей все притуляла.
Побалакали гарненько,
І, як стало вже пізенько,
Городянка швидко встала.
Але подругу новую,
Тую Мишку польовую,
І до себе запрохала.
Отже, якось у неділю,—
В свято, бачте, на дозвілля,—
Хуторянка на часинку
Подалася до будинку.
Городянка виглядала,

Хорошенько привітала:
— Будь здорова, гостя ждана!
Се гаразд, моя кохана!
Бо якраз панів немає,
Панство десь собі гуляє
На банкеті.—
По сій мові у буфеті
Господиня тая Мишка,
Делікатненька корпишка,
Почала всього шукати,
Все ласеньке добувати.
Повела тоді сестрицю
У найкращую світлицю:
Там на килимі турецьким
Посідали наші Мишки.
І горіхом смачним, грецьким,
Погострила зубки трішки
Тая гостя польова.
Та хіба самі горішки?
О! Була там і халва,
І цукати, й пастила,
Хвиגי-миги, марципани,—
Прямо їжа без догани!
Але тільки що розсілись
Та гарненько примостились,
Коли це дзвінок як дзенькне,

На господу всю як бренькне!
Слуги кинулись... І в хату,
В тую пишную палату,
Увійшли і пані, й пан,—
Так і сяяв весь жупан!
Отже, Мишки наші швидко
Повтікали, куди видко!
І сказала хуторничка:
Прощавай, моя сестричко!
Хай їй цур, оцій палаті!
Я волію у простій хаті
Простим зернятком житись,
Ніж на всі боки дивитись —
Чи не ввійде хто, не зрушить
Та ногою не придушить!..
Будь здорова, моя любко,
Хай господь тебе боронить,
Я додому йду, голубко,—
Там ніхто у нас не дзвонить!..

НАЙКРАЩІ ДІТИ

(З народного)

В полі совонька літає,
Навдокола поглядає:
Що там видно наоколі,
В небесах та в чистім полі?
Ох! Орел отам ширяє,
Понад гаєм все кружляє...
«Орле сизий! — заволала,
В його совонька спитала. —
Що літаєш ти, кружляєш,
Що у гаю ти шукаєш?»
«Я хотів би роздивитись,
Молодими поживитись
Пташенятами якими!»
«Орле!.. Зглянься над моїми
Совенятами малими,
Що zostались там у гаю!
Не займай ти їх, благаю!»
Мова совоньки та мила
Хиже серце зворушила.
«Хай же буде так, як кажеш!
Мовить беркут. — Тільки вкажеш
Ти мені, які там діти

Єсть у тебе, щоб глядіти,
Обминуть їх». «Ох, мій боже! —
То ж тобі сказати може
Мати-совонька, звичайно,
Ту признаку. — От нехай-но,
Як між пташечок дрібніших
Ти побачиш найгарніших,
Щонайкращих, то ж напевне
Мої дітки!» Слово ревне
Вчув орел. І, пам'ятавши
Ту признаку, він, шукавши
Здобич там, у ряснім гаю,
У зеленому розмаю,
Обминав пташок хороших,
Щонайкращих діток гожих.
І поїв він — щонайгірші,
Там були, найпоганіші.
Отже, доленька нещасна!
Помилилась думка красна
Теї совоньки-матусі!
Плаче, бідна, в горі, в тузі:
Бо якраз оті послідки
Та були її то дітки!..

САМА З СОБОЮ...

(З народного)

Донечку матінка заміж оддала.
Доня, прощаючись, в мами питала.
— Мамо, голубонько, в гості до мене
Будете ви та коли пак напевне?
— Буду, дитинонько! Ти ж моя утко!
Тільки не можу сказати, як хутко.
В гості тоді я до тебе прибуду,
Та як отую новину здобуду,
Що говорити сама із собою
Станеш ти в хаті. Тоді я з тобою
Хутко побачусь — приїду у гості;
Вже потурбую старі свої кості!
— Мамо, лебідонько! Господь із вами!
Що ж за причинонька б сталась над нами
В нашій хатині?.. Хіба б заболла,
Чи пак зовсім би я збожеволла,
Стала б якоюсь неначе дурною,
Щоб говорила сама я з собою!
— Вже ж там побачиш сама, чи дурніша
Чи, може, станеш якась розумніша.
Тільки ж мене к собі жди того года,
Лиш як настане отая пригода!

Дивом-дивується смутная доня,
Що за чудная їй сужена доля?
Отже прийшла пак весна і друга,
Має дитину дочка молодая.
Ранком же якось дитя сповиває —
Так-то до нього гуде-промовляє!
Дивиться тільки на неї дитятко,
Те нерозумне мале немовлятко;
Та молодиця на розум багата:
Знай розмовля — розлягається хата!..
Гульк! Аж матуся стоїть коло печі,
Доню свою пак торкає за плечі:
— Що, моя доню, збулася надія?
Отже, казала тобі, що тоді я
В хаті веселій побачусь з тобою,
Як заговориш сама ти з собою!..

МАЛЕНЬКИЙ ВІТРЯЧОК

Маленький вітрячок,
Увесь мов з кулачок,
Помаленьку собі молот
І житечко, й пшеницю,
І всякую пашницю —
Хто з чим би не прийшов.

А біля його близько,
На березі там низько,
Великий млин стояв:
О, той роботу іншу мав!
Чи був він паровий,
Або з турбіною — новий,
А тільки млива мав то так!
Було завізно,— боже як!
Щодня підвод із зерном сила
Край його дожидало,
По одній не бувало!
І борошна з нього возила
Немало тая залізниця,
Та паровая чарівниця
По всіх світах!
Величний страх —
Був млин отой. Одного ж дня
До вітрячка він мову зняв:
— Ну, братику-вітряче,
Життя твоє собаче!
Мізерне! Крильцятами махаєш...
Ну що собі за втіху маєш
З таким життям?..
— Я знаю сам,—
Одказує на тее вітрячок,—
Що я малий, як робачок...

Та що ж! Усякому своє!
Твоя робота бучна — та й моє
Те працювання не даремне:
Дрібне воно, та тільки ревне!
За працю ж ту подяку, певне,
Складає бідний люд мені
За те, що я служу йому,
Як братові своїму,
Дарма, що силов'яки дрібні!
До тебе доступу йому нема,
А я і клуночок прийму, дарма!

Є й люди (мовби вітрячки оті),
Що роблять ділечко в житті
Хоч тихо, помаленько,
Не дивлячись на значного сусіда
І не шукаючи бучного сліду!

ЧАЙКА

З перебитим крилом Чайка сидить на ялині.
Що робити, дума вона, при лихій годині?!
З щирим серцем серед птаства кого тут шукати?
Хто небогу привітає, як рідная мати?..
Сидить Чайка на гілляці, сидячи сумує,

Бо не кожний тугу серця тяжкую почує!..
Де не взявся в ту хвилину Кречет молоденький.
Сів на гілці коло Чайки та її питає,
Чого смутна, невесела, чому не літає?
— Рада б я,— говорить Чайка,— так як ти, літати,
Та крило, бач, перебите — треба вже вмирати!
— Бійся бога,— каже Кречет,— ти повинна жити!
Перебите крило твоє можна залічити.
Нехай бог боронить смерті, як лютої кари,
Як одужаєш, то будеш літати попід хмари. —
Це сказавши, зник той Кречет, через мить вернувся,
Приніс в дзьобі води Чайці, до неї нагнувся.
Дав напиться, знов полинув, зерняток пшениці
Приніс Чайці, як маленькій, недужій дитинці.
Підживилась бідна Чайка: — Превелика дяка
Тобі, Кречете від мене! — Якби ся гілляка
Вдержала б нас вдвох з тобою,— Кречет одмовляє,—
Я б zostався біля тебе; бо хто серце має,
Той не буде їсти, пити і спокійно спати,
Як життя чиєсь нещасне треба рятувати! —
Сидить Кречет біля Чайки, день і ніч воркує,
Носить в дзьобі води Чайці, рибкою годує.
Чайка щиро хвалить бога за велику милість.
А Кречета молодого за сердешну щирість.
Пройде нічка, встане сонце,— радісні, веселі
Чайка й Кречет у барвистій, зеленій оселі.

ОРЕЛ НА ВИЗВОЛІ

— Лети собі на волю! З тебе клітки буде! —
Сказали раз орлові добрі люди,
Що роки довгії його держали
В неволі темній, в тузі, у печалі.
- Лети!..— І опинивсь орел на волі,
На світлі ясному, у чистім полі.
І озирнувсь навколо неборак.
Побачив він лани знайомі, луг-байрак,
Де в вільній розкоші кохався він колись,
Де в того дуба кучері зеленії вились,
Що був йому причалом по літанняю,
І часто так з'являвся в спогаданню!..
Орел побачив небо те безкрає,
Куди тепер полинати він має,
Свої в повітрі розпустивши крила —
Надії, думки гордої витрила.
І стрепенув орел крилами знову,
Хотів до хмар полинати на розмову.
Га ба! Занадто довго нудився в неволі!
Зомлили крила. Згризли серця боли
Колишню міць велику, — не ставало сили
Гуди летить, куди було носили
Орла колишні думоньки охочі;
Осяйне світло сонцеве вражало очі,

Вже й крило зростатися стало, чарівная мрія
Серце Чайки оповила і тверда надія
На щасливе життя тихе, на вільнім просторі,
Де лани широкополі, гори, ліс і море.
Кречет каже: — Де ти будеш, з тобою долину
На край світа, бо несла кинуть сиротину! —
На ті речі лихо нишком усміхалось,
Бо з недолею гіркою уже поєдналось...
У бір якось ненароком голубка влетіла
Та на гілку біля Чайки і Кречета сіла.
Кречет пильно подивився в голубині очі,
Що дивились на Кречета, як зірки в півночі.
— Звідкіля вона? — питає, сам очей не зводить,
Кругом лихо тихо ходить, своє діло робить.
А у Чайки серце мліє, наче горе чує...
Друг з голубкою полинув... Чаєчка сумує.
— Де взялось ти, враже лихо? — бідная питає.—
Нащо мені життя моє, як долі немає?
Я ж надію в серці мала на могутні крила,—
А тепер!.. Жить самотою вже мені несла!
Сонце світить та не гріє, ні з ким розмовляти.
Полетіла б світ за очі — несла літати!
Смійся ж, лихо невмируще! Тішся, люте, вволю.
Бери ж моє життя тяжке, бери мою долю! —
Через силу бідна Чайка крилами змахнула,
Вдарилась об діл, об землю й навіки заснула...

Що помарніли в сумнім полоні.
І опустивсь орел понизині,
Упав на дуб той кучерявий, рідний,
Хотів насилу там зібратись, бідний!
Та вже ж там інші, дужчії орли сиділи —
Ні стану, ні журби його не зрозуміли,
Знебулого — крилом з погордою одбили!

Траплялось бачить вам орла такого?
Ох, тяжко так дивитися на нього!

БАЙКА ПРЕДКОВІЧНА

Ох, давня ти, байко!
Хіба що незнайко,
Простак-невіглас
Не чув тебе зроду!
Дійшла ж ти до нас
Від давнього вельми народу!

Ті греки змисленні
Казки незчисленні
Із музами¹ вкупі творили —

¹ Музи — у грецькій міфології богині — покровительки поезії, мистецтва, науки.

Розкішні, чудові,
Богам до любові,
Та й цюю навіки потомні зложили,
Мистецького хисту додавши,
Величнії краски узявши:
Вложилаь таємная річ, не проста,
Істоті таємній в уста.

Отож була Сфінксова мова:
— Чужий чуженине, вгадай мого слова!
Хто вранці ногами іде чотирма,
У південь ступає двома,
Як сонце ж надвечір згасає —
На трьох шкандибає?

І загадку тую вгадав чоловік!
Вгадав... Та й по цей день її не минає
Ніхто із людей, хоть і ревне шукає
Від долі незмінної лік...

Малим немовлятком до звіра подобний
Бува чоловік неспособний:
Плазує, навколо рятунку блага...
Аж осьде вона надбіга —
Пора молодая, жадана,
І дужа, і міцна, кохана!

Тепер чоловік порятунку не просить,
Він гордо та пишно головоньку носить!
Він цар тепер світа свого!
От справжня доля його!
Чи так же?.. Мине панування те миле —
Он хирная старість іде!..
І владар помалу з кієчком бреде,
Себе підпирає, як древо похиле!
Дожив чоловік... І ослаб, і осліп...
Так це він — коханої життя вінець?..
Чи кращий початок життя, чи кінець —
Нехай угадає новітній Едіп!..²

² Едіп — персонаж грецького міфа.

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Дивні пригоди

Народні пісеньки
та віршики

ВЕСНЯНКА

Ми лугами йдем, берегами йдем,
Шумлять луги дуже, (2)
Та шумлять луги дуже.
Та шумить вітер, та шумить дощик —
Нам теє байдуже, (2)
Та нам теє байдуже.
Там на річеньці попід бережком
Плавають утята, (2)
Та плавають утята.
Ми туди підем, ми туди підем,
Де гарні дівчата, (2)
Та де гарні дівчата.
Не хизуйтеся ви, дівчаточка,
В червонім намисті, (2)
Та в червонім намисті.
Вже не час гулять, таночки водить
На музиках в місті, (2)
Та на музиках в місті.

* * *

Я дівчина невеличка,
На головці в мене стрічка,
Вмію шити, вишивати,
Ще й читати і писати.

* * *

Я дівчина чепурушка,
Хоч я й невеличка,—
В мене лиштва мережана,
Червоная стрічка.

Я дівчина, як калина.
Люблю чепуритись;
Горе ж моє! — брела річку,
Забула умитись!

ГАРБУЗОВА РОДИНА

Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
— Ой, чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?

Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізвались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізвалася квасоля,
А за нею й бараболя:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізвались буряки,
Гарбузові свояки:
— Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!

Обізвався старий біб:
— Я іздержав увесь рід!
Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові!
Ой ти, гарбуз, ти перистий
Із чим тебе будем їсти?

— Миску пшона, трошки сала,—
От до мене вся приправа!

СТАРОСВІТСЬКА ПІСЕНЬКА

Превеселий сей день,
Ходім гулять на весь день,
Та вкрадемо поросю,
Та й прославимосся!
А поросю утекло,
Тільки руки попекло.
Утік, утік кабанець —
Зоставсь хріну корінець,
Що у роті він держав,
Сам п'ятами накивав,
Ніхто його не догнав!

МОРКВЯНИЙ ВОЯК

(Волинська пісенька)

Їхай вояк морквяний,
Коник буряковий,
Кожушина оріхова,
Жупан лопуховий,

Сіделечко капустяне,
Стремена з берези,
А напився лепетухи,
То був нетверезий.
Пістолети з качана,
Кулі з бараболі,
А шабелька з пастернаку,
А піхва з квасолі
Їде, їде вояченько,
Під ним коник скаче,
Надибали його свині:
— Злізай-но, вояче.—
Він вихватив пістолета,
Став свиней стріляти,—
Свині кулі похватали,
Нічим воювати!
Він вихватив шабельку
Став свиней рубати,
Свині шаблю погризли
Нічим воювати!
Їдуть люди, їдуть люди,
Їдуть край дороги.
З'їли свині вояченька.
Лежать самі ноги.

ДИТЯЧА ПІСЕНЬКА

Тра-та-та, тра-та-та,
Пішла кицька за kota,
За Кота Котовича,
За Сивка Сивковича.
На весіллі у kota
Була чиста сміхота:
Прийшли кицьки і собачки,
І курочки, й гуси, й качки,—
Веселенько танцювали,
Скоки-гопки витинали.
Тра-та-та, тра-та-та,
Така була сміхота.
Бом-бом, дзелень-бом!
Загорівся кицин дом!
Біжить курочка з відром,
Біжить півничок з цебром,
Бом-бом, дзелень-бом,
Щоб гасити кицин дом.
Бом-бом, дзелень-бом!
Біжить котик з помелом.
Погасили помелом,
Стоїть цілий кицин дом,
Лиш котичок зажурился,
Бо хвостичок присмаливсь,

Дзень-дзень, дзелень-бом,
Стоїть цілий кичин дом.

ЛЕЛЕКА

(Полтавські примовки)

— Лелеко, лелеко!
До осені далеко?
— Як замовкнуть жаби,
Як померзнуть баби,
Тоді осінь настане,—
Мені їсти не стане,
Полечу в інший край,
На той рік дожидай!

БЕЗЖУРНА

Як скупий чоловік не дав жінці круп засипати кашу, то жінка пішла на музики й танцювала, приспівуючи так:

— *Кипить кипа без засипа,
та й кипить, та й кипить!*

«Зимовий вечір»

«Снігова баба»

«Діточкам»

«Хатні музики й слухачі»

«Весна-красна»

«Увінчаний співець»

«Миша-городянка
і Миша-хуторянка»

«Маленький вітрячок»

«Гарбузова родина»

«Ворона й рак»

«Лисичка в суддях»

«Казочка про козу-дерезу»

«Казка про котика й півника»

«Добра порада»

ЖУРАВЕЛЬ

— Не зву тебе «журавель»,
Щоб я не журився,
Назву тебе «веселиком»,
Щоб я веселився!

Будь здоров, веселику!
(Так примовляючи, на Волині частіше звуть журавлів — «веселиками».)

* * *

Чорногуз, боягуз!
Я ще тільки приміряю,
В лучок стрічку закладаю,—
Ти вже крила підіймаєш,
До господи утікаєш!

МИШІ

(Пісенька на голос «Козачка»)

Танцювали миші
По бабиній хижі.
Стало бабі за танець —
З'їли миші буханець.

Ой ви миші, мишенята,
Сивенькіі шкурки,
Нащо бабу зграбували,
Наче тії турки?

Ви ж буханчика із'їли,
Поточили крупці,
І маківки всі погризли
Бабусі-голубці!
Ой, шануйтеся, миші, в хижі
Та сидіте тихо,
Як бабуся kota впустить, —
То буде вам лихо!..

* * *

А горобчик до синички ходив,
По колосочку та пшениченьку носив.

— Ти, синичко, ти, сестричко моя,
Така ж бо ти любя-милая!

* * *

Голоміз, голоміз,
Покинь сани, бери віз!

* * *

Дала мені моя мати
Козу з козенятком,
Гак щоб же я не ходила
По селу з горщатком.
А я тую кізоньку
Пасла та пасла,
Бо вдалася козуненька
Добрая до масла!

* * *

Дала мені мати корову
Та на мою бідну голову:
До корови треба рано встати,
Я ж, молода, іще хочу спати!
Ой, виломлю хвостину з тину

Та пожену корову в долину,—
Гей же, гей же, корова до вовка,
Нехай буде спокійна головка.
Я ж думала вовки жарти знають,
Аж погляну — корову вминають,
Я ж думала, що вовоньки з постом,
Аж із'їли коровоньку з хвостом!

* * *

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику,
В полив'янім горщику!
Іди, іди, дощику,—
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею!

ПТАШЕНЯТА НАПРОВЕСНІ

Тепера, синичко-сестричко,
Нап'єшся й з калюжі водички!

СІМЕЙКА

У нашого Омелечка
Невеличка сімеєчка:
Тільки він, та вона,
Та старий, та стара,
Та Іван, та Степан,
Та Василь, та Панас,
Та той хлопець, що в нас,
Та дві дівки косатих,
Та два парубки усатих.

ХАЗЯЙСТВО

Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі курочку купити:
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі качечку купити:
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!

Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі гусочку купити:
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі овечку купити:
А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі кізоньку купити:
А кізонька стріку-брику,
А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,

Мусив собі корівку купити:
А корівка рику-рику,
А кізонька стріку-брику,
А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі собачку купити:
А собачка гав-гав-гав,
А корівка рику-рику,
А кізонька стріку-брику,
А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі котика купити:
А котичок няв-няв-няв,
А собачка гав-гав-гав,
А корівка рику-рику,
А кізонька стріку-брику,

А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі волика купити:
А воличок лапу-лапу,
А котичок няв-няв-няв,
А собачка гав-гав-гав,
А корівка рику-рику,
А кізонька стріку-брику,
А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!
Не мав добрий чоловік
Та із чого жити,
Мусив собі возика купити;
А возичок скрипу-рипу,
А воличок лапу-лапу,
А котичок няв-няв-няв,
А собачка гав-гав-гав,
А корівка рику-рику,

А кізонька стріку-брику,
А овечка бе-бе-бе,
А гусочка ге-ге-ге,
А в качечки носки-плоскі,
А курочка по сінечках
Кудкудах-кудкудах!

* * *

— Чи є в світі де такі молодці,
Як ми, жваві та моторні горобці!

ПЕРШИЙ ЗУБОК

Ненька каже: «Агусі!»
Татко каже: «Дай руці!»
А бабуса з кашкою дожидається.

ЦІКАВА КАЗОЧКА

— Був собі дід Нетяжка,
Була у його синя сермяжка¹,
На голові шапочка,

¹ Сермяжка — сірячина,
сіряк — верхній сільський одяг
з домотканого грубого сукна.

На спині латочка,—
Чи хороша моя казочка?
— Хороша,— відказує слухач.
— І ти кажеш — хороша,
І я кажу — хороша.
Був собі дід Нетяжка,
Була у його синя сермяжка (і так далі) —
Чи хороша моя казочка?
— Погана!
— І ти кажеш — погана, і я кажу — погана..
Був собі дід Нетяжка,
Була у його синя сермяжка,
На голові шапочка,
На спині латочка,
Чи хороша моя казочка?
— Відчепись!
— І ти кажеш — відчепись, і я кажу —
відчепись.

Був собі дід Нетяжка (і так далі) —
Чи хороша моя казочка? —
«Слухаща голова» мовчить.
— І ти мовчиш, і я мовчу.
Був собі дід Нетяжка,
Була в його синя сермяжка
(і так далі переказується без кінця)...
Чи хороша ж моя казочка?

ПРИБАДАШКИ

Ішов Терешко дорогою,
Ніс кожуха на опашці,
Рушником підпирався
І з Свиридом пострічався.
— Здоров був, Терешку!
— Здоров, був, Свириде!
— Як ти впізнав, що я Свирид?
— Глянув на твій вид
І пізнав, що ти Свирид.
— Сядьмо, Терешку, при дорозі,
Та понюхаємо табаки в розі.—
Терешко чи нюхнув, чи не нюхнув.
А рога з табакою потягнув.
— Ей, Терешку, вражий сину!
Як візьму я тебе за чуприну,
Та стаскаю тобою всю долину! —
Як увірвав же Свирид Терешка ломакою,
Випав той ріжок з табакою.
А «ломака» була з лободини,
Та й розламалася на дві половини.
— Ну, годі вже нам, Терешку, сваритись,
А будемо краще миритись.
— Чи мириться, то й мириться,
Аби подорожнім товаришам не биться.—

Пішли Свирид з Терешком навпростець,
Аж назустріч їм Семен — швець:
— Чого ви, братця, швендяєте на дозвіллі,
Чом не гуляєте на весіллі?
— А яке ж там весілля?
Ми б пішли, бо сьогодні неділя!
— Ой, там таке,
Матінко, яке!
Кисіль жениться, кваша заміж іде,
Вареники — бояре,
А вишнівка — превесела світилка.
Ось ідіть, то й вам дадуть,
Коли за гостей приймуть.—
Пішли і наші. Всі гуляють,
Бо музики вигравають.
І заєць пішов з кобилою в танець
Та й наступив їй на палець.
Стала ж вона нарікати,
Усім гостям так казати:
— Гіркі ж мої танці —
Позбивала з ноги пальці! —
Та гості на те не вважали,
До самісінького світа скакали!

(Записано в Київщині.)

ДИВНІ ПРИГОДИ

(Волинські прибадашки)

II

Іду я та іду, молоденький,
Аж стоїть коник рябенький:
Я на нього хотів сісти,
А він мене хотів з'їсти.
Я на нього таки сів,
А він мене таки з'їв,
Отже, в конику сиджу,
Разом з коником біжу,—
Куди коник, туди я,
Така доленька моя!
Скаче коник з усіх ніг
Та в зелений гай забіг.
Кепська штука, пане-брате,
Треба думати-гадати,
Як би з коника втікати!
Бо одне, що та тіснота,
А друге, що темнота,
А ще й третє, що нудота!
Препогано, що й казати,
Треба радоньку давати!

Тут згадав я свою зброю,
Що взяв з дому я з собою
Для потреби, для вигоди,
Ради всякої пригоди.

Отже витяг ту сокирку,
Прорубав у боці дірку;
Як зробив я тєє сам,
Не скажу того я вам,—
Думайте самі, як знайте,
А мені не заважайте! —
Дірку в боці прорубав,
На світ божий виглядав;
Та як звідти вилізав,
З коника на землю впав!
Цілих три дні так лежав
І ніхто того не знав.
Ані батько, ані мати
Про біду свого дитяти!
Та таки я щастя мав —
Ось мене хто рятував:

Прилетіла муха,
Принесла хліба півокруха;
Прилетів жук,
Приніс меду горнук:
Як я того хліба покушав,
То трошечки одужав;

Як я того меду скуштував,
То й зовсім на ноги встав.
Отака була пригода,
Не забуду за три года!
Вас прошу: про те мовчіте
Та нікому не кажіте!

ХУТІРСЬКІ ПРИБАДАШКИ

Іду я та й іду,
Аж ідуть качки по льоду,
Сірі-білі, попелясті,
Кучеряві, волохаті,
Сірі-білі, всі до пари.
Аж тут сонце вийшло з хмари
Зараз лід увесь розтав,—
А з його ставочок став!
Качки радії були,
По ставочку попливли.
Ах досадно! Я ж хотів
Половить їх, та не вespів!
Ну, на качок поглядаю,
Думку-гадоньку гадаю:
«От би добра була штука,
Коли б мать якого кряка,—

Зачепить одну ситеньку
(Чи біленьку, чи сивеньку),
Та й спекти або зварити,
На здоров'ячко спожити,
Але де ж би крюк узявся,
Коли — степ кругом простягся?
А в степу вже, вибачайте,
Деревини не питайте:
Все сама ковиль-трава
Наоколо укрива;
Ні діброви, ні гайка,
Лиш над ставом осока
Та зелені очерети!
Що тут візьмеш у лабети?
При мені ж сама сокирка,
Та у торбі талавирка¹,
З дому ще мені досталась,
Десь у торбі завалялась.
Треба йти по розум, брате.
Спосіб мудрий добирати!
Сплів тоді я мотузка
(Знадобилась осока!).
А після того я взяв
Талавирку порубав

¹ Рибка така невеличка.
(Приміт Олени Пчілки.)

Та вузлами й наві'язав;
Двадцять всіх було шматочків,
Двадцять вийшло й вузолочків,—
На одному мотузочку
(Стільки й качок на ставку).
Мотузок зчепив кінцями,
Та каблучку² з вузолцями,
І пустив тоді на став —
Сам дивитись нишком став.
От сиджу я в очереті,
Як в гетьманському наметі!
Бачу — качка приверта,
Узлик з рибкою хвата.
Добре! З рибки поживилась,
Га мотузкою вдавилась!
Наче рибка на гачок,
Понялась на мотузок!
Ось і друга сіро-біла
Вузлик з рибкою вхопила;
Стали борсатись удвох,
Далі — втрюх, учотирюх!..
Поковтали, та вже й край,—
Хоч пірни, хоч виринай!

² Каблучка — перстень;
що-небудь, зроблене
у вигляді кільця.

Так-то качки лакомились
І всі двадцять половились.
Хоч трепечуться крилами —
Радоньки нема з вузлами:
В пельці вузлики сидять,
Двадцять качечок держать!
Так-то двадцять всіх качок
Нанизалося в кружок.
Поринають, виринають
Та все ближче привертають.
Трепетались неборачки.
А я лізу собі рачки,
За мотузку як шморгнув —
Качечок усіх здобув!
Хочте — вірте, хочте — ні,
Се однаково мені,—
Я ж собі поживок мав,
Та ще й добре втормував!

ДИВНА ХАТКА

Як пішов же я в мандрівку —
А було воно саме в петрівку ¹, —
Була на мені шапка-бирка,
А за поясом гостра сокирка,
Через плече добра торбина,
Як у хазяйського сина:
Сокирка в пригоді знадобиться,
А з торбини хлібом-сіллю живиться.

Іду та й іду,
Аж стоїть хатка на льоду:
Сама книшова ²,
Стріха цибульова,
Млинцем зачинена,
Ковбасою заціпана,
Салом замикана,
Маслом запечатана.

¹ Петрівка — літнє обрядово-календарне свято, відзначається 12 липня.

² Книш — вид білого хліба із загорнутими всередину краями та змазаного салом або олією.

Лизнув я масла — одпечаталось,
Куснув я сала — відімкнулося,
Гризнув ковбаси — відщепнулося.
Над'їв млинця — відчинилося.
Увійшов я в хатку,
Скинув сиву шапку;

Аж там таке —
Матінко, яке!
Яешня шкварчить,
Тоненько пищить;
Борщик з рибою кипить,
На всю хату клекотить;
А пироги в боки,
Вареники в скоки,
По столу гасають,
Гопки витинають!

Ті, що високо стрибали,
У сметані потопали,
А я на їх ласку мав,
По одному витягав,
Хорошенько поживав, —
У бездонний глечичок складав.

* * *

Як задумав боровик,—
Прездоровий, мов той бик,—
На жуків іти війною
Із громадою грибною.
Посилає посланців,
Геть по лісові гонців,
Щоб трубили, щоб гукали,
Щоб усіх грибів скликали.
Обізвалися опеньки:
— У нас ніженьки тоненькі,
Ми не винні тому,
Ми не винні тому,
Ми не йдем на війну! —
Обізвалися печерички,
Прехороші молодички:
— Ми не йдем на війну,
Ми не винні тому! —
Обізвалися маслюки,
Лежебоки-товстюки:
— Хай їм біс тим жукам,
Нащо вони здались нам! —
Обізвалися синьогубці,
Що сиділи собі вкупці:
— Хай там інших беруть,

Воюватись ідуть! —
Обізвалися «вужачки»:
— Не поліземо ми рачки.
Ми не винні тому,
Ми не йдем на війну! —
Обізвалися сиріжки:
— Ми до того торгу й пішки!
Ось ми зараз ідем!
Тільки зброю візьмем! —
Обізвалися рижки:
— Де вони, оті жуки?
Ось ми зараз ідем,
Тільки зброю візьмем.

ПІСЕНЬКИ ДО СНУ

А-а, люлі, прилетіли гулі
Га сіли на люлі,
Стали думати-гадати,
Чим дитину годувати:
«Чи кашкою, чи медком,
Чи солодким яблучком?»
А ви, гулі, не гудіте,
Кипить кашка, не зваліте!

Прилетіли гулі
Та й сіли на люлі.
Стали думати-гадати,
Чим дитину забавляти:
«Чи їй ляльку в ручку дати,
Чи їй квіточку зірвати?»
Ой ви, гулі, не гудіте,
Спить дитина, не збудіте!

* * *

А-а, котку,
Не лізь на колодку,
Бо заб'єш головку,
Та буде боліти,
Нічим завертіти —
Одна біла хустина,
Як та павутина,
Та й ту діти взяли,
На ляльки подрали,
Ляльок нарobili,
Куток засадили.

* * *

А-а, коточок,
Не йди рано в садочок,
Не полохай діточок
Та нарви їм квіточок.
А ти, коте сірий,
Ти вимети сіни!
— Хоч вимету, та не я,
Єсть у мене котеня.—
Котеня не хоче,
Ніжками дрібоче,
Та по хаті скаче,
Віника й не баче!
— Хай замете бабуса,
Бо я пилу боюся:
В мене шкурка біленька,
Вилизана, чистенька;
Краще з дітьми пограюсь
Та й в куточок сховаюсь.
А ввечері прийду спати,
Дитиночку колихати!

* * *

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.
Питається сон дрімоти:
— А де будем ночувати?
— Де хатина тепленька,
Де дитина маленька.

* * *

Ой кіт-воркіт
На віконечко скік,
А з віконця в хижку,
Піймав котик мишку:
Мишка буде грати,
Котик воркотати,
А дитина буде спати.

БЕЗКОНЕЧНА ПІСЕНЬКА

Був собі журавель
Та журавочка,
Наносили сінця
Повні ясельця.

Наша пісня гарна й нова,—
Почнем її, братця, знова:
Був собі журавель
Та журавочка
(і так далі, без кінця).

БЕЗКОНЕЧНА КАЗОЧКА

Був собі баран та вівця,
Накосили вони стіжок сінця,—
А я знов почну з кінця:
Був собі баран та вівця
(і так далі, поки не докучить).

КАЗКИ

ВОРОНА Й РАК

(Народна приповідка)

Якось-то виліз на землю рак із своєї печери, а ворона поблизу стрибала, побачила та й ухопила його.

Вхопила, держить у дзьобові міцно та й думає, як би то за нього краще взятися, щоб із'їсти.

Бачить рак, що непереливки, та й пустився на хитрощі. Каже вороні:

— Ой, вороно, вороно! Знав я твого батька — що ж то за хороший птах був! Розумний який, боже!

— Угу,— каже ворона, а сама так цупко держить рака, не розтуляє дзьоба нітрішки.

— Ой, вороно, вороно! — промовляє знов рак.— Знав я й твою матір, і що ж то за моторна та мила птаха була — куди іншим воронам до неї!

— Угу! — знов обережно проказує ворона.

— Ой, вороно, вороно! — таки одно править рак,— знав я й братів твоїх та сестер — що ж то за гарні та вдатні були! Сказано — хорошого роду!

— Угу! — все однаково відмовляє ворона.

— Але ж,— каже рак,— ти всіх їх переважила: такої прехорошої, такої розумної, такої премилої птахи і в світі нема! Правда ж?

Від тих слів ворона так стішилася, що забула за все та й гукнула:

— Ege!

Мовивши теє, ворона і розщепила рота; рак тоді — плюсь у воду! Тільки його й бачила ворона!

Отак-то піддурив рак ворону, а чим: облесливим словом! Велику силу має воно...

МОРОЗОВА КАРА

Їхали раз зимою пан і мужик. Пан попереду, а мужик собі окремо — в ліс по дрова.

А було дуже холодно, морозно, то обидва лаялись.

— От проклятий мороз,— каже пан, кутаючись у хутро.

— От проклятий мороз, бодай ти сказився! — каже й мужик, шулячись у старій козушці.

А шляхом гуляли собі старий Мороз і молоденький Морозенко.

— Е,— каже Мороз,— як вони мене лають! Треба ж їх провчити! Я їх ще не так стисну, коли

вони мене клянуть!.. Особливо треба провчити того мужика. Я його дошкулю не так, щоб не пащекував ще й він!

— Добре, таточку! — каже на те Морозенко.— Тільки коли ти хочеш, щоб добре провчити мужика, то краще ти йди до пана, а до мужика піду я, бо ти вже старий, у тебе сила менша, а я дужчий, то я того мужика не так проберу!

— Добре,— каже Мороз,— іди!

А сам пішов до панових саней. Як заходився старий Мороз біля подорожнього, то пан і коміра підіймав, і полами загортався, і бараницею ноги вкривав,— ні, таки дойняв лютий Мороз. Ледве-ледве пан додому добрався, аж руки й ноги поклякли, аж груди стисло!

А Морозенко подався до мужика та й собі почав його пробирать: то за комір лізе, то під поли, то дірочку в козушці знайде. А мужик приїхав у ліс, витяг сокиру з-за пояса та як почав рубати, як почав руками махати, то й упрів. Скинув тоді козуху, поклав геть на землю. А сам одно руба, в свитині.

— Ну, добре ж,— каже сам собі Морозенко,— ось я ж тобі так заморожу козуху, що ти й не вдягнеш його. Ось тоді мене знатимеш!

Та й уліз у козушину.

Мужик нарубав дров; треба вже йому додому їхати. До кожуха — коли кожух так обмерз (бо був же перед тим мокрий), що аж дубом стоїть, не можна вдягнути!

Тоді мужик як узяв дровину, як почав гатить по кожухові, щоб пом'якшав, то Мороз мерщій з кожуха втікати! Добре-таки полатав його по плечах мужик та ще й приказував:

— А, проклятий мороз, як мені кожуха зціпив! А, нема на тебе погибелі.

Та все періщить поліном, та все гатить!..

Вискочив Морозенко та мерщій од мужика далі. Зустрівся з батьком Морозом.

— Ну,— каже старий Мороз,— я таки добре напер пана! Уже він і не лаявся далі, мовчав, бо ледве живий додому доїхав! А ти ж як там, синку, впорався з мужиком? Чи живий він zostався?

— Живий... Лихо його не візьме! — понуро відказав Морозенко. Та вже не хотів доказувати, яка йому халепа була з мужиком, тільки чухав плечі.

КАЗКА ПРО ЖАДНОГО ЧОЛОВІКА ТА ПРО ГАДЮКУ

Був собі один чоловік. Ішов він раз лісом і побачив, що з-під великого покинутого мурашника вилізла гадюка, здорова та страшна! Вилізла, подивилась і поповзла собі далі. Однечому чоловіку треба було часто ходити повз те місце, і він боявся, що гадюка іншим разом буде не така милосердна і вкусить його. Через те він приніс їй молока, поставив у посудині, а сам став збоку і дивиться.

Гадюка поповзла з нори, побачила молоко, оглянулась на чоловіка і догадалася, що то він приніс; випила молоко, потім винесла тому чоловікові червінця з-під мурашника.

Після того чоловік часто носив гадюці молоко, а вона все давала йому по червінцю.

Чоловік похвалився дома, що йому отака й така дивна пригода! Тоді син його подумав: «Навіщо дождатися, коли гадюка коли-не-коли даватиме по червінцю? Не краще ж її вбити, зруйнувати того мурашника й забрати увесь її скарб одразу?»

Отже, взяв той хлопець каменя і подався з батьком до гадючого житла. Тільки що поставили молоко, зараз гадюка виповзла і стала п'ять. А той

хлопець зараз її — каменем по голові! Та якось-то промахнувся, і камінь полетів далі, не вбивши гадюки. Тоді вона скочила до свого напасника і вкусила його. Ледве він прийшов додому, як тіло йому дуже спухло, і він помер.

Батькові було шкода сина, однак шкода йому було й червінців, якщо гадюка перестане їх давати. Через те він того ж дня пішов з молоком до гадюки і сказав: «Я не винен з того лихого вчинку мого сина! Я тебе шаную — ось я знов приніс тобі молока, щоб ти була до мене така ж милостива як і перше!»

Тоді гадюка сказала: «Геть собі! Я не хочу твого молока і не буду тобі давати нічого, коли ти такий жадний, що зараз по смерті свого сина замість того, щоб журитися та як слід оплакати його, мерщій біжиш по червінця!»

Отак через свою жадність чоловік втратив ласку від гадюки.

ГОРОБЕЦЬ ТА БИЛИНА

Прилетів горобець до билини та й каже: «Билино, поколиши мене, горобця, доброго молодця». Билина каже: «Не хочу!» А горобець каже: «Піду

по козу: нехай коза йде билини гризти, бо билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця». Каже й коза: «Не хочу!»

«Піду по вовка, коли так, — каже горобець. — Іди, вовче, козу їсти, — коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця».

Вовк каже: «Не хочу».

Пішов горобець до людей:

— Ідіть, люде, вовка бити, бо вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.

Люди кажуть: «Не хочемо!»

Пішов горобець до татар:

— Татари, татари, ідіть людей рубати, бо люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.

Так і татари кажуть: «Не хочемо людей рубати!»

Пішов горобець по вогонь:

— Іди, вогонь, татар палити, бо татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця!

Так і вогонь каже: «Не хочу!»

Пішов горобець по воду:

— Іди, водо, вогонь гасити, бо вогонь не хоче татар палити, татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця!

Так і вода каже: «Не хочу!»

Пішов горобець по волів:

— Воли, воли! Ідіть воду пити, бо вода не хоче вогню гасити, вогонь не хоче татар палити, татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.

Так і воли кажуть: «Не хочемо!»

Пішов горобець по довбню:

— Довбне, довбне! Іди волів бити, бо воли не хочуть води пити, вода не хоче вогонь гасити, вогонь не хоче татар палити, татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.

Довбня каже: «Не хочу».

Пішов горобець до червей:

— Ідіть, черви, довбню точити, бо довбня не

хоче волів бити, воли не хочуть води пити, вода не хоче вогонь гасити, вогонь не хоче татар палити, татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця!

Черви кажуть: «Не хочемо!»

Пішов горобець до курей:

— Ідіть, кури, червей їсти, бо черви не хочуть довбню точити, довбня не хоче волів бити, воли не хочуть води пити, вода не хоче вогонь гасити, вогонь не хоче татар палити, татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче кози їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця!

Кури кажуть: «Не хочемо»

Полетів горобець до шуляка:

— Іди, шуляку, курей хапати, бо кури не хочуть червей їсти, черви не хочуть довбню точити, довбня не хоче волів бити, воли не хочуть води пити, вода не хоче вогонь гасити, вогонь не хоче татар палити, татари не хочуть людей рубати, люди не хочуть вовка бити, вовк не хоче козу їсти, коза не хоче билини гризти, а билина не хоче поколихати горобця, доброго молодця.

От тоді шуляк — до курей, а кури — до червей, а черви — до довбні, а довбня — до волів, а воли — до води, а вода — до вогню, а вогонь — до татар, а татари — до людей, а люди — до вовка, а вовк — до кози, а коза — до билини, а билина тоді: «Ко-о-о-лих, ко-о-о-лих! Нехай тобі буде сто лих, сто лих!»

Таки добився горобець свого: поколихала билина горобця, доброго молодця.

ПАН КОЦЬКИЙ

У одного чоловіка був кіт старий, що вже нездужав і мишей ловити. От господар його взяв та й вивіз у ліс; думає: «На що він мені здався? Тільки дурно буду годувати — нехай краще в лісі ходє». Покинув його, а сам поїхав.

Коли це приходе до кота лисичка та й пита його: «Що ти таке?» А він каже: «Я пан Коцький». Тоді лисичка і каже: «Будемо жити вкупі, в одній хатці». Кіт згодився.

От веде його лисичка до своєї хати; так йому уже usługовує та годить: улове де курочку, то сама не з'їсть, а йому принесе.

От колись зайчик побачив лисичку та й каже їй: «Лисичко-сестричко, прийду я до тебе в гості?»

А вона йому каже: «Е, ні! Є в мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве».

Заєць розповів за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові. Ці зійшлись до купи і стали радитись: як би його побачити пана Коцького; та й кажуть: «А зготуймо обід!» Тут і стали призначати, кому по що йти. Вовк каже: «Я піду по м'ясо, щоб було що у борщ». А дикий кабан каже: «А я піду по буряки та по картоплю». Ведмідь: «А я піду принесу щось на закуску». Заєць: «А я — капусти».

От подобували всього, почали обід варити; так як зварили, стали радитись, кому йти кликати на обід пана Коцького. Ведмідь каже: «Я не підбіжу, як доведеться втікати». А кабан: «Я неповороткий». Вовк: «Я старий уже й до того трохи недобачаю». Тільки зайчикові й приходитьсья.

Прибіг заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігає та й дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати; вона й пита його: «А чого ти прийшов?» Він і каже: «Прохав вовк, ведмідь, дикий кабан, і я прошу, щоб ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!» А вона йому каже: «Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве».

Зайчик прибігає до їх та й хвалиться: «Ховай-

тесь, казала лисичка, бо він як прийде, то подушить нас!» Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан риється у багно, а зайчик лізе в кущ.

Коли це веде лисичка свого пана Коцького: доводить до столу, а він побачив, що на столі м'яса багацько, та й каже: «Ма-у!.. ма-у!.. ма-у!..» А ті думають: «От, вражий син, ще йому мало!» Коли він як наївсь, так і простягся на столі, а кабан лежав близько столу в багні, та якось його комар і вкусив за хвіст, а він хвостом так і крутнув. Кіт же думав, що то миша, — та туди... Кабан злякався його — та навтьоки; пан Коцький злякався кабана, скочив на те дерево, де ведмідь сидів; ведмідь як побачив, що кіт лізе до його, почав вище лізти по дереві, та до такого доліз, що й дерево не здержало — так він додолу й упав; вовк побачив що таке робиться, та як дремене! А заєць тоді ж забіг бог знає куди!.. А потім посходились та й кажуть: «От, який малий, а ледве всіх нас не поїв!»

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК

Жив собі дід та баба, і такі вони собі були бідні — нічого не мали: що зароблять, то й проїдять — та й нема. От баба і напалась на діда:

«Зроби та й зроби мені, діду, солом'яного бичка і осмоли його смолою». — «Що ти, дурна, говориш — навіщо тобі той бичок здався?» — «Зроби, я то вже знаю навіщо».

Дід — нічого робить — взяв зробив солом'яного бичка й осмолив його смолою. Переночували. От на ранок баба набрала мичок¹ і погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під могилою — пряде кужіль і приказує: «Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала.

Коли це з темного лісу, з великого бору біжить ведмідь; наскочив на бичка: «Хто ти такий, — питає, — скажи мені!» А бичок і каже: «Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений». Ведмідь каже: «Коли ти солом'яний, смолою обсмолений, то дай мені смоли, обідраний бік залатати!» Бичок нічого, мовчить; ведмідь тоді його зараз за бік — давай смолу оддирати. Оддирав, оддирав, та й зав'яз зубами, та ніяк і не вирве. Сіпав, сіпав — ні! Затяг того бичка бог зна куди!

От баба прокидається, дивиться — аж бичка нема. «Ох, мені лихо велике! Де це мій бичок

¹ Мичка — пучок конопель або льону, підготовлений для прядіння.

дівся? Мабуть, він уже додому пішов». Та мерщій днище та гребінь на плечі та додому. Коли дивиться — ведмідь у бору бичка тягає; вона до діда: «Діду, діду! Бичок наш ведмедя привів — іди його вбий!» Дід вискочив, оддер ведмедя, взяв і закинув його у льох.

От на другий день, ще ні світ ні зоря, баба вже набрала кужелю² й погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде кужіль і приказує: «Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Потім пряла, поки й задрімала.

Коли це з темного лісу, з великого бору вибігає сірий вовк та до бичка: «Хто ти такий? Скажи мені!» — «Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений!» — «Коли ти смолою засмолений, — каже вовк, — то дай і мені смоли засмолити бік, а то прокляті собаки обідрали!» — «Бери!» — Вовк зараз до боку, хотів смоли оддерти. Драв, драв, та зубами й застряв, що ніяк уже й не оддере: що хоче назад, то й не може. Так вовтузився з тим бичком!

Прокидається баба — аж бичка уже й не видно. Вона подумала: «Мабуть, мій бичок додому побрів», — та й пішла. Коли дивиться — вовк бичка

² Кужіль — прядиво.

тягає. Вона побігла, дідові сказала. Дід і вовчика у льох укинув.

Погнала баба й на третій день бичка пасти: сіла під могилою та й заснула. Біжить лисичка: «Хто ти такий?» — питає бичка. «Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений». — «Дай і мені смоли, голубчику, приложу до боку: прокляті хорти трохи шкури не зняли!» — «Бери!»

Ув'язла й лисиця зубами, ніяк не вирветься. Баба дідові сказала, дід укинув у льох і лисичку. А далі й зайчика-побігайчика піймали.

От як назбиралось їх, дід сів над лядою у льоху, давай гострити ножа. Ведмідь його й питає: «Діду, навіщо ти ножа гостриш?» — «Щоб з тебе шкуру зняти та зробити з тієї шкури бабі й собі кожуха». «Ох, не ріж мене, дідусю, пусти краще на волю: я тобі багато меду принесу». — «Ну, гляди!» — взяв і випустив ведмедика.

Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його питає: «Діду, навіщо ти ножа гостриш?» — «Щоб з тебе шкуру зняти та на зиму теплу шапку пошити». — «Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за це цілу отару овечок прижену». — «Гляди!» — і вовка випустив.

Сидить та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає: «Скажи мені, будь ласкав, діду-

сю, навіщо ти ножа гостриш?» — «У лисички, — каже, — гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу знять». — «Ой не здіймай з мене, дідусю, шкури, я тобі і гусей, і курей принесу!» — «Ну, гляди!» — і лисичку пустив.

Остався один зайчик; дід і на того ножа гострить. Зайчик його питає, а сам увесь тремтить. Коли дід і каже: «У зайчика шкура м'ягенька, тепленька — будуть мені на зиму рукавички і капелюх». — «Ох, не ріж мене, дідусю, я тобі капусти нанесу багато-багато, тільки пусти на волю!» Пустив і зайчика.

От переночували ту ніч, коли на ранок, ще ні світ ні зоря, аж: дер-дер! Щось до діда в двері. Баба прокинулась: «Діду, діду! Щось до нас у двері шкряботить; піди подивись». Дід вийшов, коли то ведмідь цілий улик меду припер. Дід узяв мед, та тільки що ліг, аж у двері знов — дер-дер! Коли вийде — аж повен двір овець вовк понагонив. От незабаром лисичка принесла гусей, курей — усякої птиці; зайчик наносив капустки багато, багато... І дід рад, і баба рада. Взяли, попродали овечки, та накупили волів, та став дід ходити тими волами у дорогу, та так забагатіли, що не треба краще. А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й розтав.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА Й ВОВК

Нанюхала лисичка під лісом рибку в возі. Бо то чумаки везли з Дону та стали одсторонь на відпочинок, а самі пішли по воду.

Лисичка підбралась до воза, насмикала собі рибки та й їсть. Аж іде вовчик. Бачить, що лисичка їсть рибу, та й питається:

— Де це ти, лисичко-сестричко, рибки взяла?

— Наловила,— каже лисичка.

— Де?

— А он там, у річці. Коли хоч, то й тебе поведу.

— Добре,— каже вовчик-братик.

От і пішли. Привела лисичка вовчика до річки, до ополонки, та й каже:

— Ось устроми сюди хвоста, то рибка й начіпляється.

Вовк устроїв хвоста, а лисичка стоїть та й приказує: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст... Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!»

— Що ти там, лисичко-сестричко, говориш? — пита вовк.

— Та то я кажу: «Ловися, рибко, велика й маленька!»

— А, то добре! — каже вовчик.

Та згодом і пита:

— А що, вже, може, й начіплялось рибки?

— Та вже, може, й начіплялось трохи,— каже лисичка,— спробуй потягти!

Вовк спробував — коли трохи важко тягти.

— Щось тяжко,— каже вовк,— мовби щось не пуска!

— Е,— каже лисичка,— то рибка начіплялась; тільки ще подерж, то ще більше вловиш. А сама все приказує: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» А вовчик дума, що вона каже: «Ловися, рибко, велика й маленька!..»

Знов хотів вовк витягти хвоста,— коли вже й не можна: хвіст уже зовсім вмерз — ні сюди, ні туди!..

А тут і чумаки йдуть. Побачила їх лисичка та як зареочеться і гукає вовкові:

— Он люди йдуть! Вони тобі допоможуть витягти рибу!

А сама дременула в ліс.

Прийшли люди й убили вовка. Так він і пропав через те, що повірив лукавій лисичці-сестричці.

ЛИСИЧКА В СУДДЯХ

Двоє котиків здобули собі хитромудро клинчик сиру. Потягли з ним далі і почали міркувати, як його краще поділити, щоб не було кривди ні тому, ні тому, щоб якраз по-правді рівнесенько розділити.

Один котик і каже:

— Поділим отак, упоперек.

А другий каже:

— Ні, розділимо краще вздовж.

Отак і сперечаються. Коли се біжить лисичка і побачила котиків, побачила сир, спинилася й питає:

— А що тут у вас таке? Про що клопочетесь?

— Так і так, — говорять котики, — ось не знаємо, як нам краще поділити клинчик сиру.

— Е, — каже лисичка, — се можна дуже добре зробити. Ось дайте я вас поділю!

Котики й дали їй, щоб розділила.

Лисичка переділила сир надвоє, далі й каже:

— Ні, оцей шматочок — більший, треба порівняти!

Та й над'їла одного шматочка.

— А тепер, — каже, — оцей більший, треба його

трохи підрівняти, щоб по правді було. Не можна, щоб которому з вас кривда була!

І знову над'їла. Та так рівняла, рівняла — то того шматочка над'їсть, то того — поки стало дві зовсім маленькі грудочки.

— Ну, — каже лисичка, — оце ж маєте тепер вже зовсім однаковісінькі шматочки, — хоч і на ваги покладіте!

— Ну добре, — кажуть котики, — але ж ти багато нашого сиру з'їла! За віщо ти стільки нашого добра взяла?

— Як за віщо? — одказала лисичка, — а я ж вас за те поділила!

ЗАЙЧИК

Сидів зайчик під кущиком та й плакав: «Боже мій. Боже! Який я нещасний! Всіх я боюся: людей я боюся, собак боюся, хищних птахів боюся; гілка суха трісне в лісі, я й того боюся. Як так жити в світі, то краще не жити! Піду втоплюся».

Пішов зайчик топиться. Прийшов до річки. Тільки ж він надбіг до бережка, а жаби — плиг, плиг у воду! Побачив те зайчик та й каже:

— Е, коли так, не хочу я топиться: є таке створіння, що й мене боїться!

ЛИСИЧЧИНА УЧТА

Закликала Лисиця Журавля в гості до себе. Зварила молочної кашки — дуже смачної — і подала на тарілочці. Дзьобав, дзьобав журавель ту кашку — нічого не вдіє, не захопить своїм дзьобом каші, бо дуже мілка мисочка! А Лисичка дивиться та ще й припрошує:

— Їж, голубе, їж, мій сусідоньку!

Так ні, не захопить журавель кашки! Так і не міг поживитися.

— Ну,— каже Лисичка,— коли ти так гордуєш моєю учтою, то треба вже хоч самій із'їсти, щоб моя праця дарма не пропадала!

Та й почала лизати кашку,— бо їй же саме добре лизати з мисочки.

Дивиться Журавель, та ще більше йому їсти хочеться. (А голодний був дуже, бо хто ж дома наїдається, йдучи на кликаний обід?)

Зібрався Журавель додому, а сам думає: «Ну стривай же, голубко!»

А Лисичці сказав:

— Бувай здорова! Та прошу тебе, приходь до мене завтра на обід!

— Добре, добре,— каже Лисичка,— прийду!

Другого дня прибігла Лисичка до Журавля

на обід. Журавель наварив меду, такого доброго-доброго, та поставив у пляшці з довгою, вузькою шийкою. Ну, це вже для гості не влад: Лисичка і сьак, і так язиком, ніяк не здобуде медку.

— Ну, — каже Журавель, — щось мій медок усе цілий, треба вже самому випити, чи що? — Та й став пити, засаджуючи свого довгого дзьоба в пляшку. А Лисичка тільки дивилася...

КАЗОЧКА ПРО КОЗУ-ДЕРЕЗУ

(Так, як кажуть у Полтавищині)

Був собі дід та баба, і було в їх двоє дітей, син і доня. От дід купив собі на ярмарку три кози, каже: «Єсть у мене кому пасти!»

Посила ж дід синка кіз пасти та й наказує: «Гляди ж ти мені, добре паси! Бо як будуть кози не пасені, то погано тобі буде!»

Хлопчик погнав кіз на хорошу травицю, пас, пас тих кіз якнайкраще! Увечері погнав їх до двора.

Дід вийшов назустріч, став на воротях у червоних чоботях і питається:

— Кози мої любі, кози мої милі! Чи ви пили чи ви їли?

А кози йому одказують:

— Ні, дідусю, не пили, не їли!
Бігли через місточок,
Ухопили кленовий листочок,
Бігли через гребельку,
Ухопили водиці крапельку.
Тільки ми пили і їли!

Розгнівався тоді на хлопця дід і на покуту¹ підвернув його під корито.

Другого дня посила дід дочку та й знов наказує, щоб добре напасла кіз, бо як не напасе, то і їй покута буде!

Погнала дівчина кіз: пасла, пасла і на луці, й під ліском, напасла добре й жене ввечері кіз додому.

А дід знов вийшов назустріч, став на воротях у червоних чоботях та й питає:

— Кози мої любі, кози мої милі! Чи ви пили, чи ви їли?

А кози йому одказують:

¹ Покута — покарання.

— Ні, дідусю, не пили, не їли,
Бігли через місточок,
Ухопили кленовий листочок,
Бігли через гребельку,
Ухопили водиці крапельку,
Тільки ми пили і їли!

Розгнівався дід на дочку,— підвернув її під корито.

Другого дня посилає вже бабу.

— Іди ти, може, вже ти напасеш як слід!

Погнала баба кіз: пасла, пасла на самім кращім пастівні. Увечері жене додому.

Знов вийшов дід, знов попитав, знов кози сказали: — Ні, дідусю, не пили й не їли!

Підвернув дід і бабу під корито.

Та й погнав кіз уже сам. Пас, пас їх уже де сам знав, а надвечір погнав додому та забіг попереду, став на воротях у червоних чоботях і пита:

— Кози мої любі, кози мої милі! Чи ви пили, чи ви їли?

А кози й йому брешуть те саме:

— Ні, дідусю, не пили, не їли!

От тоді побачив дід, що кози все брешуть, пови- пускав бабу, сина й дочку з-під корита, а на кіз

розсердився так, що заходився всіх їх різать. Зарізав одну козу, зарізав другу, а третю тільки що почав різать, вже й півбока облупив, а вона вирвалась і втекла!

Утекла та коза та й заховалась у лисиччиній хатці.

Прибігла лисичка з ловів до своєї хатки, коли чує — щось у її хатці товчється. Вона й пита:

— Хто, хто в лисиччиній хатці?

А коза їй відповідає:

— Я, коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Туну-туну ногами,
Сколю тебе рогами,
Лапками затопчу,
Ріжками загребу,
Хвостиком замету,
Гам тебе — з'їм!

Злякалась лисичка, втекла геть; сіла під ліс- ком та й плаче.

Іде ведмедик та й пита її:

— Чого се ти, лисичко, плачеш?

— Як же мені не плакати,— каже лисичка,— коли в мою хатку щось убралось, таке страшне що хоче мене з'їсти!

— Не плач, лисичко, я його вижену! — каже ведмідь.

Пішов. Підступив до хатки та й пита:

— Хто, хто в лисиччиній хатці?

А коза йому те саме:

— Я, коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Лапками затопчу,
Ріжками загребу,
Хвостиком замету,
Гам тебе — з'їм!

Злякався й ведмедик, утік...

Знов сидить лисичка й плаче. Іде вовк, побачив лисичку та й каже:

— Здорова була, лисичко-сестричко! А чого се ти плачеш?

— Як же мені не плакати, коли в мою хатку отаке й таке вбралося!

— Не журися, лисичко-сестричко,— каже вовк,— ось я його вижену!

Коли й вовчика так само злякала коза,— втік і вовчик.

Біжить зайчик, угледів лисичку та й гукає:

— Добридень вам, тіточко! Чого се ви плачете?

Лисичка й йому розказала про своє лихо.

— Не журіться, тіточко,— каже зайчик,— ось я піду того ворога вижену!

— Ой, зайчику,— каже лисичка.— Куди тобі? Не такі були, як ти, та й ті не могли нічого зробити, то де вже тобі вигнати!

— Ні, вижену! Ось побачите, тіточко,— каже зайчик.

Коли як постукав лапкою в двері, та як озвалась до його коза-дереза, як гукнула: «Гам тебе — з'їм!» — то зайчик страшенно злякався та й побіг од хатки, тільки ніжками замелькав!..

Знов лисичка плаче — ніхто її не порятує!..

Коли се лізе стежечкою рак. Побачив лисичку й теж питає, чого вона плаче. Розказала й йому лисичка, що отаке й таке горенько!

— Не журись,— каже рак.— Ось як його вижену!

А лисичка тільки головою покивала: «Де вже,— думає,— рак вижене! Коли ведмідь та вовк бра-

лися — й то не вигнали, а то б то таке мале, незначне вигнало!»

Коли рак як поліз, як поліз, доліз до лисиччиної хатки та й питає:

— Хто, хто в лисиччиній хаті?

Коза й йому те саме:

— Я, коза-дереза,
Півбока луплена,
За три копи куплена,
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Лапками затопчу,
Ріжками загребу,
Хвостиком замету,
Гам тебе — з'їм!

А рак на теє одмовляє:

— А я рак-неборак,
Ущипну, буде знак!

Та по тій мові, зовсім не злякавшись, лізе, лізе до кози. Коза скочила на лавку — і рак поліз на лавку; коза на піч, і він на піч; та як ущипне козу саме за той луплений бік, — коза тоді мерщій утікати з хатки! Побігла, куди видно!

Тоді рак і каже до лисички:
— А бачиш, я тобі вигнав те «страшидло»! Іди й живи здорова в своїй хатці.

Лисичка йому й одказує:

— Ой, спасибі ж тобі, рачку-неборачку, що ти мене з біди визволив!

Та подивилась на рака, подумала-подумала й каже:

— Як же мені тобі віддячити, мій голубоньку? Хіба ось що: дай я тебе скупаю, бо ти такий чорний, брудний!.. Ось пожди, я тобі літепла на купіль зогрію!

Та взяла розпалила в печі, нагріла окропу і вкинула туди рака: він там і зварився. Лисичка тоді його з'їла. Отак віддячила!..

Се вам казочка, а мені бубликів в'язочка, вам — колосок, а мені — грошей мішок!

ПРО ПАСТУХА

(Казочка-приповідка)

Один пастушок пас отару овечок. Пас, пас та й докучило йому... Пішов собі трохи далі походити. Як пішов, так пішов... Ягідок пошукав, в річці

скупався, над берегом очеретину вирізав та дудочку зробив... То така, то сяка розвага знайшлася.

Далі думає: «Треба ж вертатись до овечок, що там вони поробляють?»

Коли приходить до отари, аж виступа проти нього найстарший баран, та як нападеться на нього:

— А ти,— каже,— ледащо таке! Покинув нас та й пішов собі байдики бити! А нема того, щоб нас глядіти? Ну, що якби вовк надбіг або який лихий чоловік надійшов, то тут би й шкода в отарі сталася! Отакий ти недбайливий! Тільки дарма в господаря хліб їси!

Почувши такі речі од барана, пастушок як розсердиться на нього, як скрикне: «А, то ти мені будеш тут просторікувати та лаяти мене? Бач який навчитель найшовсь!» Та як штурхне його з кручі! А то було провалля глибоче-е-енне та обривчасте!..

Упав баран і вбився, пропав! Та ще коли б один баран, а то й овечок багато пропало. Бо вони як побачили, що їх найстарший баран скочив, то тоді своїм звичаєм і собі поскакали за ним услід, у провалля!..

Стоїть пастушок та й думає: «Що ж тепер буде?.. А воно ж баран, може, й по правді казав!..»

У ПРИГОДІ

Пішов раз лев на лови й зустрів мишку. Хотів її з'їсти, вже й лапою надушив. А мишка й каже йому:

— Ой, леве, могутній владарю! Не їж мене, змилуйся наді мною, бідною, маленькою мишкою! Я тобі за те в пригоді стану!

Засміявся лев:

— Ти мені в пригоді станеш? Якась нещасна мишка — мені, цареві над звірями, в пригоді можеш стати?! В якій же це пригоді?

— А хто може теє знати,— каже мишка,— тільки благаю я тебе — зглянься наді мною!.. Зглянувся лев, пустив мишку. Подякувала вона й побігла швиденько до своєї нірки.

Коли це, за яким часом, попався лев у тенета. Б'ється, сердешний, борсається в тенетах, нічого не зробить — ще гірше заплутався в сітку. Аж де не взялась мишка,— одну петельку перегризла, другу... Як заходилась, то таку дірку в тенетах зробила, що й лев виліз! Тоді мишка й каже левові:

— А що, бачиш, і я, маленька мишка, тобі в пригоді стала!

— Бачу,— каже лев,— віддячила ти мені і навчила мене!.. Спасибі тобі.

КАЗОЧКА ПРО ДІДОВУ РУКАВИЧКУ

Був собі дід. Пішов він у ліс та й згубив рукавицю. Лежить рукавиця. Коли це біжить мишка й побачила.

— Що воно таке розчепірилось? — Нюхнула, заглянула: нічого там усередині, добре, тепленько, щільненько. «Се мені буде за хатку!» — подумала мишка. Улізла та й сидить.

Коли це стриба жабка. Надібала рукавицю. побачила, що вона ворухиться, та й питає:

— Хто тут такий?

А мишка озивається:

— Я мишка-стреботушка, а ти хто?

— Я жабка-стрекотушка. Прийми й мене.

— Ну йди, жабко: будем укупі сидіти!

Влізла й жабка. Сидять удвох.

Коли це біжить зайчик. Угледів рукавичку, угледів, що там щось сидить, та й питає здалека:

— А хто тут такий?

А йому й гукають з рукавички:

— Я мишка-скреботушка! Я жабка-скреко-тушка! А ти хто такий?

— Я зайчик-лапанчик. Прийміть і мене.

— Ну йди!

Уліз і зайчик. Сидять утрюх.

А тим часом дід оглядівся, що нема рукавиці, та й вернувся. Бачить — лежить рукавичка, а в ній щось ворухиться, та ще й не одно. «Еге, стривай же, — думає дід, — я теє все й заберу!» Схопив швиденько рукавицю, зав'язав мотузочком і причепив собі до пояса. От всі троє й заметалися!

— От тепер край! От тепер ми пропали! — мовить зайчик. — Бідна наша голівка! — І став плакати.

— Та стривай, — каже мишка. — Чого там уже так зараз і умлівати? Не плач! Якось-то буде... Треба ради шукати при лихій годині, а не плакати!

— Якої ради, — пита зайчик, а сам усе лапкою слізки втирає.

— А ось побачиш, — каже мишка. Та спустилась наспід у рукавичку і почала дірочку прогризати. Гризь, гризь... І прогризла.

— Тікаймо, — каже, — тепер! — І вискочила. А за нею й жабка, а за жабкою й зайчик.

Тільки що вискочили, зайчик як побіг, як побіг, то тільки лапки замелькали! А жабка з мишкою розглядаються, де це вони опинилися та куди їм податися. Жабка й каже до мишки: «Ходім до мене, мишко, будем у мене жити». Та й повела мишку до свого болота.

— Ось побачиш, — каже, — як тут гарно! Яке хороше болото!

— Е, — каже мишка, — кому гарно, а кому й ні! Тобі гарно, а я до такого не звикла... Бувай здорова!..

Та й побігла собі. Бігла, бігла, та аж у село забігла. Там жила вона в козака на току, у клуні, в снопах, жила і в бабиній хижі — у буханчиках дірки прогризла, а тепер, може, і у вас у комірці або в хаті, десь у куточку, в нірці оселилася; як побачите її, то розпитайте, як то воно було з тією пригодою, з рукавичкою...

ЖУРАВЕЛЬ ТА ЧАПЛЯ

Був собі журавель, і подумав він оженитися. «Кого ж би то взяти? Візьму чаплю! — думає журавель, — вона мені по мислі, якраз для мене!»

От приходить до чаплі та й каже.

— Ні, щось я не маю охоти за тебе іти!

— Ну, як не маєш, то не маєш, бог з тобою! — каже журавель, і пішов собі.

Але згодом роздумалася чапля, приходить до журавля та й каже:

— Знаєш що? Я вже роздумалася і вже хочу йти за тебе!

— А,— каже журавель,— ти роздумалася? І я тепер роздумався — не хочу вже тебе брати!

— Ну не хочеш, то й цур тобі,— каже чапля пішла така розгнівана.

Тим часом журавель, як почав знов думати,— розміркувався, іде знов до чаплі:

— Вибачай,— каже,— що я тобі так тоді відказав. Тепер я надумався і хочу таки тебе брати.

— А! — каже чапля.— Ти надумався? І я «надумалась», що мені за тебе не йти! Як-то можна: я, молода, сама до тебе приходила, а ти мені так прикро відказав! Та щоб я після цього пішла за тебе? Ніколи в світі! Іди з очей!

Пішов журавель. А чапля, як почала думати, як почала думати, та й стала жалкувати: «Що се я, дурна, зробила? Нащо я журавлеві відмовила? Ну, чи ж добре отак самотою жити, без господаря в хаті? Він же приходив, перепрошував! Піду, скажу йому, що вже згоджуюсь!»

Пішла чапля: здибалася, мовби несподівано, з журавлем та й каже йому, що от, мовляв, роздумалася, піде вже за його.

Куди там! Журавель уже і не думає її брати:

— Що ж се,— каже,— таке? Ти мені вже двічі гарбуза дала, та щоб я знов тебе сватав? Не хочу!

— Ну, не хочеш, то нехай же ти згинеш! —

каже чапля.— Вже тепер і не думай, і слова мені не кажи ніколи про своє сватання! Нехай тобі абищо!

Пішов журавель, пішов, а згодом знов почав думати: «Отже, таки одружуся! Що ж так бурлакувати — без вірної дружини, та без господині в хаті! Недобре! Піду до чаплі, перепрошу її гарненько, може, піде».

Пішов, але чапля-таки затялась, не хоче! А через якийсь час каже, що вже пристає! Ну, коли ж знову журавель не хоче її брати! А там, дивись, знов журавель іде свататися, так уже чапля не хоче!

І так вони вже ходять та ходять, а побратися ніяк не можуть: коли одно «надумається», то друге «роздумається», та й нема згоди.

От так і ходять до сеї пори!

ПРО ДІДОВУ ДОЧКУ ТА БАБИНУ ДОЧКУ

Був собі дід та баба, і було в них дві дочки: дідова дочка й бабина дочка. Дідова ж дочка була така добра та роботяща, все робила, що їй наказувано, а бабина дочка така лиха та ледача —

нічого не хотіла робить і нікого не слухалась.

А все ж таки баба свою дочку більше любила й жалувала, ніж дідову: своїй і пиріжка з маком дасть, і наміста купить, а дідовій нічого такого, та все сварить її, та лає: і те не так зробила, і того не тямиш! Все не добре.

Одного разу тая баба так дуже розгнівалася на дідову дочку, що стала казати дідові:

— Візьми свою дочку та одведи її в ліс. Я не хочу, щоб вона тут була!

— Та як же вона сама житиме в лісі? Вона ж там загине!

— А нехай собі! — каже баба. — Одведи та й годі! Не треба мені твоєї дочки.

От подумав, подумав дід та й сказав своїй дочці:

— Ну, збирайся вже, одвезу тебе. Все одно тут тобі життя нема.

Заплакала дідова дочка і почала збиратись. Взяла деяку одежину та півника й котика.

Одвіз дід дочку свою в ліс. Там була така хатка маленька, що дроворуби собі колись поставили, а потім покинули, як пішли додому. Туди й завіз дід свою дочку.

— Ти, дочко, не журись, — каже дід, — я тебе швидко одвідаю!

— Добре, тату, — каже дідова дочка.

Дід урубав дровець у лісі, привіз дочці, залишив їй хліба й солі, пшона та трошки сальця й поїхав додому. А дочку залишив.

Тільки вже й не прощався з нею, щоб жалю не завдавать, а так зробив: прив'язав деревинку до припічка на причілку, то вітер як повіє, деревина й стукне в стінку, а дідова дочка дума: «То мій батенько дрівець рубає!» Слухала, слухала, аж уже й стукати перестало, а діда нема...

Тоді вона догадалася, що батько поїхав.

Пожурилася дідова дочка, а потім узялася за діло: хатку прибрала, сміття позамітала, павутиння поскидала, знайшла відерце і пішла по воду.

Іде, іде. Коли стоїть яблунька така зарослая та гусеницею обплутана, що страх.

От та яблунька й просить:

— Дівко, дівко, порятуй мене, обчисть мене, я тобі в пригоді стану!

Взяла дідова дочка, обполотула ту яблуньку гарненько, обгребла, ще й пісочком обсипала, гусеницю обібрала. Стоїть яблунька, як лялечка. І пішла собі дівчина.

Набрала води з кринички, вертається, коли біжить сучечка, та така нещасна і вся в виразках, а в тих виразках черви позаводились! І стала та сучечка просить дідову дочку:

— Дівко, дівко, порятуй мене. Обханюч¹ мене.
Я тобі в пригоді стану.

Взяла дідова дочка, очистила оті виразки, ще й водичкою промила, та й шерсть пригладила. Стала сучечка чепурненька.

Прийшла дідова дочка до своєї хатки, а котик і півник так уже за нею заскучали.

От вона випалила в печі, щоб кулешику зварити та щоб тепло було, попоїла й котика з півником нагодувала. Повечеряли всі втрьох і лягли спати.

Коли се чує вночі — щось таке стукотить. Стукотить та ще й наказує:

— Стукотить, грюкотить кобиляча голова! Дівко, дівко, одчини!

Дівчина встала, одчинила. А голова знов каже:

— Пересади через поріг!
Пересадила.

— Посади мене за стіл!
Посадила.

— Дай мені їсти!
Дала.

— Покоти мене спати!
Помостила дівчина під піччю, покотила.

¹ Обханючити — тут: обчистити, прибрати.

Лягла, коли чує — знов щось стукотить і приказує:

— Стукотить, грюкотить вовча голова! Дівко, дівко, одчини!

Одчинила.

— Дівко, дівко, пересади мене через поріг!
Пересадила й за стіл посадила, нагодувала й спати покотила.

Ще за яким часом знов щось таке стукотить і приказує:

— Стукотить, грюкотить ведмежа голова! Дівко, дівко, одчини!

Одчинила дідова дочка.

— Дівко, дівко, пересади мене через поріг!
Пересадила.

— Посади за стіл і нагодуй.
Посадила й нагодувала.

— Покоти мене спати.
І спати покотила.

Ну, послули всі. Ранком кобиляча голова й каже дідовій дочці:

— Ану, заглянь мені у праве вухо.
Вона заглянула, коли там стільки всякого добра! Одягу, полотна, посуду всякого!

— Це все твоє, бери собі, — каже кобиляча голова, — за те, що ти нас добре приймала.

Далі й вовча голова каже:

— Ану, заглянь мені у праве вухо, що ти там побачиш.

Заглянула, коли ж там теж стільки всякого добра: коні, телиці, овечки!

Як заглянула дівчина ведмежій голові у праве вухо, аж там цілі підводи стоять, волами запряжені, повні усякого хліба, огородини!

— Це все тобі буде! — каже й ведмежа голова.

— А тепер прощай! — каже кобиляча голова.

Та й подалися всі в ліс.

Дивиться дівчина на своє добро, не знає, що й робить! Коли це йде дід, батько її, одвідати дочку. Як уїхав у двір, як побачив усе добро — і сам не знає, що то таке. А ввійшов у хату, аж там і одчинені скрині з усяким добром!

— Що це таке? — питає дід.

А дочка йому й розказала все.

— Ну, — каже дід, — тепер поїдемо додому! Може, вже й баба не буде гніватись, як побачить стільки добра!

Забралися й з усім добром, забрали й котика та півника. Ідуть коло тієї яблуньки, а на ній такі хороші червоні яблучка! Коли це яблунька й гукає:

— На тобі, дівонько, яблучок!

Та й дала дідовій дочці багато яблучок.

Ідуть далі, коли біжить та сучечка, що її порятувала дідова дочка, та й каже:

— На тобі, дівонько, намисто, за те, що ти мене порятувала!

Та й дала аж десять разків доброго намиста.

— А, спасибі тобі, — каже дідова дочка, — яка ж я рада! У мене все, все є, а тільки доброго намиста не було.

Та й убралася в те намисто.

Як приїхала додому, як побачила баба все те добро, зараз почала казати дідові:

— Одвези й мою дочку туди! Я хочу, щоб і в моєї дочки було стільки всього!

Одвіз дід і бабину дочку. Покинув їй усього їсти, сам поїхав додому. Увечері бабина дочка повечеряла й лягла спати. Коли це щось стукає:

— Стукотить, грюкотить кобиляча голова! Дівонько, дівонько, одчини!

А вона одказує:

— Невелика пані, й сама одчиниш!

Одчинила кобиляча голова, далі каже:

— Дівонько, дівонько, пересади мене через поріг.

— Невелика пані, й сама перелізеши!

— Дівонько, дівонько, посади мене за стіл і нагодуй!

— Невелика пані, й сама сядеш, та там скоринку з'їси!

— Дівонько, дівонько, покоти мене спати! — каже наостанку кобиляча голова, а бабина дочка знов одказує:

— Невелика пані й сама покотишся!

Покотилася кобиляча голова під піч. Коли це знов щось гукає:

— Стукотить, грюкотить вовча голова! Дівонько, дівонько, одчини!

І знову бабина дочка не схотіла нічим прислужитись.

Прибула й ведмежа голова, теж гукає:

— Стукотить, грюкотить ведмежа голова! Дівонько, дівонько, одчини!

Не схотіла бабина дочка й ведмежій голові нічого послужити. Ведмежа голова сама і в хату влізла, сама й коло столу вмостилася, сама й спати покотилася.

А другого дня ведмежа голова й каже:

— Ну, коли ти така, то ми ж тобі задамо!

Та взяли й розірвали бабину дочку. Саму з'їли. а кісточки в торбинці надворі повісили.

А баба вже посилає діда по дочку, каже:

— Пора вже тобі їхати по неї. Там уже досі в неї всього є, треба її додому привезти.

Дід став збиратися, а баба теж клопочеться, готується зустріти дочку, — пече, варить, сусідів кличе.

Випроводжає баба діда, коли чує, сучечка вилізла на хату та й дзявкотить:

— Дідова дочка як панночка, а з бабиної дочки тільки кісточки брязкають!

— Що це вона дзявкотить? — каже дід.

— А то вона дурна! — каже баба, та й кинула на сучечку ломаку.

Поїхав дід. Коли приїздить у ліс, до тієї хатки, аж і правда: нема в хаті нікого, і в дворі нічого, а в торбинці тільки кісточки брязкають...

Приїхав дід, розказав бабі, що так і так. Баба плаче, та вже нічого не pomoжеться.

А дідова дочка пішла заміж, і живуть вони собі добре. Я в них була, мед-вино пила, калачами заїдала, медком солодким смакувала.

ДОБРАНА ПАРА

Був собі чоловік та жінка. Вони тільки що побралися і сиділи на своєму хазяйстві; та сказати по правді, не дуже мудрі вони були зроду, то не

дуже добре їм і велося. Об тім, самі вже побачите, як там було...

Привезла жінка з дому чималий шматок сала, а чоловік і каже: «Ти ж, моя мила, не шапаруй того сала, можна й пісний борщ варити, краще сховай те сало для прийдешнього!» — «Добре!» — каже жінка. Сало сховала, а борщ стала варити пісний.

Коли одного разу, як не було чоловіка дома, прийшов якийсь подорожній та й став просити в господині, чи не дасть вона йому чого попоїсти. Жінка дала йому окраєць хліба.

— А чи нема в вас, паніматко, сала? Дали б ви мені з ласки своєї! — просить подорожній.

— Е,— каже господиня,— сало в нас є, так чоловік казав, що то буде для прийдешнього. Ще його не було, а колись же таки він прибуде!.

Поміркував собі щось той подорожній та й каже:

— Ну, так оце ж ви мені й дайте сала, бо я ж і єсть «прийдешній»: бачите ж — прийшов!

— А, добре, коли так! І справді, ти прийдешній,— каже жінка, та пішла, принесла сала й віддала подорожньому. Їсть він, а жінка стала його розпитувати:

— Звідкіля ж ти, з якого села?

— Та я,— каже той,— не тутешній! Я з іншого краю, з іншого світу.

— А! Ти з «того світу»? — перепитує жінка. Бачить подорожній, що жінка не при великому розумі, та й каже:

— Еге ж, еге ж, я з «того світу»!

— Ох, боже ж мій! — каже молодиця.— Оце ж і добре! Я ще ніколи не бачила людей з того світу! Ти ж мені розкажи... Може, ти бачив там мого першого чоловіка?

— А який же він,— пита подорожній,— може, я його й бачив!

— Та такий собі: трохи лисенький, трохи косенький, трохи кривенький...

— Бачив, бачив, такого бачив! Ще казав мені: «Як побачиш там мою дружину, то дай їй чолом, уклонися низьким поклоном!»

— Чи ти бач! — каже жінка.— Таки ж не забувається за мене!.. А що він там робить? Чи добре йому там?

Бачить подорожній, що жінку зовсім можна дурити, та й каже:

— Та яке ж там добро? Більш того, що погано: бо якби він у раю був, а то у пеклі.

— Ох, боже мій! — гукнула жінка.— Так отсе він у казані кипить?!

Поміркував собі знов подорожній та й каже:

— Та ні, він у казані не кипить, а при казанах знаходиться — все дрова возить під казани: отак запряжуть його тії — не при хаті згадуючи, — та й поженуть по дрова! Так усе й возить!.

— Ох, лишенько! Чи воно ж там тепло? Бо в його ж і одежі теплої нема на таку роботу! Ні ко- жуха, нічого...

— Та в пеклі то, звісно, тепло, а надворі, то всякого бува: як зимою, то й велика холоднеча інколи випаде. Дуже бідкається, сердега! Казав: «Ото якби моя колишня дружина змилювалася та передала через тебе яку кожушину та й свитину добряченьку: не мерз би я так з тими дровами та й канчуки не так би дошкуляли, як по плечах шмагають!»

— Ох, лишко тяжке! — мовить, розжалівшись, господиня. — Треба дати.

Та й пішла до комори.

— Може, там і чоботята якісь дасте, панімат- ко? — гукає наздогін подорожній. — Бо нема в його й чобіт, босоніж ходить!

Принесла жінка свитку, й кожух, і шапку сму- шеву, таки вже свого хазяїна, й чоботи добрячі. Дає й сорочку.

— На, — каже, — чоловіче добрий, віддай там

йому, коли просить. Нехай знає мою добрість! Бо й він до мене добрий був, ніколи мене не бив, не кривдив!

— Гаразд, — каже подорожній, — тільки ж ви, паніматко, стільки мені надавали, що на мене вже й тяжко буде нести: коли вже так, то дайте мені й коняку, — може, в вас є якась там...

— Є, є! — каже жінка, — є кобиличина лиса... Тільки ж ти швидко справишся? А то мій чоловік, ніби сей, що тепер є, буде сваритися, як довго кобили не буде. Він оце пішов на торг, смушка продават, увечері вернеться... Чи далеко воно на той світ?

— Не так, щоб дуже далеко, не так, щоб і дуже близько!.. Та за тиждень справлюся...

— Ну, то добре, — каже жінка. Вивела кобилу, склав подорожній на неї всю одежу та й каже господині:

— Може б, ви, паніматко, дали мені й пшонця та якогось там горщика? То я б собі десь у дорозі зварив кулешику з тим сальцем, що ви мені дали з ласки своєї...

— Добре, — каже господиня і винесла йому пшона в новенькому горщиківі, що купила недав- но на ярмарку. Хлопець сів на кобилу, умостився й поїхав.

Надвечір приходить чоловік. А жінка йому й каже:

— Ну! Таки ж наше сало долежалось! Приходив уже прийдешній, і я йому віддала сало!

— Який прийдешній? — пита чоловік.

— Та такий собі, ще молодий хлопець... такий моторний і таке добре серце має!

— Що ти верзеш? — гукнув чоловік. — То ж я тобі казав, щоб ти для «прийдешнього часу» сховала, на дальшу пору, що надійде, а ти взяла й оддала якомусь пройдисвітові!

— Е ні, чоловіченьку, не кажи так! Він не пройдисвіт, а дуже добра людина. Отак і так, — розказала молодиця все, що говорив подорожній і як вона йому дала одержу і кобилу. — За кобилу не журись! — додала жінка. — За тиждень буде дома!

Як скипить тоді чоловік, як почне лаяти жінку!

— Чи ти дурна, чи ти скажена? Хто ж таки чув, щоб з того світу люде приходили! Хто туди гостинці передає?! Се тебе якийсь дурисвіт обдурив! Як-таки можна такою дурноверхою бути! Треба зараз бігти, доганяти, — може, в людей допитаюся, куди він подався. А з тобою більш не хочу бути, покину тебе! Бо як маю з такою

дурною дружиною вік вікувати, то краще піду світ за очі!

Плаче жінка, перепрошує чоловіка, нічого не вдіє! «Піду, — каже він, — кобили й одержі шукать, а до тебе не вернуся! Не подоба мені з такою дурною жінкою бути!»

Пішов. Іде та й іде, швидко, аж біжить часом: розпитується в людей, чи не бачив хто такого й такого хлопця, на лисій кобилі? Ні, ніхто не бачив.

А той подорожній тим часом їхав, їхав, далі став на спочивок під ліском. Кобилу й мішок з одержою сховав у чагарах, а сам сів у холодку, край доріжки, й кашу варить.

Надбігає той чоловік і питає:

— Гей, хлопча, що ти тут робиш?

— Товар пасу! — каже хлопець. — Менший пастишок погнав до води, а я отсе тим часом кашу варю.

— А чи не бачив ти, — каже чоловік, — отакого й такого хлопця, — з мішком, на лисій кобилі?

— Бачив, — каже. — Їхав!

— А де ж він, у який бік поїхав?

— Он туди, — каже хлопець, та й показав звсім у другий бік.

— От проклятий! — каже чоловік, та й почав розповідати хлопцеві, що отак і так було.

— Що ж, — каже той, — тепер такі люде настали, що треба добре стерегтись, а то так і одурять!

А сам усе обгортає, обгортає горшка землею, бо дуже розкипілася каша.

А чоловік і питає:

— Що се таке? Як се в тебе каша кипить без вогню?

Хлопець і догадався, що й господар не дуже мудрий, та й каже:

— Отак і кипить! Без вогню... Се такий горщик, що до його не треба вогню, він сам кипить! Тільки його налий водою, засип крупами та скажи: «Кипи, горщику!» — то він і буде кипіти.

— Оце ловка штука! — говорить чоловік. — А де ж ти взяв такого горщика?

— Купив, — каже хлопець, — у одного ворожбита. Коли хоч, тобі продам, бо я собі знов такий самий куплю.

— Та невже? — радіє чоловік. — Продай, братику, з своєї доброї ласки! Скільки ти хочеш за той горщик?

— Е, дядьку, се горщик дорогий! Ти сам бачиш, яка то придоба: чи в дорозі, чи вдома наста-

вив — і кипить тобі! Ні дров, ні клопоту!... За такий горщик дешево не можна взяти!..

— А скільки ж ти хочеш?

— Та дай мені стільки, скільки при тобі грошей єсть.

Подививсь чоловік — у кишені в його три карбованці, що на торзі за смушок уторгував та не встиг у скриню сховати за тим доганянням.

— Невже ж би то за горщик усі три карбованці віддавати?

— А що ж! — каже хлопець. — Се ще й мало! Бо який же горщик!.. Та се вже я так, для тебе впущу, через те, що мені шкода тебе, бо тебе так скривдив якийсь пройдисвіт!

— А окривдив, бодай він так по правді світ сонця бачив!

— Ну, бери горщика, давай уже хоч і три рублі. Буде з мене. Ось тільки кашу виімо.

Попоїв хлопець каші сам, потім дав і тому чоловікові; далі вийняв горщика, все підгортаючи землі, щоб не видно було жару, та й оддав чоловікові.

Не стішиться чоловік, що такого чарівного горщика придбав! Уже йому й про доганяння того дурисвіта байдуже. «Нехай, — каже, — краще в людей розпитаюся, все одно треба назад верта-

тися, коли він у той бік погнався. А тим часом зайду таки додому, до жінки: хоч я її й покину. так похвалюся-таки, яку я хорошу річ придбав! Вона збула стільки добра, а я — придбав! Он яку річ! Нехай її заздрість бере, нехай картається!»

Пішов чоловік, а хлопець тоді в чагарі та мерщій на кобилу — й далі погнався, іншими дорогами...

Прийшов чоловік додому. А жінка сидить та плаче, плаче, що чоловік покинув! Зраділа була, як чоловік вернувся, та й знов затужила, як чоловік сказав, що тільки на часину зайшов.

— Ну, вже годі тим часом плакати: ось подивися, яку я собі річ придбав! Отакий і отакий горщик, — каже чоловік.

Слуха жінка та дивується. «Оце, — каже, — штука!»

— Еге! — каже чоловік. — Оце якби ти не така дурна була, то був би й для тебе горщик, на нашому спільному хазяйстві: ну, а тепер вже тільки мені буде, та ще, може, якій людині, бо таки тут мені залишатися не можна! Піду собі від тебе... Хоч мені й шкода тебе — була ти мені до сподоби й жалувала мене — та не можна мені zostаватися з тобою: досада мене бере, та й люде будуть смі-

ятися, що таку дурну жінку маю! Ото тільки покажу тобі горщика, яка в йому снага! Давай води й пшона!

Жінка налила в горщик води, всипала пшона, та все сама собі дивується, як се воно буде, що мовби в тому горщику й нема нічого дивного, мовби він зовсім такий, як і той, що вона на ярмарку купила, а виходить би то, що він не простий, зачарований, — мовляв чоловік. Зітхнула жінка, подає чоловікові того горщика.

Чоловік утішно так усміхається, поставив горщика на стіл, сів на лаві та й каже жінці: — Ну, сідай і ти, бери й миску, й ложку, попо- луднуємо востаннє удвох!

Жінка сіла з ложкою, пильно так дивиться що то буде.

А чоловік і каже:

— Кипи, кипи, горщику, бо хочу їсти!

Стоїть горщик — і не дума кипіти!..

— Кипи, кипи, горщику! Бо вже хочу їсти, — знов проказує чоловік.

Аж нічогісінько!

Чоловік і втретє гукає, не чуть нічого. Як стояв горщик, так і стоїть!

Коли се входить дяк — кумом доводиться їм; подивився на те все та й каже:

— Чого се ви сидите, як турецькі святі? Що се перед вами за страва стоїть?

Почав господар йому розказувати, що отак і так: дожидають, мовляв, поки «чарівний» горщик закипить.

Як нападеться тоді ж дяк на господаря: «Чи ти не дурний, чи ти не скажений? Як-таки ти міі повірити, що горщик сам, без вогню й без жару, закипить? Та тебе ж той пройдисвіт обдури!»

А чоловік все дивиться на горщик, все щось потихеньку шепче та дожидає...

Коли се жінка обізвалася:

— Ой, чоловіче! Та се ж, мабуть, тебе той самий пройдисвіт одурив, що й мене, бо я бачу — он де й хрестичок збоку на горщику, той, що я надрапала, як на возі в куми клала, щоб не змішався мій горщик з куминими горщиками!..

— Оце халепа! — проказав чоловік. — А скажи ж мені, який він на вроду, той дурисвіт?

— Та ніби трохи рудуватий, і ніс кривий.

— Так, він і є: рудуватий, і ніс кривий...

Дяк став реготатися, а чоловік усе дивиться на горщик.

— Ну, що ж, чоловіченьку, — каже жінка, — оце ж ти від мене підеш, то вже коли той горщик не варить сам, дай я розпалю в печі та зварю

кулешику, щоб ти хоч поп'їв зо мною наостанку!

— Е, ні, голубко! — мовив на те чоловік. — Гепер вже я не покину тебе й не піду нікуди, бо виходить, ми з тобою зовсім до пари: обоє рябоє!

КАЗОЧКА ПРО КОРЖИКА

Був собі дід та баба. От одного дня дід і каже:

— Спечи мені, старенька, хлібця!

А баба каже:

— Не спечу, бо нема борошна!

— Га, — каже дід, — піди в комору, повигрібай у засіках, повимітай з бодні¹, то й знайдеться трохи!

Пішла баба з віником, повигрібала, повимітала, і справді! Знайшлося трохи борошенця. Щоб розчинити хліб — мало, а спекти коржика — можна.

Взяла баба влила в те борошенце трішки води, вбила з пару яєчок, замісила, виробила коржика, запалила в печі й спекла.

Вийняла з печі, так не можна їсти — дуже гарячий коржик. Положила баба на вікно, щоб прохолов.

¹ Бодня — бочка.

Дід уже так дожидає!

— Оце,— каже,— розломимо по половинці.
Одна буде мені, а друга тобі — та й з'їмо.

А коржик слухає та й дума:

«Еге! Так ось на що вони мене спекли! Треба втікати!»

Та стриб з віконця на призьбу, а звідти на землю — і покотивсь, покотивсь далі, далі від дідової хатки.

Котиться коржик дорогою під ліском, коли зустріча його зайчик та й каже:

— Коржику, коржику! Я тебе з'їм.

А коржик каже:

— Та не їж мене, зайчику-лапанчику! Я тобі пісеньку заспіваю!

— Ну, співай! — каже зайчик.

Коржик і завів:

— *Я по засіку метений,
Я на яйцях печений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу.*

Та й утік, поки зайчик слухав, розвісивши вушка.

Котиться, котиться коржик дорогою, коли зустріча його вовк та й гука:

— Коржику, я тебе з'їм!

А коржик каже:

— Ти не їж мене, вовчику-братику, бо як з'їси, то не почувеш моєї пісеньки, а я вмію добре співати.

— Ну, співай,— каже вовк.

— *Я по засіку метений,
Я на яйцях печений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!*

Та й покотивсь... Вовчик тільки зубами клацнув. бо він думав, що й пісеньку послухає, й коржика з'їсть, а не встиг, бо поки він лежав та слухав, то коржик швиденько втік.

Котиться собі та й котиться, коли зустрічає його ведмідь, такий здоровий! Та й каже:

— Стій, коржику, я тебе хочу з'їсти!

А коржик каже:

— Та ні, ведмедоньку-паночку, не їж мене, ось я тобі пісеньку заспіваю.

Та й почав:

— Я по засіку метений,
Я на яйцях печений,
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

Га швиденько й покотивсь.
Біжить, біжить, коли зустрічає його лисичка
та й каже:

— А, який хороший коржик! Треба його з'їсти!
А коржик каже:

— Та не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі
пісеньки заспіваю:

— Ну, співай. Послухаю.

Слуха лисичка, а сама вже й рота роззявила.
А коржик співа:

— Я по засіку метений,
Я на яйцях печений,
Я від діда втік,
Я від баби втік...

Співа, а сам уже так насторочився¹, щоб шви-
денько покотитися, втекти.

Лисичка бачить, що тоді не дожене, та й каже:

¹ Насторочуватися — насторожуватися, спрямуватися.

— От хороша пісенька! Я ще й зроду такої
гарної не чула! Тільки знаєш, коржик, я трішки
недочуваю, то йди мені ближче заспівай, ось на
язику в мене.

Та вистромила язика, а коржик скочив на кін-
чик і співа:

— Я по засіку метений,
Я на яйцях печений,
Я від баби втік,
Я від діда втік
І від тебе...

Тільки що хотів співати «втечу», а тут ли-
сичка — хап! І схопила його зубами.

Коли це — трісь! Лисичка зломила собі два зу-
би! Бо коржик був твердий та сухий: баба таки
його крутенько замісила, та й у печі по ширості
витопила, то він і засох. От у лисички зуби й пола-
мались. Не встигла вона й всього коржика з'їсти,
тільки трохи вищербила. Та як заболіло їй вона
й випустила коржика.

А вищерблений коржик побіг та й побіг знов.
Як одбіг від лисички, то й каже сам собі:

— Ану я побіжу, подивлюсь, що там дід та баба
роблять, чи дуже вони за мною журяться?

Прибіг, скочив на призбу та й слухає.

А дід і баба сидять кінець столу та й плачуть:

— Ось який у нас був хороший коржик, одним один, та й утік, а більше вже нема борошенця, вже останнє повимітали!..

А коржик скочив на віконце та й каже:

— Та не журіться ви! Ось бачите, що зробилося: лисичка хотіла мене з'їсти та й зуби поламала, тільки вищербила мене. А ви ж би собі останні зуби поламали, такий я твердий!

— Е,— каже баба,— то й добре, що так сталося! А то в мене мало зубів зосталось, та й тих би не було!

— Еге! — озвався до баби дід,— то в тебе хоч трохи зубів є, а в мене один, то що ж би це було, якби я останнього зуба зломив? Цур йому, тому коржикові! Піди краще, старенька, мені картопельки вкопай та звари — буде й добреньке й м'якеньке!

— Отак і краще! — гукнув коржик,— а я ще по світу погуляю! Нехай лиш мене хто мудрий зловить!

Та й покотивсь, покотивсь, таки співаючи пісні:

*— Я по засіку метений,
Я на яйцях печений!*

КАЗКА ПРО КОТИКА Й ПІВНИКА

Був собі котик та півник, і дуже вони любили одне одного. От і почали жити вкупі, в одній хатці. Жили собі хорошенько — котик у скрипочку грає, а півник пісеньки співає. Котик іде якої їжі здобувати, а півник дома сидить та хати глядить.

Отже, котик було як іде з дому, то й наказує:

— Гляди ж, півнику, сиди в хаті та нікого не пускай, і сам не виходь, хоч би хто й кликав.

— Добре, добре! — каже півник та засуне хату й сидить, аж поки котик вернеться.

Тільки завиділа півника лисичка та й задумала його виманити, бо вона ласенька до курятинки! От і хитрує, як би тут півника виманити з хати. Підійде під віконце, як котика нема дома, та й підмовляє:

— Іди, півнику, до мене! Що у мене золота пшениця, медяна водиця!

А півник їй одмовляє:

— То-ток, то-ток, не велів коток!

Бачить лисичка, що не виманить так півника, та прийшла раз уночі, насипала півникові попід вікном золотої пшениці, а сама засіла за хаткою та й дожидає. Отже, котик собі пішов, а півник

глянув у віконце, коли під хаткою пшениця розсипана, така хороша, і нікого нема. Понадився півник на ту пшеницю! Дума собі: піду лиш я трошки поклюю! Адже нікого нема, не страшно. Я поклюю та й знов у хатку сховаюся. Котик і не знатиме! Бо нікого нема, то ніхто йому й не скаже...

Вийшов півник. Клює собі пшеничку, клює... А лисичка підкралася та й схопила півника за хвіст. Потаскала до своєї хати!

А півничок тоді гукає:

— Котику-братуку.
Несе мене лиска
По каменю-мосту.
На своєму хвосту.
Порятуй мене!

Котик і почув. Зараз побіг рятувати півника. Та тільки ж поки прибіг, лисичка вже далеко замчала півника. Котик біг, біг, не догнав! Вернувся додому. Так йому сумно самому — нема півника!.. Заплакав котик, а далі сів, думав, думав та й надумався: взяв свою скрипочку й писану торбу та й пішов до лисиччиної хатки.

А в лисички було чотири дочки й один син. При-

несла їм лисиця півника, наказала окріп у печі гріти, щоб півника обпатрати, бо він вже зовсім придушений був.

— Та глядіть же, — каже лисичка, — нікого не пускайте! — А сама побігла ще кудись на лови.

От, як лисичка побігла, котик підійшов під віконце та й заграв у скрипочку, ще й приспівує:

— А у лиски, в лиски новий двір,
Та чотири дочки на вибір,

П'ятий синко

Ще й Пилипко;

Вийди, лисе,

Подивися,

Чи хороше граю!

От найстарша лисиччина дочка не втерпіла та й каже до менших:

— Ви тут посидьте, а я піду подивлюся, що воно там так хороше грає!

Тільки що вийшла, а котик її — цок у лобок та в писану торбу!

А сам знову грає й приспівує:

— Ой у лиски, лиски новий двір,
Чотири дочки на вибір...

Не втерпіла й друга лисичівна, вийшла... Котик і ту — цок у лобок та в писану торбу! Так усіх лисичок і виманив. А лисиченко, Пилипко, ждав ждав сестричок — нема, не вертаються! От він і думає:

«Піду я їх позаганяю, а то мати прийде, то буде сваритися, що в хаті не сидять».

Вийшов і Пилипко. А котик і його — цок у лобок та в писану торбу! Так усіх і похватав. Тоді зав'язав їх мотузком і ввійшов у лисиччину хату. Знайшов півника — він лежав уже зовсім неживий, зомлілий. А котик його схопив за хвостик та й каже:

— Півнику, півнику, стрепенись!

Півник стрепенувся й ожив. Та такий радий!

— Спасибі тобі, — каже, — котику-братику, що ти мене одрятував. Тепер же я тебе слухатимусь довіку!

От взяли вони вдвох, де що було в лисички, поїли, горшки-миски побили, а самі втекли додому. Та й знов жили собі вкупці. Півник уже слухався котика. І все було добре.

СМІХОВИНКИ

БІДНА ЛИСИЦЯ

Жалілася раз лисиця собаці:

— Яка я бідна та нещаслива! Ніхто мене не любить, цураються мене!.. Мабуть, вже така моя доля!

— Е, ні, голубко! — одказав собака. — «Не так доля, як лиха воля!» Коли б ти добра була, то й дружились би з тобою, а лукавого всі цураються.

* * *

— Іди, дощику, туди, куди просять!

— А туди, де косять? Ось зараз!

Помокли покоси! Тільки й надії, що сонечко висушить.

ЗЛОДІЙ

В одного хазяїна вкрадено було коня. Він пішов його шукати й знайшов на ярмарку: стоїть якийсь чоловік і продає його коня. Тут обоє і заспорилися.

Господар каже: «Це мій кінь». А злодій каже: «Ні, мій, — він у мене й виріс». Тоді господар зібрав людей, зав'язав коневі очі та й каже до злодія:

— Ну, коли це твій кінь, коли він у тебе виріс, то скажи ж, на яке око він сліпий.

Злодій подумав та й говорить:

— На праве.

— Отже, й не вгадав, — каже господар.

— А правда! — гукнув злодій, — то я помилився! Він на ліве око не бачить, на ліве!

Тоді господар розв'язав коневі очі й показав людям, що кінь ні на одне око не сліпий — обома бачить зовсім добре.

Всі почали тоді сміятися, й господар свого коня забрав.

РОЗПОВІДЬ

— Питаєте, звідкіль я прийшов та що знайшов. Ходив я десь-то та знайшов дещо, та коли я що або абощо, то нехай мені абищо. От що, а не то що, а ви кажете, що я там що чи абощо! Нехай мені богзна-що, коли збрехав що про що або нащо!

РОЗМОВА

Пекла мати вергуни¹ до Нового року; а синок Івась біля неї крутився. Далі Івась і каже:

- Чом Ви, мамо, зо мною не говорите?
- Та бачиш же, що ніколи! — одказує мама. — Та й що ж там я буду тобі говорити?
- Та що-небудь! От сказали б: «Ось на тобі, Івасику, вергунця!»

РОЗМОВА

- Здорова, серденько-кума!
- Га на базарі була.
- Чи ти, кумонько, глухенька?
- Га купила курочку рябеньку.
- Ну, здорова йшла!..
- Га два злоти дала.

¹ Вергуни — смажене в смальці або олії солодке печиво.

РОЗМОВА

- Здорово, дівко!
- Мішок перу.
- А чия ти?
- Кури покаляли.
- Чи ти глухенька, чи дурненька?
- Наказала ненька.
- Чи й ненька твоя така?
- Виперу й сама.

РОЗМОВА

Їдуть хурщики, везуть вовну. Відчинила одна пані кватирку та й пита:

- Що везете?
- Вовну!
- Яку?
- Овечу!
- Дурні! — гукає пані. — Я питаю, якого пана?
- Нашого, — відказали хурщики та й поїхали далі, сміючись.

ПРИПОВІСТКА ПРО ХЛІБ

Ото хтось таку казочку склав про хліб. Що спершу, як створив бог хліб, то колосків на одному стеблі було дуже багато — таке було стебло гіллясте та кучеряве, що куди! Отже, хліба було багато, і люди перестали його шанувати. Побачив бог, що в людей хліб і в помийниці, й долі, і діти його нівечать, та й розгнівався: пішов на поле і зашморгнув колоски на стеблі, уже був би до краю зашморгнув, бо вже тільки один колосок на кінці стебла залишався, коли тут біжать собака й кіт і стали просити:

— Ой боже, боже, не зривай хоч цього колоска, залиш хоч одного на нашу долю!

Змилювався бог і не зашморгнув того одного колоска на кінці стебла, залишив його на собачу та на котячу долю. А люди потім стали й того колоска собі забирати — раді були й тому! Ще й так коло нього упадають та пильнують, щобросло хоч по одному колоску на стеблі. А собака й кіт теж біля чоловіка держаться та зазирають йому в вічі, щоб він не з'їдав усієї їх долі, щоб давав їм хоч трохи з того хліба, що залишено по їх благанню.

А при тім і сваряться кіт з собакою через те

саме. Собака каже: «Це мені бог залишив колосок». А кіт на теє: «Ні, се я випрохав! Це на мою долю бог залишив, а я вже з своєї доброї ласки дозволяю людям споживати той хлібець!»

Отак би то й сперечаються собака та кіт.

ПРАВДИВА ЗАПЛАТА

Прийшов дядько до крамниці, де продавалися ковбаси та всяка інша їжа, і сказав, щоб йому дали ковбаси. Подали. Дядько подивився ще й понюхав. Ні, каже, не візьму, бо вона не свіжа. Понюхав і другу і теж не взяв, бо була з часником (а він не любив такої). Ну, каже, дайте мені хоч отих коржиків солодких. Дали. Взяв дядько в руки, понюхав: мов би й добре пахнуть, м'ятою, так тверді ж такі, хоч об дорогу бий. Не взяв і того. Нічого не взяв і йде собі з крамниці.

Тоді хазяїн гука йому:

— Куди ж це ти йдеш, дядьку? Ти ж мені не заплатив!

— За віщо я тобі буду платити, як я нічого в тебе не взяв, — одказує дядько.

— То що! — каже хазяїн. — Хоч нічого не взяв, так скільки ж ти передивився всього та переню-

хав! Саме за те, що нанюхався, повинен заплатити!

— Ну, добре,— каже дядько.— Як платити, то й платити, нехай буде по-твоєму!

Вернувся, добув з кишені гаманця, вийняв срібного карбованця, поцокав, поцокав ним об ляду й виходить собі геть.

— Дядьку! — знов гука на нього хазяїн.— Куди ж це ти? Давай же гроші, ти ж мені так і не заплатив нічого!

— Ні, я тобі заплатив,— каже дядько.— Тепер ми вже полічилися: бо я понюхав, а ти послухав! От і квит,— та й подався собі з крамниці.

ПОРАДА

Деякі люди думають, що як сидить 13 душ за столом, то се віщує нещастя: хтось умре... Звісно, се дурниця, але як хто вірить в такі химери, то вірить... і мучиться тим.

Отже, в однім товаристві на бенкеті огляділися, що за стіл сіло тринадцятеро. Господарі і деякі гості збентежились. Тоді один гість і каже:

— Не журіться, панове! Бо я буду їсти за двох, то вийде так, мов би нас було чотирнадцятеро!

ПОПЕРЕДНЯ НАУКА

Стояли раз цигани з своїми шатрами під селом. От старший циган узяв свого хлопця та й пішов з ним у село: думка така — цього, того «вимантаци» в людців...

В одній хаті й випросили в молодиці глечик молока.

— Ну,— каже циган хлопцеві,— оце ж я піду далі по дворах, а ти однеси молоко до шатра та скажи матері, щоб наварила каші, поки я прийду.

Перед тим, як хлоп'я мало брати глечика, циган — гуп його в плечі! Раз, удруге й утретє! Та все примовляє:

— Оце тобі молоко! Оце тобі, щоб знав, як пильнувати, не розливати!

Хлоп'я заплакало, а господиня й каже циганові: — За віщо ж ти його б'єш? Він же ще ніякої шкоди не зробив, ще й у руки не брав молока!

— Е, паніматко,— каже циган,— що ж уже тоді бити, як він розхлюпає молоко або й зовсім виверне? Тоді вже нічого не поможеться! Отепер треба бити та вчити, поки ще не зробив шкоди!

Та й вийшли обое з хати. Циган пішов на село, а циганча пішло до табору,— та так пильно держить обома руками глечика!..

* * *

— Оце ти, донечко, сьогодні раненько встала!

— Е, мамо, я ще вмиваннячком та вбираннячком надолужу!

* * *

Один писар щось переписував. І треба було вельми пильнувати, щоб переписать дуже добре. Писав, писав, та вже пильнував, що й куди. Аж ось і до кінця дописав! Тепер тільки пісочком посипать та й годі! (Бо то, бачите, давніше — піском засипали писання.)

— Ну,— каже писар,— кінець діло вершить! — Та й линув на писання чорнила, бо замість пісочниці взяв якось каламар, чи тую чорнильницю. — Отакел!

НЕЗАГУБЛЕНИЙ ЧАЙНИК

Один хлопець-моряк, прислужуючи на кораблі капітанові, якось упустив його срібного чайника в воду і дуже тим журився, не сміючи й сказати капітанові про згубу. Далі й питає капітана:

— Пане, чи можна сказати, що якусь річ загублено, коли знаєш, де вона лежить?

— Ну, звичайно, ні! — одказує капітан. — Коли знаєш де, то вона не загублена.

— А! То ваш, пане, срібний чайник не згубився, бо я знаю, що він лежить на дні моря. Слава тобі, господи!

* * *

— Куди твій батько поїхав?

— На ярмарок.

— А коли вернеться?

— Як поїдуть на об'їзд, то сьогодні будуть, а як поїдуть навпростець, то й завтра не будуть.

МУДРА ШВАЧКА

— Шиєш, дівонько?

— Шю.

— А пороти швидко будеш?

— Ось тільки ниточки дошию.

РОБОТЯЩИЙ СИН

— Або ти, тату, їдь по дрова, а я буду дома, або я буду дома, а ти їдь по дрова.

СМІХОВИНКА

- Напував ти коня?
- Напував.
- А чого ж у його морда суха?
- А води не цостав мордою.

НАВАНТАЖИВСЯ!

Ішов господар з сином, великим уже хлопцем а за ними йшов і слуга з кошиком, повним усякої всячини, що накупив господар. От дорогою стало господареві душно; скинув він свого жупана й дав теж нести слугі; далі й синові стало душно; скинув і той з себе верхню одежу та теж дав нести слугі. Годі господар глянув на слугу та й каже, сміючись:

- Оце вже ти навантажився, як той осел!
- Та де там, добродію! — одказав слуга, — за двох ослів навантажився!

МУДРИЙ ПОДОРОЖНІЙ

Був один панок у дорозі. Приїхав до корчми, став на одпочинок. Їсти йому хочеться, а грошей нема, щоб заплатити за страву; от він і пита корчмаря:

— А що? Чи є в тебе щось добренького попоїсти?

— Есть, — каже той. — Спекли гуску для подорожніх.

— Може, й з підливою?

— Аякже, звісно, з підливою!

— І хліб до того дається?

— Та вже ж, — каже господар, — як же без хліба!

— А за підливу й за хліб платиться?

— Та ні, за підливу й за хліб нічого не платиться, тільки за гуску.

— То знаєш що? — каже подорожній, — Гуски мені не треба, а дай мені самої підливи та хліба!

КАЛІКА

Одного разу сидів на базарі старець і просив милостині:

— Дайте, люди добрі, дайте, Христа ради!

Деякі люди йшли повз нього, бачать, що він не сліпий, не уломний, мовби зовсім здоровий, та й кажуть:

— Що ж тобі таке, що ти в старці пішов? Яке в тебе каліцтво?

— Та не можу говорити,— відказав хлопець.

ХТО ДО ЧОГО

Хто йде їсти? — дід питає.

— Я йду,— циган каже.

— Хто йде жати? — дід питає.

— То громада скаже.

У ШКОЛІ

— Яка звірина прив'язується найбільш до чоловіка? — пита учитель школярів.

— Комар,— одказав один школяр.

* * *

— Здорові, куме! Скажіть, будьте ласкаві, що ви давали вашій корові, як вона захворіла?

— Товчене скло.

— Ага!.. Спасибі! Побіжу ж, бо мені нема часу.
У неділю знов зустрілися куми біля церкви.
А той кум, що питався, й каже:

— Бодай вас, куме, з вашою радою! Пропала моя корова!..

— Або ж ви думаєте, що моя не пропала? — каже той.— Здохла й моя!

— А чом же ви мені не сказали?

— А ви ж хіба питали?

ЗДАТНА

Каже один хлопець дівчині:

— Ти ледача, ти не вмієш ні спекти, ні зварити.

— Та й тільки ж,— каже дівчина.

— Ти не тямиш ні шити, ні прясти.

— Та й тільки ж!

— Та ти й хати не способна до пуття замести.

— Та й тільки ж.

— Та ти й танцювати не вмієш.

— Е, брешеш, вражий сину! — каже дівчина.— Танцювати я вмію, ще й тебе навчу!

— Ану ж, потанцюй!

— А заграй же, хоч на гребінець або на язик, то й потанцюю, бо без музики не добре,— каже дівчина.

Заграв хлопець, вона й пішла в танець. Та до-
танцювала від стола до половити хати — й зби-
лась. Всі стали сміятись, а вона й каже:

— Е, бо то я від стола не вмію, а тільки від печі!

ДОГАДЛИВА ДИТИНА

— Мамо! Чи ви знаєте, яка в нас okazія була?
У діжку з квасом миша впала.

— Ох, боже мій! Чи ти ж її витяг?

— Еге! Буду я витягати! Щоб вона мене вку-
сила? Я піймав kota і вкинув у діжку, щоб він
мишу з'їв!..

ДОБРА ГОСПОДИНЯ

Каже молодичка своєму чоловікові:

— Оце я, чоловіче, хочу, щоб ти поласував,
напечу тобі пампушок!

— Добре,— каже чоловік,— чом не поласу-
вати!

Довго клопоталася жінка з тістом, та щось не
вийшло.

— Ні,— каже,— краще я тобі спечу калача,
такого хорошого, плетеного!

— Та нехай буде й калач. І то добре!

Підмісила жінка тісто, ліпила, ліпила, знов не пішло діло на лад.

— Ні,— каже,— перемішу, та нехай буде книш!

Місила, місила жінка знов та й каже:

— Ні, знаєш що, чоловіче? Нехай буде корж! Нащо ті витребеньки!

Розтовкмачила тісто на корж,— а воно вже аж чорне стало! Всадила в піч, пекла, пекла, аж той корж зовсім засох; витягла, розломила — половину чоловікові дала, половину собі взяла. Чоловік їсть, аж давиться, а жінка вгризнула трохи та й віддала собаці.

— Нехай вже,— каже,— і Сірко поласує! Він ще зроду такого доброго не їв!

— Еге! — каже чоловік.— Нехай і мою пайку поїсть, щоб цілий вік пам'ятав!..

НАЙШВИДШИЙ МАЗУРОК¹

Взяти трошки кришених мигдалів, трошки ізюму, трошки різаних цукатів, розмішати в жмені — кинути в рот.

¹ Мазурок — солодке печиво з мигдалем.

ВІТЕР ТА КОЖУХ

Вітер дме та каже:

— Гу-гу-гу! Увесь світ продму!

А кожух лежить тихенько в кутку та й каже:

— А мене не продмеш!

Тоді вітер зп'ятився та й каже:

— Мовчи, коли тебе ніхто не чіпає,— то не за тебе річ!

ВИДЮЩИЙ

— Хомо! Он гуси летять.

— Ой-ой-ой! Та як багато!

— Чи ти ж бачиш?

— А ти ж кажеш.

БОРЩИК

Зайшов циган до господаря в хату: бачить, що в печі борщ кипить. Нюхнув циган, що такий добрий дух іде, та й каже:

— Кипи, кипи, борщику, будем тебе їсти.

— Будем їсти, та не всі! — одказує господар.

— А хіба вас, господарю, дома не буде? — мовив циган.

КЛОПІТ

Один грамотій читав з товаришем газету, а далі кинув і загадався.

— Чого це ти, пане-брате, так задумався? — спитав його товариш.

А той і каже:

— Та я думаю, що б то було, якби мене вибрали в англійську думу, у той парламент!

— А що ж би було?

— Та те, що я ж би там нічогосінько не розумів, бо там же всі говорили б по-англійському, а я ж не знаю англійської мови...

«ПО ЩИРОСТІ»

Прийшов один господар з міста, дає своєму синові бублика та й каже:

— На, Васильку, та поділися з Івасиком по щирості.

— Як же то по щирості? — питає Василько.

— А так, синку, — каже батько, — як переломиш бублика, то більшу половину даси Івасикові, а собі залишиш меншу. Ото й зветься — «по щирості ділити».

— Е, — каже Василько, — то дайте, тату, бублика Івасеві: нехай він ділить «по щирості»!

У СТЕПУ

(Давня побрехенька)

Ідуть чумаки степом, цілою валкою, з навантаженими возами. (Давно се було, як ще чумаки в Крим по сіль та по рибу ходили.) Ідуть — шлях просторий; степ навкруги простягся рівний та чистий: ні дерева, ні кущика. І людей не видно зблизька.

Коли се бачать чумаки, якийсь чоловік швидко навпростець іде до них. Далі став гукать:

— А пості-і-йте! Підожді-і-і-те!.. Гей, постри-ва-а-ай-те!

Одно гука чоловік та маха руками. «Що там таке, — думають чумаки, — чи якась пригода сталася, чи що?..»

Стали.

Ціла чумацька валка стала. Дожидають.

Надбіг той чоловік, уклонився:

— Здорові були, люди добрі!

— Здоров був і ти!

— Боже вам поможи в дорозі! Нехай біг швидко проводить!

— Щастя боже й тобі, чоловіче! А чого ж се ти гукав? — питає далі чумацький отаман. — Чого тобі треба, що ти спинив нас?

— Та прошу вашої ласки — постійте трохи: дозвольте мені об воза спину почухати, бо в тому гемонському степу така порожнеча, що нема об що почухатись!

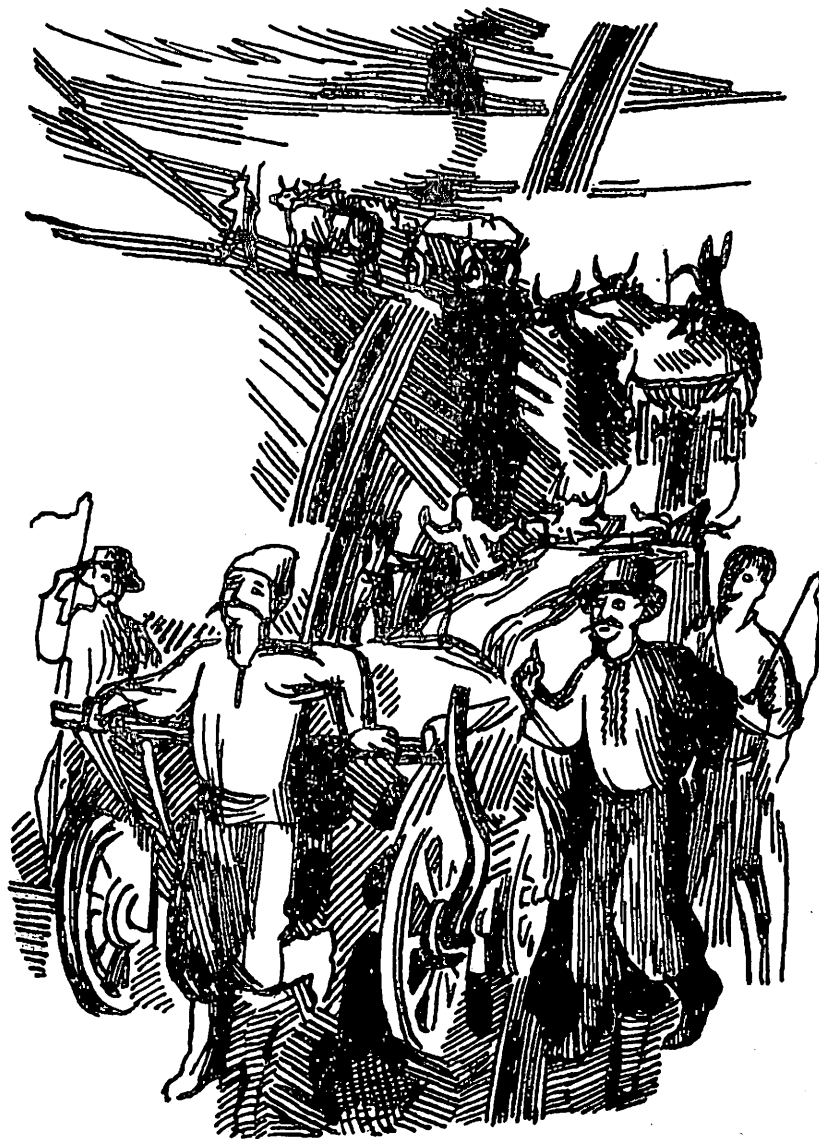
ОБАЧНІСТЬ

Прийшла бабка до церкви та й ставить свічку перед образом. А той образ був — «Страшний суд»: були там намальовані грішники серед мук і тії (не при хаті та не при малих дітях згадуючи)... От бабка так клопочеться, щоб свічечка прийшла перед самим сатаною, таким рогатим та хвостатим. Побачив тее один хлопчик та й каже:

— Бабусю, що ж се ви робите? Кому ви свічку ставите — се ж чортяка!

А бабуса на тее:

— Бачу я, синочку, бачу!.. Так ото ж то є, що страшно їх! А ніхто не зна, де по смерті опиниться... Добре, як господь сподобить між праведними бути, а як — не дай, мати божа — між проклятими? То треба ж і там руку мати! А воно ж без гостинця — приятеля не здобудеш!

РЯБУХА

Лічив один чоловік свої воли:

— Оце рябий, а оце — раз, два, три, чотири, п'ять... А де ж шостий? Жінко, воли не всі.

— Та де ж там не всі? Усі єсть.

— Та не всі ж бо! Отже, дивись сюди: оце ж рябий, він один тільки, а оце — раз, два, три чотири, п'ять... а шостого нема!

СУВОРА ДУМКА

Один дідусь усе ганив: і те не так тепер робиться, і те нехороше, і те погане!..

Дорослий онук слухав та й каже:

— Е, дідусю! Ви ще скажете, що тепер уже й сонце не світить!

— Та ні,— одказав дідусь,— воно світить і тепер, тільки якось по-дурному!

БАТЬКОВА НАУКА

Їхав батько з сином, обоє верхи. Коли бачить батько — лежить на дорозі загублена підкова. Він і каже синові:

— Злізь, сину, та візьми оту підкову.

А син і відказує:

— А, чого там я буду злазити. Нехай там собі лежить, не варто задля такої дурниці клопотатись!

Тоді батько зліз сам і підняв підкову та й сховав її в торбину.

От приїхали до міста, поставили коней у родичів і пішли кожен по своїх справах. Між ділом батько підійшов до того крамаря, що всяким залізяччям торгує, і продав йому ту знайдену підкову за скільки там копійок. А далі вгледів на базарі — перекупки продавали черешні пучечками. Такі хороші пучечки — ягідки свіжі та червоні (знаєте, які бувають!), він і купив за ті гроші, що за підкову взяв.

От їдуть удвох назад. Батько подався трохи вперед та й кинув нишком пучечок ягід. Син побачив та й гукає:

— Дивіться, тату! Он ягоди хтось згубив!

— Е, що там! Дурниця! — каже батько.

— Ні, я злізу,— каже син,— бо хороші ягідки!

Зліз, підняв черешні і поїв.

Через який час батько знов кинув пучечок ягід; син знов зліз за ними.

— Так мені,— каже,— пити хочеться — після оселедця, чм що,— то воно й до речі, хоч ягодами закропити душу!

— А мені байдуже! — каже батько, та й знов кинув пучечок, проїхавши трохи. Син знов злізає...

— І хочеться ж тобі клопотатися, — мовив батько.

— Та шкода, що такі хороші ягоди марно лежать на дорозі... І що воно таке їх розгубило?

А батько тільки всміхається.

Як уже батько останній пучечок кинув, а син знов за ним злізав, тоді батько й каже синові: отак і так було... А наостанку й приказав:

— От бачиш, сину, ти не схотів раз потрудитися, а тепер скільки разів турбувався! Отак воно й часто в світі буває.

П'ЯТСОТ СОБАК

— Тату, — казав один хлопчик своєму батькові, — вчора ввечері я бачив дуже багато собак певне, було їх не менш як п'ятсот!

— Ну, мабуть, не так уже багато, — відповів на те батько.

— Правда, було їх тільки сто, — мовив хлопчик, — але це вже напевне!

— Не може бути, — знов одказав батько, — адже ж у цілому селі не буде стільки собак!.

— Так, тату, — згодився хлопчик, — було їх усіх десять собак. Але то вже ніяк не менше!

— Щось не йметься віри, сину, щоб ти бачив навіть і десять собак! — мовив батько. — Адже ж спочатку ти так з певністю казав, що бачив п'ятсот, а тепер кажеш, що було їх тільки десять. Двічі ти вже суперечиш самому собі, отже, й тепер не можу тобі вірити.

— Так, тату, — відказав збентежений хлопчик, — я бачив тільки нашого Бровка та ще другого, чужого собаку...

РОЗМОВА З ДОБРИМИ ЛЮДЬМИ

Пішов циган на село, бо не стало чого їсти в циганському шатрі. Циганчата ждали, ждали, що батько принесе чого-небудь їсти та й пішли його шукати. Знайшли цигана в одній хаті. Господиня до вечері лаштує, господар за столом сидить, а циган йому щось говорить.

От прийшло циганча та й каже:

— Тату, йдіть вечеряти!

— А перець же буде до вечері? — пита циган.

— Ні, нема, собака винюхав, — одказує циганча.

- А що на вечерю варили? — пита далі циган
- Та нічого, бо нема з чого варити!
- А хліб же є?
- Та де ж би він узявся, як ви не принесли?
- Ну то вечеряйте, дітки, самі, а я тут з добри ми людьми побалакаю! — каже циган, поглядаючи на вечерю.

ДОБРА РОБІТНИЦЯ

В понеділок — до кумці ходила. У вівторок голівоньку мила, у середу кісоньки чесала, а у чет вер хустку добирала, у п'ятницю добрі люди не прями, у суботу — родичів поминали, а в неділю на весіллі гуляла! Скажіть самі, люди добрі, коли ж би я прjala?..

ПОХОДЕНЬКИ

- Чий ти?
- Дядьків Паньків.
- А чого тобі треба?
- Та дайте нам походеньки, батько й мати просили.

— Е, не знаю, чи вони в нас дома. Чи віддали кому... Жінко, чи дома наші походеньки?

— Нема, по селу ходять. Узяв Антін Кривохатка, що з краю хатка.

— Іди ж, хлопче, отуди на край села: там тобі скажуть, чи ти знаєш, чого питаєш!

ЯК МУЖИК ГУСЕЙ ДІЛИВ

У одного бідного мужика не стало хліба. От він і надумався піти до пана попрохати. Та коли ж іти просити, то треба ж щось на гостинець понести! Піймав мужик гуску, сказав жінці спекти й поніс у двір. Пан поговорив з мужиком, прийняв і гуску та й каже:

— Спасибі тобі, чоловіче! Тільки як же ми поділимося тією гускою, у нас же сім'я чималенька!

А мужик одказує:

— Не клопочіться, пане, ось я розділю! Узяв ножика, одрізав голову, дав панові, примовляючи:

— Ви, пане, всьому дому голова, то вам — голову.

Потім одрізав шийку, дав пані і сказав:

— Ви, пані, найближчі до пана, до голови всьому дому, маєте й голосок любий до розмовоньки з усією сім'єю, то вам — шийка з горляночкою.

Потім одрізав лапки і каже синам пановим:

— Вам ніжки, топтати батьківські доріжки.

А далі дав панночкам крильця і сказав:

— Ви незабаром повилітаєте з дому, то вам — крильця. А остаточки візьму хіба собі!

Засміявся пан і дав мужикові хліба й грошей.

Почув багатий мужик, що пан за гуску дав мужикові і хліба, й грошей, та спік аж п'ятеро гусей і поніс до пана.

— Спасибі,— мовив пан,— тільки як це нам поділитися тими гусьми — нас же всіх шестеро! Я, та дружина моя, та два сини, та дві дочки. Як же ми рівно поділимося?

Думав, думав багатий мужик і нічого не придумав.

Послав пан по бідного мужика.

— Ось,— каже,— така й така справа, поділи між нами гусей!

— Добре! — каже бідний мужик і став ділити тих п'ятеро гусей: дав одну гуску панові з панею й сказав:

— Оце вас буде троє з гускою!

Потім дав одну гуску синам:

— Оце,— каже,— й вас буде троє з гускою. Дав і двом дочкам одну гуску.

— І вас,— каже,— буде троє.

А собі взяв дві гуски.

— Оце,— каже,— й нас троє буде: я та дві гуски. Отепер уже всім наділено однаково. Всі по троє!

Пан посміявся і дав бідному мужикові ще грошей і хліба, а багатого прогнав геть.

* * *

Один господар жалівся своєму сусідові:

— Ну що його робить, що прокляті зайці обгризли мені щепи? Такі вже хороші щепи були, вже й родить починали, а ті куці взяли й позгризли щепу аж на п'ятьох найкращих щепках.

— А знаєш ти що,— каже сусід,— ти візьми на той рік пошмаруй свої щепи салом, то зайці більше не займатимуть.

Так той господар і зробив: як прийшла осінь, він взяв помастив усі щепи салом, не пожалував — таки добрий шматок сала на те перевів.

Коли зустрічаються після того, а порадник і пита:

— Ну що, як там з твоїми щепами? Правда, зайці більше не займали?

— Та ні,— каже той,— зайці не займали. Так зате друга біда трапилася: як помастив я щепи салом, то тоді збіглися собаки й геть чисто погризли кору на щепак, а зуби ж у них більші, ніж у зайців!

СКЛЯНІ ОЧІ

Прийшов чоловік по гроші, що заробив собі на роботі. Господар подививсь у книжку, де записував всякого, скільки хто взяв, та й каже чоловікові:

— Тобі нічого більш не слід, бо ти вже свої гроші всі вибрав.

— Та ні-бо,— каже чоловік,— не всі: ось подивіться краще по записах.

Узяв тоді господар окуляри, знов подивився у книжку та й говорить:

— Правда, я не добачив: тобі слід ще два карбованці.

Уклонивсь тоді чоловік і каже:

— Дай же, боже здоров'ячка тим скляним очам, а свої бодай і повилазили, коли такі ледачі!

«ПРИЄМНІСТЬ» МАМІ

Прийшов до пані гість, поважний такий чоловік; сидить, розмовляє. Бесіда така чемна!

Коли се приходить малий синок панін. Мати каже йому вклонитися.

— Привітайся,— каже,— хорошенько з паном Іваном!

Хлопчик привітався. Пан узяв його на руки. А хлопчик все заглядає йому то з одного боку, то з другого.

— Чого ти мене так розглядаєш? — пита його пан.

— А я дивлюся,— каже хлопчик,— чого в тебе такі маленькі вуха?

— Які маленькі? — перепитує пан.— Такі, як у всіх!

— Е ні,— править хлопчик,— у тебе повинні бути великі вуха, бо мама завжди каже батькові, що ти осел,— а в ослів вуха великі! Чом же в тебе невеликі?

Сп'ятився поважний гість,— та не зна й мама, куди дітись...

СПОДІВАНІЙ МЛИНЕЦЬ

— Коли б ми мали стільки масла, як не маємо муки, позичили б на селі сковорідку та й засмажили б величезного млинця,— так говорила стара циганка.

Чуючи тєє, одне циганя швидко промовило:

— Я б з ним швиденько побіг до печі і всадив би, щоб хутко смажився млинець!

А друге циганя й собі додало, швидко показуючи рукою, неначе щось одриває та в рот кидає:

— А я б його отак їв!..

Старий циган, побачивши тєє, замахнувся, дав йому по потилиці й гукнув:

— Помалу, жаднюга, помалу! Ти так цілого млинця сам з'їси!

РОКИ НАШОГО ЖИТТЯ

Одного чоловіка спитали, скільки йому літ. А він і каже:

— Та хто його зна! Щось чи тридцять вісім, чи сорок...

— Як же се так, що ти не знаєш свого віку? Чом же не полічиш, скільки літ маєш?

— А нащо мені їх лічити,— одказує той.— Я добре знаю, що ні один рік не загубиться і ні одного ніхто не вкраде!

ЦИГАНОВА КОБИЛА

Придбав собі циган кобилу. «Нічого собі кобильчина,— каже,— тільки погано, що треба її годувати. Се дорого виходить! Коли б так, щоб їй не треба було їсти давати, ото добре було б!»

І почав циган привчати кобилу, щоб вона не їла; і став давати їй сіна все менше та менше...

Дійшло до того, що вже тільки по одному маленькому жмутикові давав, а потім ще менше... Кобила охляла зовсім, далі й здохла... Циган тоді й каже своїм:

— Ех, яка ж досада! Якби ще трошечки продержалась, то вже була б звикла не їсти, бо вже вчора тільки одно стебельце сіна з'їла!

* * *

Тато:— Що з тобою, сину? Як се ти так замурзався, що аж глянути страшно!

Синок:— То все Маруся винна — знов мене не доглянула.

У полі, при дорозі, сиділо циганя, а повз нього парюю добрих коней їхав пан. Порівнявшись з циганям, пан сказав спинити коней і питається в циганяти:

— А чого ти тут сидиш, хлопче?

— Як чого? — одказує циганя, — може, хто трапиться та одурю.

— Бач, — каже пан, — таке мале, а вже думає когось одурити. Ану ж, — каже, — одури мене!

— Ні, — одказує циганя, — я дурю тільки людей простих: от мій дядько, то, може б, і вас, паночку, одурив!

— А де ж він, твій дядько? — питає пан. — Хотілося б знати, як би то він одурив мене!

Циганя на те каже:

— Дядько мій далеченько, верстов п'ять звідси буде. Та коли хочете, то я покличу його.

— Ану, — каже пан, — тільки ти швидше, бо мені хутко треба їхати.

Циганя побігло та через хвилину вернулося й каже:

— Коли ви, пане, хочете побачити мого дядька дуже швидко, то дайте мені свого коня.

— Що ж, бери, — каже пан.

Одпрягли одного коня. Циганя як сіло, то й пої-

хало. Але од'їхало трохи, повернулося знов до пана й каже:

Добре, дядька я кликну, та як же потім ми вдвох достанемось сюди до вас? Як дасте ще другого коня, поїду, а як ні, то не бачити вам, паночку, мого дядька, як власного вуха!

Думав, думав пан, а далі віддав циганяті й другого коня та й каже:

— Тільки ж ти швидше, хлопче, бо мені до вечора треба бути дома.

Циганя ж сидить на одному коневі верхом, другого держить за повід, поганяє та й каже, смючись, до пана.

Та навіщо вам, паночку, тепер мій дядько? Адже ж краще одурити вас, може, й не зміг би і мій дядько!

А далі як свисне — тільки його й бачили!

Так і лишився пан з візницею у полі без коней.

СІМЕЙКА

Не багато маю діточок: Івася та Павлуса, Кирильця та Гаврильця, Оринку та Маринку, Ганнусю та Марусю, та маленьких двоє.

— А вже всі?

— Ага, правда, ще двоє в вівсі.

СИНОВЕ ПОШАНУВАННЯ

В одного батька був син, уже й не малий парубок, та так той син недобре змалку завчився, що не звав батька батьком чи татом, а все Іваном, усе кличе: «Іване»! Батькові теє було дуже не до сподоби, але він ніяк не міг одучити сина, щоб не звав так. Завчився!..

Якось везли вони двома возами сіно; батько йшов попереду, поганяв біля одного воза, а син біля другого, ззаду йшов.

Коли се хлопець якось недоглядів рівчака та й перекинувся з сіном: віз упав та ще й його самого сіном привалив. Хлопець тоді давай кричати:

— Іване!! Іване!

Батько чує той лемент, але не озивається, мовби не чує.

— Іване! Рятуй мене! — репетує хлопець.

Мовчить батько і рятувати не йде — їде собі помалу...

Тоді хлопець давай гукати:

— Тату! Тату! Татусю!! Рятуйте мене, бо сіно задавить!.. Татусю!..

От батько спинився та й побіг швиденько рятувати сина. Вирятував та й каже:

— Бач, який ти! Скільки я тобі казав, щоб ти

мене не звав Іваном, а звав батьком, то ти не хотів мене слухатись, а тепер, як тобі лиха пригоди сталась, то ти й згадав, як треба гукати!..

— Е, Іване,— одказав син,— якби тобі таке лихо сталося, щоб отак цілий віз сіна тебе привалив, то й ти б мене батьком назвав.

Отакий синок!

ПРАВДИВИЙ СУДЕЦЬ

Був собі персидський (чи перський) цар, або, як перси звуть, шах. І був у нього між двірською прибічною челяддю співець, що співав стародавні пісні, а часом і сам складав їх.

Шах теж мав охоту складати пісні, отак, як інші складають вірші. Часом йому те вдавалося, а часом і ні. Як зложить же бувало шах яку нову пісню, то й кличе свого співця, щоб послухав та сказав, як на його думку — чи гарно зложено, чи невдало. Шах питався співця через те, що співець же на тому знався.

Співець похвалив кілька пісень шахових, і шах дав йому за те гостинця. Але раз співець прослухав нову пісню шахову й сказав, що пісня невдала, прямо — зовсім погана. Сказав, що нема в ній ні доброго складу, нічого.

Розгнівався тоді шах і каже:

— Дурень ти! Нічого не тямиш! Осел ти! А як ти єси дурний осел, то тобі місце не біля мене, не в моїх покоях, а в стайні. Гей, слуги! Одведіть цього осла в ослячу стайню!

І одвели співця таки справді в стайню, де стояли осли (бо в Персії на них їздять і держать їх так, як у нас коней). Там, у стайні, й був співець, аж поки шах не пересердився. Тяжко співцеві було так повіритися, та що ж мав робити? Як йому сперечатися з шахом!

За яким часом шах простив тую провину, і співець знов жив у шаховому будинкові. Знав співець добре, що шах знову буде питати про свої вірші його думку...

Що тут робити? Добре, як шах складе гарні вірші, а як погані, що тоді?.. Сказати, що погані, то шах пошле знов у стайню, знов будуть знущатися слуги, ведучи в хлів. А сказати, що вірші гарні, то шах дасть гарну нагороду, — але ж тоді, значить, треба скривити душею, сказати не по правді, а цього співцеві теж не хотілося!

От одного разу каже шах співцеві:

— Ось послухай мою нову пісню, що я склав, і скажи мені по правді свою думку!

Проказав шах вірші — та такі ж погані!.. Спі-

вець, не довго думавши, зірвався з місця і притьмом побіг з покою.

— Куди ж ти? — гукає його шах. — Ти ж мені ще не сказав своєї думки про пісню! Куди ж ти біжиш?!

— У стайню! — одказав співець і побіг.

ПОРАДА

Колись у Туреччині якийсь письменник склав якісь глумливі й гострі вірші на великого візира (так звуть у Туреччині найстаршого урядовця). Візир розгнівався і пожалівся султанові. Тоді того перебендю, що склав вірші, присудили скарати на смерть.

От ведуть бідолаху на страту, і зустрів його султановий блазень, чи штукар, що був при султанові для його забави (колись усюди бували при дворах у владарів такі забавники). Побачив блазень того нещасного віршаря та й каже: «Дурний ти, дурний! Ну що б тобі було скласти вірші на мене! Був би живісінький-здоровісінький!»

МУДРИЙ ЗАГАДНИК

Один вірмен загадував другому:

— Ану вгадай, що це таке довге, зелене, висить на стіні в світлиці і пищить?

Другий думав, думав, далі й каже:

— Ні, не вгадаю. Скажи вже, що це таке.

— Це оселедець,— каже загадник.

— Оселедець? — перепитує товариш.— Та зовсім же не подібно до оселедця!

— Чом не подібно? Я ж казав — довге...

— Ну, довге. А чого ж зелене? Хіба ж оселедець зелений?

— А чому ж? Як покрасити зеленою краскою. то буде зелений.

— А чого ж ти казав «висить у світлиці»?

— А чому ж гарної речі не повісити у світлиці? Нехай всі дивляться...

— Ну добре... А чого ж ти казав «пищить»? Коли ж оселедець пищить?

— А! — каже мудрий загадник.— Це вже я умисне додав, щоб тобі не так легко було вгадати.

ОСЛЯЧА МАТИ

Ото є такі сторони, що там на ослах їздять і ослами все возять, так як у нас кіньми. Тож їх і буває в іншому господарстві чимало.

Одного разу гнала старенька жінка кількох ослів на пашу. Зустріли їх малі хлоп'ята та, хотівши з неї поглузувати, й кажуть:

— Добридень тобі, осяча мати!

А жінка їм одказала:

— Добридень, мої діточки!

ДОТЕПНИЙ ХЛОПЧИК

Василько дістав од тітки, що була в них в гостях, кілька солодких пиріжків. Його мама засоромилася, що він не подякував, і нагадала йому:

— Васильку, а як говориться, коли що дають?

— Дайте ще,— одповів дотепний хлопчина.

ДОБРА ПОРАДА

(Турецька казочка)

Був собі один турчин, і була в нього велика сім'я: він сам, та жінка, та батько, та мати, та скількись дітей. А хата одна. Тісно йому було так, що страх!

От той турчин і пішов до свого мулли (це в турків так називають священика). Прийшов та й каже:

— Порадь мені, панотче, що мені робить, бо вже не можна видержать за тією тісністю.

— А вівці в тебе є? — пита мулла.

— Єсть, — каже турчин, — скільки штук у хліві.

— Ну, то візьми в хату з пару овець з ягнятами, — каже мулла, — а потім прийдеш знов.

Через який час приходить турчин.

— Ну що? — пита мулла. — Чи допомоглось?

— Та де там! Ще гірше стало, — одказує турчин.

— Нічого, — каже мулла. — А корова в тебе є?

— Є корова й теля.

— Ну, то візьми в хату ще корову з телям, — каже мулла.

Узяв турчин і корову. Днів через два приходить і говорить, що ще гірше стало. Вже, каже, й дихати не можна в хаті. А ще вночі, як почнуть мекати ягнята й теля та побудять дітей, то тоді хоч з хати втікай.

— Нічого! А верблюди в тебе є? — пита мулла.

— Та є один.

— Ну, то візьми і його в хату.

Дивується турчин, однак послухався, взяв ще й верблюда в хату.

Приходить знов.

— Ну що? — пита мулла.

— Ой, нічогісінько не пособлю! — каже турчин. — А все гірше та гірше стає! Уже так тісно стало, що й проступить нікуди, а задуха така в хаті, що аж млію! Змилуйся, порадь мені щось інше!

— Ну, ось що я тобі пораджу, — говорить мулла. — Виведи тепер верблюда. Та як виведеш, то прийдеш і скажеш, чи допомоглось.

Прийшов турчин через день.

— Ну що? — пита мулла.

— Та ніби трохи покращало, тільки все-таки не дуже.

— Ну, виведи тепер корову з телям.

Вивів і корову.

— Ну, що? — пита мулла.

— Покращало, — каже турчин, — багато покращало!

— Ну, то тепер виведи овець з ягнятами.

Вивів турчин і овець. Приходить до мулли такий радий:

— От, — каже, — спасибі тобі, панотче, за цю раду! Отепер помоглося так помоглося! Як вивели ми овець та поприбирали увесь бруд, та вивітрили, то так хороше стало в хаті і зовсім не тісно. Спасибі тобі на цей раз, велике спасибі!

— Ну й гаразд, — каже мулла, — йди з богом до своєї хати і втішайся своєю сім'єю та знай, — що як чоловік дознає чогось іще гіршого, то вже тоді те, що було перше, не здається йому таким поганим!

ІНДІЙСЬКИЙ СУДДЯ

Четверо індійських купців купили вспільку велику пачку вати, щоб потім розпродати її і поділити гроші між собою на чотири пайки.

А щоб миші не погризли вати, купці завели kota. Кіт був теж спільний. Кожному купцеві належала одна лапка, і для признаки кожен купець «свою» лапку перев'язав котові іншою

стьожечкою: той — червоною, той — синьою, а той — якою іншою.

Через який час kota напали собаки і порвали йому одну лапу так, що кіт не міг ходити, а шкандибав на трьох лапах. Той купець, котому належала поранена лапа, став її гоїти: обмив рану, умочив шматочку в теплу оливку і обмотав поранену лапу.

Трапилося так, що кіт сів близько від печі, на нього скочила іскра і запалила шматочку (шматочка швидко зайнялась, бо була намочена оливою). Кіт злякався (та й припекло ж його), то він заметушився й скочив на вату, вата зайнялась і вся згоріла. А кіт утік і остався цілий, тільки нога обпеклася.

Три купці, побачивши, що вата пропала, стали казати четвертому купцеві — тому, котому належала поранена котова лапа, — щоб він заплатив їм за вату. Він не хотів. Тоді пішли до судді, щоб суддя розсудив їх. Суддя розпитався добре про все, як було діло, і дав такий вирок: що не той має платити, чия була поранена лапа котова, а ще ті три купці, що позивають, повинні йому заплатити за його пайку, за четвертину згорілої вати, — бо хоч вату запалив кіт, стрибнувши на вату, але ж він ходив тоді тільки на трьох лапах, а пора-

неною лапою, що належала четвертому купцеві, не ходив — тая лапа до вати не бігла.

— Але ж бо з тієї пораненої лапи вся причина сталася, — кажуть трое купців, — бо на тій лапі зайнялася шматочка, намочена в оливі!

— То нічого, — сказав суддя, — нехай би собі зайнялась, нехай би й кіт згорів на місці, тоді той спільник мав би заплатити вам за три чверті кота, але ж кіт зостався цілий; побіг він і стрибнув на вату тими лапами, що належать вам, і через те згоріла вся вата, — отже, ви повинні заплатити за шкоду четвертому спільникові за його четверту пайку.

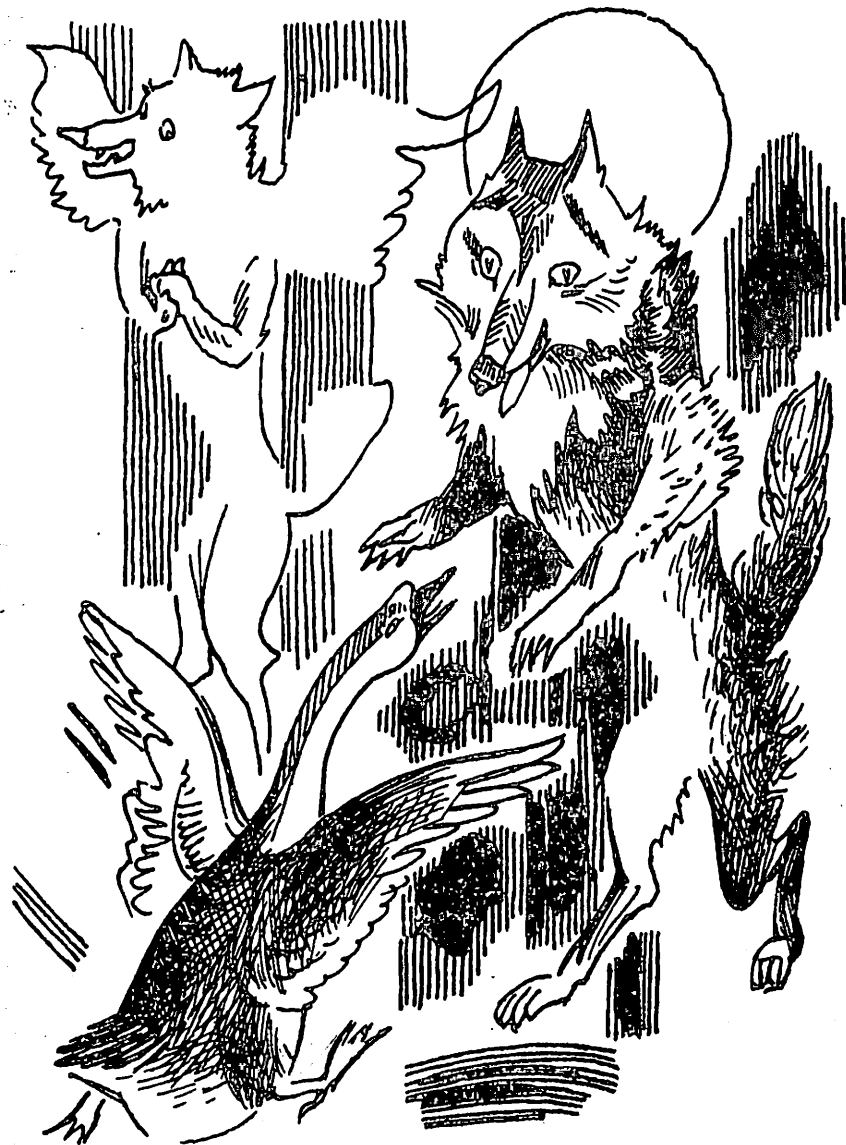
Мусили купці заплатити.

Отакий був суд індійського судді. Як вам здається, чи по правді він розсудив?

ВОВК

Вовк пообіцяв, що не буде більше м'яса їсти. І пішов у пустиню, щоб зробитися святим. В дорозі зустрів гусей. Одна гуска своїм звичаєм підвела голову вгору і засичала на нього. Вовк скочив, загриз її і з'їв. Як його питали на суді, через що він так зробив, то він одповів:

— А нащо вона сичала на святого!

АРАБСЬКА ПРИПОВІСТКА

Один мудрий зайшов раз до одного господаря в двір і побачив, що там осел молов зерно, крутячи жорна. Господаря при тому не було; осел ходив у запряжці сам. Господар же, хоч і не бачив його, та знав, коли осел ходить, бо причепив йому дзвоника до голови: дзвіночок дзвонить — значить, осел ходить.

Той мудрий і каже господареві:

— Це ти не мудро вигадав! Бо як осел ухитрується, то стоятиме на місці, а лише хитатиме головою, дзвіночок дзвонитиме, а ти, нічого не бачивши, думатимеш, що осел ходить; отак він тебе дуритиме!

— Ні, добродію, — відповідав господар, — цього не може бути: де ж би в нас узявся такий мудрий осел, як ви?

ДИВОВИЖНА РІЧКА

(З чеської)

Двоє хлопців їздили з родичами в рідні краї, а потім хтіли один перед другим почванитися, що кожен бачив більше диво.

Один оповідав:

— У горах бачили ми такий потік, що в ньому було стільки ж риби, як і води!

Другий засміявся:

— Е, що то за диво? — каже. — От я бачив річку, то в ній води зовсім не було, а сама риба!

ХТО ШВИДШЕ

(Стародавня індійська баєчка)

Одного разу закладалася черепаха з зайцем, що вона швидше дійде до другого лісу, ніж він.

— Та що ти мені торочиш? — говорить їй на це заєць. — Щоб ти, отака чалапа, та щоб швидше дійшла, ніж я, зайчик-стрибайчик? Та цього й зроду не може бути!

— А ось побачиш, що буде! — каже черепаха. — Ось давай заложимось!

— Добре, — згоджується заєць. — Як я швидше від тебе добіжу, то ти мені мішок капусти принесеш, а як ти швидше за мене прийдеш, то я тобі дам, що тільки схочеш!

— Добре, — каже черепаха. — А як я швидше дійду, то мені торбина слави буде!

— Якої слави? — пита заєць.

— А там побачиш якої...

От тільки-тільки що стало розвиднятись, і рушили обоє в дорогу. Черепаха ж собі чалапає та й чалапає помалу, ніде не спиняючись. Заєць же був пострибав спершу жвавенько, а далі й сів, бо він заранне встав, то через те йому спати хотілося; дума собі: «Приляжу я собі отут, під кущиком, та передрімаюся трохи, бо я ту дурну черепаху ще десять раз пережену!» Та й ліг собі в чагарничку. А на зорі так добре та смачно спитьсся!.. Як заснув же зайчик, та так міцно, що не чув, як і ранок пройшов, як сонечко вже й з полудня повернуло. Прокинувся зайчик, та поки очка протер, поки прочумався зовсім, то й ще який час минув. «Ну,— каже,— тепер треба бігти, та, певне, ту теліпаху десь іще на середині дороги перейму!» Коли біжить він, біжить, аж черепахи щось не видно... Прибіга заєць до того лісу, що вмовилися, коли черепаха вже там! Та й каже зайцеві: «А що, хто з нас швидше впорався?»

Засоромився заєць, та й капусти йому шкода — сподівався ж цілий мішок здобути!..

— Ну,— каже черепаха,— тепер мені торбина слави буде ось якої: скажи там своїй громаді, що часом не швидкість, а напосідливість та добрий розум перемагає!

ВОВК І ЧАПЛЯ

**(З чеської мови)*

Бог дав чаплі й вовкові по мішку грошей. Вовк не хтів їх потратити і розпозичав людям. А чапля ходила з своїми грошима коло води і впустила їх у воду. Прийшла чапля до вовка та й бідкається. А вовк їй на се й каже:

— Шукай там, де згубила!

Через те й тепер чапля все ходить коло води й шукає згублених грошей, а вовк — бере з людей проценти вівцями.

ІГРИ

*Грайтесь, дітки, забавляйтесь
Та розуму научайтесь,
Бо давно люди говорять,
Що хто розуму не має,
Того щастя обминає.*

ГРАННЯ В ПІЖМУРКИ

Щоб призначити, кому жмуритися, кладуть пальчики — кожна дитина один пальчик — та й примовляють, торкаючи пальчики, щоб на кожний пальчик приходилось по одному слову:

*Котилася торба
З великого горба,
А в тій торбі
Хліб, паляниця.
Кому доведеться,
Тому зажмуриться.*

На чиєму пальчикові прийдеться останнє слово, тому й «жмуритися».

МУДРА НАЗВА

(Дитяча іграшка)

Один пан мав двох собак: Говори і Не Говори.
Отже, перший собака звався Говори, а як звався другий?

— Не Говори.

— Ну, то я й не буду говорити.

СПОТИКАНКИ

*Ануге скажіть швидко, кілька раз без помилки:
Летів горобець через безверхий хлівець, ніс
четверик гороху без червотоку, без пачервото-
чини.*

На дворі трава, на траві дрова.

Вередували вереднички, що не зварили варе-
ничків; не вередуйте, вередниченьки,— ось пова-
ряться варениченьки.

Прилетіли горобці, говорили про крупці; не про
крупці, не про покрупцю, а про крупник та про
покруп'ячко.

*Ану ж лишень скажіть швиденько:
«Ваш паламар нашого паламаря не перепалама-
рює!»*

*Хто швидко тєє скаже — тричі, не збившися,—
той здобуде смачного пиріжка!*

Ануге швидко скажіть тричі поспіль:

«— Сестрице, чи ткачі тчуть, чи не тчуть?

*— Чуть-чуть тчуть, ледь човники волочуть,
бо їсти й чуть-чуть не чуть!*

— Нехай ще чуть-чуть потчуть, бо вже чуть,
що перепічки печуть!»

*А що? Не скажете швидко? Спотикаєтесь?
На те ж воно й «спотиканкою» зветься. А мені
одна волинська дівчинка так швидко це говорила,
мов чечіточка цвірінькала.*

ПОЛТАВСЬКІ ШВИДКОМОВКИ

Ануге скажіть швидко, тричі, не збившись:

— Наш перепел підподьомкає: підподьом, під-
подьом! Та ще не випідподьомкався.

Або оце:

Пророкував пророк про пророчі речі; трохи
недопророкував, а трохи перепророкував.

Шито ковпак, та не по-ковпаківському.

Пішов Прокіп, кипів окріп; як і при Прокопі
кипів окріп, так і без Прокопа кипів окріп.

ЗАГАДКИ

1. Стоїть півень над водою з червоною бородою, — хто не йде, за борідку щипне.
2. За лісом за пралісом золота діжа сходить.
3. Без рук, без ніг — на тин лізе.
4. Стоїть над водою, киває головою.
5. Маленький, горбатенький, усе поле обскаче; наробившись, натомившись, на цілий рік спати ляже.
6. В одній бочечці два пивця та й не сколочуються разом.
7. Латка на латці, а всередині — гризь!
8. На полі був я синенький,
Край води був я біленький,
Опинився в човнику швиденьким,
Потім під ножиком гостреньким.
9. Держать мене на цепу,
У темній неволі,
Чи то за те, що я людям
Угадую долі?
І за працю, і за сон,
І за їх учіння,
Я і долю, і недолю,
І працю, і вчіння —
Все я людям угадую,

Та учу й терпіння.

Не вгаває моє серце

День і нічку бити,

Коли ж мене забувають,

Перестаю жити!

10. Іде чоловік у ліс — дивиться в село; іде чоловік у село — дивиться в ліс.

11. Підсмикане, підтикане та й гайда по хаті.

12. Діти батька створили.

Угадайте — як се так?

Які діти й який батько?

13. Хто це так каже:

— Візьми молоток,

Набий мене в лобок, —

Я тобі годитиму,

Ще краще робитиму.

14. Сімсот хрестів,

або й більше

Укупочці маєш,

Коли будеш пильно шити,

То всі познімаєш.

15. Хто то такі:

Один з горя побіліє,

Другий — червоніє.

16. Солоне — а не сіль,

Біжить — не річка,

Блищить — а не злото.
Дай, боже, вгадати, та
Менш його знати!

17. Невеличке та гостреньке,
Залізеньке, дешевеньке,
Як в калюжу його вмочиш,
То розкаже все, що схочеш.

18. Два братики — попереду,
А два доганяє;
Як один тільки пристане,
То всіх запиняє.

19. Без рук, без ніг — на горище збіг.

20. По білому полю чорне насіння, хто його
сіє — той розуміє.

21. Лежить гася —
простяглася.

Як устане,
То й до неба дістане.

22. Від чого гуска пливе?

23. Біле, як сніг, надуте, як міх, лопатами
ходить, а рогом їсть.

24. Несу, несу — не винесу,
Мету, мету — не вимету.

25. Мовчить, а сто нерозумних навчить.

26. Без рук, без сокири збудована хата.

27. Без ніг ходить, без коріння росте.

28. Хоч я з дерева, з соломи, та ніколи не
згорю.

29. Два рази народився,
Хоч в школі не учився,
А години знає.

30. Чи можливо, щоб одна та одна було одинад-
цять?

31. Хто на Вкраїні і тепер не випускає гетьман-
ської булави?

32. У кого голова на ніжці?

33. Ішов чоловік і жінка вулицею, підходили
до своєї домівки, побачила їх у вікно дитина й
гукнула: «Добридень вам, татусю й мамусю!»
Одначе то не був їх син.
А хто ж то був?

34. І хорошая каблучка,
Тільки не на палець.
Дарма! Візьме молоденький,
Та візьме і старець.
Мов би всяк утіху має,
Перстенья приймає,
Та подержить у руках —
Зараз поламає.

35. Як я літаю.
То спокою не маю:
Ви за мною бігаєте.

А як моє чадо
До вас лізти радо,
Ви його об землю кидаєте.
Отак бува в літі.
Де ж та правда в світі?

36. На вогні мокне, у воді сохне.

37. Шість ніг і два роги,
В садок не пита дороги.

38. У білій свитці
І в білій намітці¹ —
Баба стояла,
На мир позирала;
Як змотала з сонця
Ясні волоконця,
То десь і пропала —
І сліду не стало!
Бігти б туди,
Не знати куди!

39. Хто двічі родиться, а раз на світі живе?

40. Що в хаті не люди зробили?

41. Ні небо, ні земля, а щось тверде і біле,
трьох по нім ходять і одного водять; двоє догля-
дає, одно поганяє.

¹ Намітка — покривало з тонкого серпанку, яким зав'язу-
ють поверх очіпка голову заміжні жінки.

42. Було біленьке —
Стало рябеньке.
Куди не завітає,
Всяк його приймає.
Чи бреше, чи правду
Комусь промовляє,
Та всяк переслуха,
Очей не спускає,
Огляне спереду,
Огляне й ззаду,
Та втіху достане,
А, може, й досаду!

Сяке не таке —

Що ж воно таке?

43. Хто літає, крил не має,

Але крила підіймає?

44. Угадайте, хто такий, —

Череватий та гладкий:

Чолом каші він напретсья

Чи горохом геть напхнеться,

Або рибку пожує —

Все поживок йому є.

А як маку десь добуде,

Молодцем тоді він буде —

В боки візьметься мерщій.

Ну-те, хто вгада хутчій?

45. Хлопець Мартин
Позирає через тин.
Каже дівка Гапка:
— В тебе гарна шапка!
Ще ж і жовта китиця
Проти сонця світиться!
Та прилетять горобці,
Буде тобі, як вівці
Від сірого вовка! —
Що то за примовка?

46. Летіло стадо гусей, а назустріч
йому летів один гусак і каже:
— Здорові були сто гусей!
Тоді старий з гусей каже:
— Здоров був і ти! Тільки нас не сто, а якби
стільки, та півстільки, та чвертьстільки, та ще й ти
з нами, то тоді тільки було б сто.
Скільки ж гусей летіло?

47. Коли коні їдять і набік глядять?
48. Коли гусяче пір'я бува розумніше за гуску?
49. Як його написати «суха трава»,
щоб було всього 4 букви?

50. Яке дерево з корінням росте вгору?
51. Коли кинути камінь у Чорне море, який
він буде?
52. Як із «меду» і «мухи» зробити
ім'я турецького султана?
53. Яке хлоп'яче ім'я можна читати з обох
боків, вперед і назад, і все буде виходити однаково
те саме ім'я?
54. Під який куш заєць ховається, як дощ іде?
55. Ішло дві матері, дві дочки і онука, скільки
було всіх душ?
56. Якої риби в річках найбільше?
57. Який звір найбільше схожий на kota?
58. Чи хто бачив, щоб ключ летів?
59. Якої хвороби не бува на землі?
60. Як перевезти?
Якомусь чоловікові треба було перевезти з од-
ного берега на другий вовка, козу й капусту. Тіль-
ки всього вкупі не можна було везти, бо човник
був маленький, треба було везти не разом, але
як саме перевезти, щоб вовк не з'їв кози, а коза
капусти? Ану-те, вгадайте!
61. По якому се?
— Сестри-вечір, добрички!
Чи не телячили моєї бачки?
— Телячили, телячили!

Під нашим ночом стогувала.

— Де ж вона?

— Задерла лози та побігла в хвіст.

62. По якому се і що воно таке:
«Борщів як три не поденькуєш,
На моторошні засерчить,
І зараз тяглом занешкуєш,
І в буркоті закендюшить.

Коли ж що напхом з'язикаєш
І в терєб добре зживотаєш,
То на веселі занутрить.
Об лихо вдаром заземлюєш,
І весь забуд свій зголодуєш,
І біг до горя зачортить.
Та що абищо ти верзялом,
Не казку кормом солов'ять,
Ось ну, закалиткуй брязкалом,
То радощі заденежать.
Коли давало сп'ятакуєш,
То може чуло зновинуєш».

ШАРАДИ

63. П'ять у себе буков маю,
В цілому — і вас злякаю,
Бо я вцілому — вояк,

На коні сиджу отак!

А коли ж єдину букву

Ви одкинете в кінці,

То тоді тихенько стану

Я своячкою — вівці.

64. Додайте спереду по 2 потрібні літери:

л и н а — зілля,

рожева ягода,

кущ, що цвіте, у лузі,

інакше — «яр»,

добра земля;

по 3 літери:

росте у землі,

ягода чужоземна,

має в собі 60 секунд.

65. Ось візьміте одно слово —
Із трьох буков лиш воно;

Ви на різнії початки

Його знаєте давно:

Як почнете з букви Д —

Буде велетень гаїв;

Як почнете з букви Ч —

Було в славних козаків;

Як почнете з букви З —

То дай бог, щоб не болів!

66. Додайте спереду по одній потрібній букві:

...л и н а — дерево таке.

...л и н а — нею хату мажуть.

...л и н а — є у роті.

67. Коли на П ся зачинає,
То każde древо його має;
Як замість П ти Д положиш,
То з його брата ночі зробиш.

ВІДГАДКИ

1. Калина.
2. Сонце.
3. Гарбузиння.
4. Береза.
5. Серп.
6. Яйце.
7. Капуста (листя й качан).
8. Льон (цвіт і полотно).
9. Кишеньковий годинник.
10. Сокира.
11. Віник.
12. З копиць стіг.
13. Коса до косіння.
14. Клубок ниток.
15. Буряк і рак — варені.
16. Сльози.
17. Перо до писання.
18. Колеса в возі.
19. Мішок.
20. Писання.
21. Дорога.
22. Гуска пливе від берега.
23. Гуска.
24. Проміння на долівці.
25. Книжка.
26. Гніздо.
27. Хмара.
28. Попіл.

29. Півень.
30. Як написати одну коло одної.
31. Гетьман Богдан Хмельницький, що стоїть у Києві на Софіївській площі (тепер площа Богдана Хмельницького).
32. У грибка.
33. То була дочка.
34. Бублик.
35. Метелик і його «чадо» — гусениця.
36. Віск.
37. Жук.
38. Баба з снігу.
39. Всяка птиця.
40. Павутиння.
41. Папір; троє пальців «водять» перо; двоє очей «доглядає»; голова «поганяє».
42. Лист писаний.
43. Вітер — підіймає крила вітрякові.
44. Пиріжок — з кашею, з горохом, з усячиною; як з маком, то буває прорізаний та переп'ятий, мов убоки взявся.
45. Соняшник.
46. Всіх гусей летіло — 36. Отже було 36, а якби ще стільки (36) та півстільки (18), та чвертьстільки (9), та ще 1 (що питав), то й вийшло б 100 гусей.
47. Коні тоді дивляться набік, як соломі їдять, — оглядаються; чи не дадуть їм чого кращого.
48. Тоді як ним пишуть (Раніше писали гусячими перами.)
49. Сіно.
50. Всяке дерево.
51. Мокрий.

52. Мухамед.
53. Пилип.
54. Як дощ іде, то заєць ховається під кущ — мокрий, бо тоді всі кущі мокрі.
55. Ішло всіх троє: стара жінка з дочкою, а та дочка вела свою маленьку дочку, та й виходить, що було дві матері, дві дочки і одна онучка.
56. Мокрої.
57. Кит.
58. Можна бачити, як летить ключ журавлів або диких гусей.
59. На землі не буває «морської» хвороби.
60. Перевезти треба так: перше довести на той берег козу, а вовка покинути з капустою, потім повезти на другий берег капусту, а козу взяти назад, потім привезену козу покинути на цьому березі, а на той берег одвезти вовка (тоді він буде там з капустою), а далі перевезти козу.

По-тарабарськи.

62. Се був уривок з віршованого оповідання «Енеїда», що написав перший український письменник Іван Котляревський. Це ніби-то ворожка Сивіла так говорила хлопцеві Енеєві; мова це таки українська, тільки слова перекручено, на жарти, а значить воно ось що:

*«Деньків як три не поборищуєш,
На серці моторошно стане,
І зразу у кишках потягне,
І в кендюсі забуркотить.
Коли ж що язиком напхаєш
І у живіт втерєбиш добре,*

*То у нутрі повеселіє.
Тоді об землю лихом вдарш,
І голод свій увесь забудеш,
І горе к чорту забіжить.
Та що абищо тут верзять,
Не казкою кормлять солов'я;
Ось ну калиткою забрязкай,
То радощі і задзвенять.
Як п'ятака ти подаруєш,
То, може, й новину почувеш».*

ШАРАДИ

- 63. Козак і коза.
- 64. Билина, малина, калина, долина, цілина;
рослина, маслина, хвилина.
- 65. Дуб, чуб, зуб.
- 66. Ялина, глина, слина.
- 67. Пень і день.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Літо дбає, зима поживає.
Весна квіти розсипає, зима ряденце простилає.
Хто вигада на ніс козушка — той буде наймудріший.
Випав сніг, бережи ніг.
Хто не жалує скотини, не пожалує й людини.
Великий рости, щасливий будь, себе не хвали, другого не
гудь.
Не збирай синові худоби, збери йому розум.
«Іди, коте!» — «Біжи, хвосте!» — так промовляють ліни-
веньким людцям, бо то ніби-то посилали кудись kota, а він
своєму хвостові: «Біжи ти!»

ЗМІСТ

«ДІТИ — СЕ НАШ ДОРОГИЙ СКАРБ,
СЕ НАША НАДІЯ, СЕ — МОЛОДА УКРАЇНА».

Передмова Олени Таланчук 5

Вірші

Зимовий вечір	14
Снігова баба	16
З гринджолями	16
«Не ховайся, місяченьку!»	18
«Новину сьогодні зранку...»	18
«Вертаються школярики...»	19
Школяр на виїзді	21
Сон	23
Зайчатко й хлоп'ятко	24
Сніговий дід	27
Згуба	27
Пісні минулого	28
Заграва ясна	29
Весняні квіти	29
Чарівниця	30
«Хто ж чарівниця тая мила...»	31
Діточкам	32
До діточок	33
«Доки мені, неборачку...»	33
Вишеньки-сережки	34
Пісенька	35
Змислений котик	36
Зайчик-Джигунчик	37
«Котик-мурчик...»	37
Мудра кицька	38
Співаки	39

Сусіди	40
Хатні музики й слухачі	40
Мама й доня	41
Іванко	41
Метелик	42
Сестричка й братик	42
Поворіт	43
Покута	44
Дітвора	46
Івасик	48
Люлі, люлі...	51
Волинські спогади	52
Весна-красна (З поеми «Козачка Олена»)	54
«Діброва смутная все листячко ронила...»	55
Діти (З Віктора Гюго)	56
Як швидко літо проминуло	57
Змінилося все...	58

Оповідання та казки

Увінчаний співець	60
Сосонка	81
Малий музика Моцарт	93
На хуторі	95
Хлопчик та ведмідь	100
Рябко	103
Куликове болото	104
Мишача рада	104
Найгірші вороги	106
Премудра приповідь	107
Мар'їне багатіння	108

Байки	116
Котова наука	118
Поет	

Баєчка про цуцика і про його пані	120
Микола й Лиска	122
Дрібненькі грушки	124
Котик та кухар	126
Гнідко та Сірко	127
Снігир та Щиглик	130
Метелик	131
Свинка	134
Миша-городянка і миша-хуторянка	136
Найкращі діти	140
Сама з собою...	142
Маленький вітрячок	143
Чайка	145
Орел на визволі	149
Байка предковічна	150

Фольклорні записи Олени Пчілки

Дивні пригоди	153
<i>Народні пісеньки та віршики</i>	
Веснянка («Ми лугами йдем...»)	154
«Я дівчинка невеличка...»	155
«Я дівчина чепурушка...»	155
Гарбузова родина	155
Старосвітська пісенька («Превеселий сей день...»)	157
Морквяний вояк	157
Дитяча пісенька («Тра-та-та, Пішла кицька за кота...»)	159
Лелека	160
Безжурна	160
Журавель	161
«Чорногуз, боягуз...»	161
Миші	162
«А горобчик до синички ходив...»	162
«Голоміз, голоміз...»	163
«Дала мені моя мати козу з козенятком...»	163
«Дала мені мати корову...»	163

«Йди, іди, дощику...»	164
Пташенята напровесні	164
Сімейка	166
Хазяйство	166
«— Чи є в світі де такі молодці...»	170
Перший зубок	170
Цікава казочка («Був собі дід Нетяжка...»)	170
Прибадашки («Ішов Терешко дорогою...»)	172
Дивні пригоди	174
Хутірські прибадашки («Іду я та й іду...»)	176
Дивна хатка	180
«Як задумав боровик...»	182
Пісеньки до сну	183
Безконечна пісенька	186
Безконечна казочка	188

Казки

Ворона й рак	189
Морозова кара	190
Казка про жадного чоловіка та про гадюку	193
Горобець та билина	194
Пан Коцький	198
Солом'яний бичок	200
Лисичка-сестричка й вовк	206
Лисичка в суддях	208
Зайчик	209
Лисиччина учта	210
Казочка про козу-дерезу	212
Про пастуха	219
У пригоді :	221
Казочка про дідову рукавичку	222
Журавель та Чапля	225
Про дідову дочку та бабину дочку	227
Добрана пара	235
Казочка про коржика	247

Казка про котика й півника	254
Сміховинки	258
Ігри	310
Спотиканки	312
Загадки	314
Відгадки	325
Прислів'я та приказки	330

Литературно-художественное издание

Пчилка Олена

ХВАТИТ, ДЕТОЧКИ, ВАМ СПАТЬ!

Стихи, рассказы, сказки,
фольклорные записи

(На украинском языке)

Для дошкольного и младшего
школьного возраста

Составление и предисловие
Таланчук Елены Михайловны

Художник Литвин Иван Иванович

Киев «Всеселка»

Художній редактор *Д. П. Присяжнюк*

Технічний редактор *Т. В. Осталецька*

Коректори *І. Ю. Павлоцька, Л. К. Скрипченко*

ИБ № 5511

Здано на виробництво 03.04.90. Підписано до друку
13.11.90. Формат 70×108¹/₃₂. Папір друкарський № 2.
Гарнітура таймс. Друк високий. Умовн. друк. арк.
14,7+0,7=15,4. Умовн. фарб.-відб. 17,85. Обл.-вид.
арк. 10,2+0,71=10,91. Тираж 350 000 пр. (2-й завод
150 001—350 000 пр.). Зам. 0—1753. Ціна 1 крб. 50 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка».
252655, Київ, МСП, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига».
252057, Київ-57, Довженка, 3.

Пчілка Олена.

П92 Годі, діточки, вам спать! Вірші,
оповідання, казки, фольклорні записи:
Для дошк. та мол. шк. віку / Упоряд.
та передм. О. М. Таланчук; Худож.
І. І. Литвин.— К.: Веселка, 1991.—
334 с.: іл.

ISBN 5-301-00921-4

Ця книжка — найповніше за радянського часу видання
дитячих творів української письменниці Олени Пчілки
(1849—1930). До неї увійшли вірші, байки, оповідання та
казки, а також фольклорні записи.

П 4803640105—049 91.91.
М206(04)—91

ББК 84